

Sanna Masuda
Maarit Tuovinen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
YAMK- tutkinto
Sosionomi YAMK
Terveystenhoitaja YAMK
Opinnäytetyö, 2018

**DIALOGINEN USKONTOLUKUTAIDON KOULUTUS
HYVINVOINTIALOILLE**

TIIVISTELMÄ

Masuda Sanna

Tuovinen Maarit

Dialoginen uskontolukutaidon koulutus hyvinvointialoille

Sivumäärä 88 ja liitteet 3

Joulukuu 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Syrjäytymisvaarassa olevien terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen
terveydenhoitaja (YAMK), sosionomi (YAMK)

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda uskontolukutaidon käsitettä tutuksi sekä uskontolukutaidon osaamista hyvinvointialoille dialogisen koulutuksen avulla. Uskontolukutaito on käsitteenä vielä aika uusi ja tuntematon. Sen merkitys on kuitenkin kasvamassa etenkin ammattilaisten keskuudessa, jotka tekevät työtä ihmisten kanssa. Yhteiskunta on entistä moniuskontoisempi ja saman uskontokunnan sisällä voi olla suuriakin eroja uskonnon kysymyksiin liittyen. Monet kokevat olevansa henkisiä tai hengellisiä, vaikka eivät kuuluisi mihinkään uskontokuntaan.

Dialoginen uskontolukutaidon koulutus toteutettiin lastensuojelun perhetyöntekijöille yksityisessä yrityksessä. Koulutusta varten kerättiin teoriatietoa uskonnoista, uskonnollisuudesta, henkisyydestä ja hengellisyydestä sekä seurattiin päivittäistä media uutisointia aihe- alueeseen liittyen. Lisäksi tutustuttiin dialogisen oppimisen teoriaan sekä etsittiin ja valmistettiin sopivat koulutusmateriaalit koulutusta varten. Ennen koulutusta kartoitettiin kyselylomakkeen avulla koulutettavien perhetyöntekijöiden käsityksiä ja toiveita koulutukseen liittyen. Koulutustilaisuus perustui dialogiseen oppimiseen, jossa kaikki osallistujat toivat esiin omia kokemuksiaan ja pohdintaansa aihealueeseen liittyen.

Toteutetun koulutuksen perusteella syntyi lisää koulutusideoita uskontolukutaidon syventämiseksi hyvinvointialojen työntekijöiden keskuudessa. Koulutetut perhetyöntekijät olivat kohdanneet työssään uskontoja, uskonnollisuutta, henkisyyttä ja hengellisyyttä. Heillä oli jo ennen koulutusta taitoja kohdata ja ottaa puheeksi näitä asioita asiakastyössä. Koulutuksen myötä työntekijät tulivat tietoisemmiksi uskontolukutaidon merkityksestä työssään sekä toivat esiin lisää aihealueita, joihin olisivat halunneet keskittyä lisää. Uskontolukutaidon merkitys ihmisten kokonaisvaltaisessa kohtaamisessa on suuri ja ammattilaisten vahvistaminen siinä koulutuksen avulla tuo mahdollisuuden entistä onnistuneempaan kohtaamiseen asiakastyössä.

Asiasanat: dialoginen koulutus, dialogisuus, uskonto, uskontolukutaito

ABSTRACT

Masuda Sanna

Tuovinen Maarit

Dialogic religious literacy education for the welfare field

88 p, 3 appendices

December, 2018

Diaconia University of Applied Sciences

Master's degree in social services and health care

Master's Degree Programme in the Promotion of the Health and Well-being of People in Danger of Marginalisation

The aim of this functional thesis was to familiarize the concept of religious literacy and bring the tools and knowhow to use in the welfare field by dialogic education. The concept of religious literacy is quite new and not yet very well known. However, the awareness and knowledge of the religious literacy is increasing, especially amongst the professionals working with people. The society is more and more multi-religious. Even in one religion many different denominations can be found. Also many feel that they are spiritual or religious without belonging to any certain religion.

The dialogic religious literacy education was realized at a private enterprise for family workers at child welfare department. For the education, theoretical information was gathered about different religions, religiousness and spirituality. The daily media was followed on the subject as well. In addition, the dialogic learning theory was studied and suitable material was prepared for the education session. Participating family workers' perceptions and wishes concerning the education were surveyed by a questionnaire prior to the session. The education was based on dialogic learning. All the participants were able to introduce their own experiences and thoughts on the subject.

During the education session new ideas on how to deepen the religious literacy abilities among the personnel in welfare field were born. Professional family workers had met in their work religions, religiousness and spirituality. Already before the education session they had tools and ability to encounter clients and discuss these matters with them. Along with the education the personnel's awareness on the meaningfulness of religious literacy in their work grew. Also some topics were brought forth on which the personnel would like to have concentrated more. In encountering clients holistically, the meaning of religious literacy is substantial. Supporting professionals on this opens great possibilities to even more successful encounters with the clients.

Keywords: dialogic education, dialogic, religion, religious literacy

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 USKONTOLUKUTAITO.....	7
2.1 Uskontolukutaidon merkitys arjessa.....	9
2.2 Uskontolukutaito hyvinvointialoilla	14
3 LÄHTÖKOHTIA KOHTAAMISEEN	17
3.1 Ihmisyyden ulottuvuuksia.....	18
3.2 Uskonnonvapaus	20
4 USKONNOT NYKY- YHTEISKUNNASSA.....	23
4.1 Uskonnot mediassa.....	23
4.2 Yhteiskunnallinen muutos.....	30
4.3 Ajattelutapojen moninaisuus.....	33
4.4 Haasteita.....	34
5 USKONNON JA KULTTUURIN SUHDE.....	38
6 USKONTODIALOGI.....	41
7 DIALOGINEN KOULUTUS.....	45
7.1 Lastensuojelun perhetyöntekijät koulutettavina.....	47
7.2 Kyselylomake koulutuksen suunnittelussa.....	49
7.3 Koulutuksen suunnittelu.....	52
7.4 Koulutuksen toteutus.....	54
8 KOULUTUKSEN KEHITTÄMISIDEOITA	57
9 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	60
10 POHDINTA.....	62
LÄHTEET.....	67
LIITE 1. Kyselylomake.....	75
LIITE 2. Power-point koulutusdiat.....	78
LIITE 3. Palautedia.....	88

1 JOHDANTO

Uskontolukutaito on käsitteenä vielä aika tuntematon, vaikka sen merkitys kasvaa enenevässä määrin. Uskontolukutaitoon kuuluu kohtuullinen määrä uskontojen peruskäsitteiden ja oppien tuntemista sekä taitoa ymmärtää ihmisten uskonnosta saamia henkilökohtaisia merkityksiä ja kokemuksia. (Moore 2015, 27, 31.) Kähkösen (2015) mukaan uskontolukutaitoa voi pitää kansalaistaitona. Siihen kuuluu uskonnon myöntäminen osaksi julkisuutta. Se pitää sisällään rauhanomaisen pyrkimyksen kanssakäymiseen uskonnoista ja elämänkatsomuksista, missä on tarkoitus lisätä keskinäistä ymmärrystä ja hyväksyntää erilaisuudesta huolimatta. Uskontolukutaidon taitamiseen ei tarvita oma-kohtaista uskonnollista vakaumusta.

Uskontolukutaidolle on tarvetta hyvin monenlaisissa konteksteissa. Sitä tarvitaan ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Uskontolukutaitoa saatetaan tarvita, jotta voi ymmärtää ja keskustella tieteestä ja taiteesta silloin, kun aiheet liittyvät uskontoon. Sitä saatetaan tarvita työyhteisön sisällä työntekijöiden keskuudessa sekä asiakastyössä, erityisesti hyvinvointialoilla. Uskontolukutaitoa tarvitaan eri tavalla ajattelevien ja eri tavalla uskovien keskuudessa. Kähkösen (2015, 59.) mukaan uskontolukutaito voi olla lähtökohta uskonnollisten ihmisten ymmärtämiselle. Jokaisella ihmisellä on joka tapauksessa jonkinlainen oma katsomuksensa.

Toteutimme toiminnallisen opinnäytetyön parityönä uskontolukutaidosta. Alun perin tarkoituksemme oli toteuttaa koulutus sekä terveydenhoitoalalla että sosiaalialalla. Tarve uskontolukutaidon koulutukselle nousi työelämän kokemuksen ja koulutuksessamme esiin tulleen tarpeen pohjalta. Koulutus olisi hyödyllinen molemmissa työympäristöissä, joissa ollaan läheisesti tekemisissä ihmisten kanssa eri tavoin apua antaen. Lopulta käytännön järjestelyjen takia toteutimme koulutuksen vain sosiaalialalla. Keräämämme teoretiedon pohjalta kokosimme ja toteutimme dialogisen koulutustilaisuuden yksityisen yrityksen lastensuojelun perhetyön perhetyöntekijöille.

Dialogisuus on lähtökohta uskontolukutaidon elämiselle käytännössä. Siksi perehdyimme myös dialogisen oppimisen periaatteisiin koulutusta varten. Opinnäytetyömme

liittyy Diakonia-ammattikorkeakoulun kansainväliseen tutkimus- ja kehittämissyhteistyöhön, missä yhtenä osa-alueena on uskontolukutaito kansalaistaitona. Tämän kansainvälisen yhteistyön puitteissa on järjestetty koulutusta, kirjoitettu artikkeleita sekä tehty tutkimusta. Yhteistyökumppaneina ovat olleet muun muassa Lontoon yliopisto ja Oslon Vid- korkeakoulu. Järjestämämme uskontolukutaidon koulutus hyvinvointialoille toi uskontolukutaidon käsitettä ja sisältöä tutuksi lastensuojelun perhetyöntekijöille, jotka kohtaavat työssään monenlaisia perheitä erilaisine vakaumuksineen ja ajattelutapoineen.

Media on tuonut esiin jo pitkään käsitystä, että elämme maallistumisen aikakautta, johon kuuluu uskontojen suhteen niin sanottu neutraaliuden periaate, missä valtio ei kiellä eikä tunnusta mitään uskontoa. Sen mukaan uskonnon ei tulisi myöskään näkyä julkisuudessa. Neutraaliutta ei kuitenkaan ole oikeasti olemassa, sillä jokaisella ihmisellä on arvonsa ja ajatuksensa. Uskonto ja uskominen ei ole kadonnut maailmasta, vaikka niin on ennustettu. Maailma ei tule koskaan olemaan täysin uskonnollinen tai maallisen uskonnoton. (Dinham & Francis 2015, 5-6; Crisp 2015, 218-219.) Myös monikulttuurisuus ja uudenlaiset yksilökeskeiset ajattelutavat yhdessä ovat muodostaneet uudenlaisen kentän uskonnoille ja uskonottomuudelle (Kalliala 2015, 17).

Uskontolukutaito haastaa tarkastelemaan uskontoja niihin liittyen, ei pelko edellä. Usein uskonnosta ei puhuta, jotta vältettäisiin erimielisyyksiä ja riitoja. Uskontoa ja uskomista on kuitenkin kaikkialla, joten siitä on tarpeellista myös keskustella. Jos uskonnosta ja uskonnollisuudesta ei puhuta, siitä normaalisti keskusteleminen on vaikeaa. Useimmiten uskonto ja uskontoihin liittyvät asiat otetaan esiin huolten kautta, kuten sukupuolen ja ääriajattelun kautta, esimerkiksi pakkoavioliitot, ympärileikkaukset ja huivin käyttö. (Dinham & Francis 2015, 3-4; Lauhio 2016, 13.) Huoli ohjaa myös valtiollisia päätöksiä. Esimerkiksi Ranskassa parlamentti on kieltänyt parlamentaarikoilta kokonaan uskonnollisten symbolien käytön (Turun Sanomat 2018). Erityisesti vuoden 2001 terroristiskut New Yorkiin ja Washingtoniin olivat globaali mediatapahtuma väkivaltaisesta hyökkäyksestä, jonka myötä uskonto ja uskonnon aiheuttama huoli nousi kansainvälisen politiikan kärkiteemojen joukkoon. (Taira, Martikainen & Ketola 2018, 26.) Lisäksi vuoden 2015 pakolaiskriisi nosti omalta osaltaan esiin kysymyksen, miten demokraattisen hyvinvointivaltion pitäisi suhtautua uskonnollisiin ryhmiin, erityisesti islamiin (Erikson 2018, 78).

Myös Suomessa uskontoon liittyvät asiat ovat olleet esillä mediassa. Kansanedustaja Sari Essayah toi marraskuussa 2017 esiin ajatustaan siitä, että yhteiskunnan suvaitsevaisuus ja neutraalius uskontojen suhteen kaventaa lasten oikeuksia kulttuuristen juuriensa tuntemiseen ja oman uskontonsa harjoittamiseen. (Helsingin Sanomat 20.11.2017, B12.) Dinhamin (2014) mukaan uskontolukutaito ja vieraiden kulttuurien ymmärtäminen rakentuvat nimenomaan omien juurien tuntemisen kautta. Lokakuussa 2018 Helsingin Sanomat toi esiin lastensuojelun problematiikkaa Suomessa asuvien vieraskielisten ja eri uskontokuntia edustavien auttamisen haasteista. Vieraskielisiä ja eri uskontokuntia edustavia perheitä ja lapsia on erityisen paljon lastensuojelun asiakkaana ja pulmaksi koetaan se, että palvelukonsepti ei osaa huomioida uskonnon merkitystä esimerkiksi avioerokäytännöissä. (Helsingin Sanomat 5.10.2018, A6-A7.) Mediaa seuraamalla huomattiin, että uskonnot ja uskontoon liittyvät asiat kuuluvat edelleen osaksi yhteiskuntaa ja koskevat ihmisten jokapäiväistä elämää.

Dinhamin (2014) mukaan työntekijöiden on tärkeää ymmärtää uskontoja ja uskonnollisuutta ja siksi uskontolukutaidon tulisi olla osa sosiaali- ja terveysalan peruskoulutusta. Oletamme uskontolukutaidon merkityksellisyyden sekä uskontolukutaitoon liittyvän sensitiivisen työotteen kasvavan kouluttamiemme ammattilaisten joukossa. Haluamme purkaa uskontoihin liittyviä ennakkokäsityksiä, torjua väärää yleistämistä sekä tuoda yhteiskuntaan lisää tervettä moniuskontoisuuden hyväksymistä. Hyvinvointialojen ammattilaiset kohtaavat usein työssään potilaita ja asiakkaita, jotka tulisi osata ottaa huomioon kokonaisuutena, johon kuuluu myös uskonto, uskonnottomuus, hengellisyys ja henkisyys. Opinnäytetyömme tarkoitus on tuoda välineitä asiakastyöhön koulutuspaketin keinoin, kun kohdataan ihmisiä myös erilaisista kulttuureista ja uskonnoista. Ajatus työn herättäminen teorian tiedon ohella on tärkeää, koska jokainen kohtaaminen asiakastyössä on erilainen ja jokaisessa yksittäisessä kohtaamisessa tulisi osata etsiä keinot hyvälle yhteistyölle, keskinäiselle dialogille ja kaikkia kunnioittavalle kohtaamiselle. Tähän tarvitaan uskontolukutaitoa.

2 USKONTOLUKUTAITO

Uskonto- käsitettä on vaikea määritellä. Yksittäisten uskontojen välillä ja sisällä voi olla suuria eroja. (McGrath 2015, 61.) Yksi tapa määritellä uskontoa, on määritellä se ylikuonnollisen kautta. Tässä määritelmässä uskonnoissa keskeisin tekijä on usko ylikuonnollisiin olentoihin ja todellisuuksiin, joita ei voida perustella samalla tavalla kuin niin sanottuja arkipäiväisiä uskomuksia. (Helsingin yliopisto. Yleinen teologia. Uskontotiede.)

Toinen tapa määritellä uskontoa on se, että uskonnon nähdään jakavan maailma kahteen luokkaan eli profaaniin ja pyhään. Profaanit asiat koskettavat jokapäiväistä, tavallista elämää ja pyhät asiat taas poikkeavat tavallisesta. (Helsingin yliopisto. Yleinen teologia. Uskontotiede.)

Kolmas tapa määritellä uskontoa on nähdä se ihmisen olemassaoloon liittyvinä eksistentiaalisina kysymyksinä. Nämä kysymykset liittyvät esimerkiksi kuoleman jälkeisiin tapahtumiin, elämän merkitykseen ja kärsimykseen. (Helsingin yliopisto. Yleinen teologia. Uskontotiede.)

Antropologi Clifford Geertz näki uskonnon olevan symbolijärjestelmä, joka selittää olemassaolon yleisiä lainalaisuuksia. Tämä symbolijärjestelmä koetaan uskonnon harjoittajien keskuudessa niin merkitykselliseksi, että se motivoi tietynlaiseen elämäntapaan. Geertzin mukaan uskonto tarjoaa ihmiselle keinon kokea oma toimintansa kosmisesti merkitykselliseksi. (Helsingin yliopisto. Yleinen teologia. Uskontososologia.) Eräänlaisen näkökulman asiaan antaa filosofi Karl Marx, joka aikanaan näki uskonnon massojen oopiumina, josta tulisi vapautua (Historianet). Psykoanalyytikko Sigmund Freud taas kuvasi uskontoa ihmissuvun neuroosina, josta arveli ihmisten vielä paranevan (Helsingin yliopisto. Yleinen teologia. Uskontotiede). Kongitiivisen uskontoteologian mukaan taas ihmismielellä on universaali taipumus ylikuonnolliseen ajatteluun. Sen mukaan ihmisen aivot ovat rakentuneet etsimään tietoisia toimijoita ja olettaa toimijoiden taakse ihmismäinen, tarkoituksellinen mieli. (Sillfors 2017, 55.)

Diakonia-ammattikorkeakoulun (2018) uskontolukutaito-oppimateriaalin määritelmän mukaan uskontolukutaito on taitoa lukea, tulkita, käsitellä ja viestiä uskontoihin ja katsomuksiin liittyviä kirjoituksia, symboleja, kuvia, musiikkia, metaforia ja muita ilmaisutapoja. Uskontolukutaito on kansalaistaito, ei teologiaa. (Kähkönen 2015; Diakonia-ammattikorkeakoulu 2018.) Uskontodialogin professori Elina Vuola (2015, 224) määrittelee uskontolukutaidon olevan analyttistä ja kriittistä ja sen avulla uskonto ei jää huomiotta.

Harvardin yliopiston uskontolukutaito-ohjelman johtaja Diane L. Mooren (2005) mukaan uskontolukutaitoinen ymmärtää historian perusasiat ja keskeiset tekstit. Uskontolukutaitoisella on perusymmärrystä uskomisesta, uskonnonharjoittamisesta ja useiden maailman uskontojen uskonnollisista päätraditioista. Uskontolukutaitoinen pystyy näkemään ja tutkimaan uskonnollisia erityispiirteitä poliittisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta käsin. Sosiaalisten ja kulttuuristen ilmiöiden kautta voi oppia tunnistamaan, ymmärtämään ja analysoimaan uskontoja kriittisesti, mitä uskonnot ovat merkinneet ennen ja nyt, missä muodossa ne jatkavat olemistaan ja miten ne oikeuttavat ihmisten toimintaa niin myönteisessä kuin kielteisessäkin mielessä.

Uskontolukutaitoa voi määritellä myös sen perusteella millaisissa tilanteissa sitä tarvitaan. Vuolan (2015, 38) mukaan riittävälle tiedolle perustuvaa uskontolukutaitoa tarvitaan ehkäisemään uskonnolla toiseuttamista, missä yksilö tai ryhmä jää ulkopuoliseksi suhteessa toisen elämäntilanteen omaavaan henkilöön tai ryhmään. Toiseuttamista tapahtuu, kun esimerkiksi tutkimus vahvistaa kankeita vanhoja näkemyksiä uskonnosta. Siinä ei huomioida tutkittavan perinteen sisäisiä näkemyksiä. Tällainen uskontolukutaito on merkittävä tekijä globaalissa ja kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa. Uskontolukutaitoa tarvitaan aina, kun ollaan tekemisissä ihmisten kanssa, ei vain eri maista tai kulttuureista tulevien kanssa. Vuola jatkaa, että uskontolukutaito liittyy kuitenkin kiinteästi myös monikulttuurisuuteen.

Diakonia-ammattikorkeakoulun opettaja Ulla Siirto (2018) toteaa sähköisellä luentotalenteella, että uskontolukutaito on käsitteenä tuore ja vakiintumaton, termi on kuitenkin käytössä. Tallenne on esimerkki siitä, että uskontolukutaitoa koulutetaan Suomessakin korkeakoulussa. Hän jatkaa, että kaikki ihmiset ovat tavalla tai toisella jonkin uskonnon tai katsomuksen vaikutuspiirissä ja uskontolukutaidossa on kyse siitä, kuinka sovitetaan

yhteen erilaisia maailmankuvia. Se on myös toisen ihmisen syväkuuntelua. Uskontolukutaidolla torjutaan väärin uskomusten yleistämistä. Se on yleistä kunnioittamista ja hyvien suhteiden rakentamista erilaisuudessa. Se on ihmisten monilukutaitoa. Uskontolukutaitoa tarvitaan sekä henkilökohtaiseen elämään että työelämään hälventämään ennakkoluuloja. Uskonnon puheeksi ottaminen ei ole aina helppoa. Kaikkien ei tarvitse kyetä uskontodialogiin ja hallita oman uskonnon ja muiden uskontojen perusteita. Lopuksi Siirto (2018) toteaa, että uskontolukutaitoa on hyvä olla ja monissa ammateissa uskontodialogitaidot ovat tarpeen.

|Uskontolukutaidon merkitys arjessa

Uskontolukutaito on ihmisten jokapäiväisen elämän ymmärtämistä ja huomioimista niin, että huomioidaan myös siihen kuuluvat uskonnolliset ulottuvuudet. Uskontolukutaito tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää ihmisten uskonnon kautta saamia monimuotoisia merkityksiä ja kokemuksia. Tämä ymmärrys auttaa vähentämään negatiivisia seurauksia yhteiskunnassa. (Moore 2015, 36-37.)

Sosiaalistuminen on vuorovaikutustapahtuma, jossa lapsi omaksuu ympäröivästä kulttuuristaan arvoja, normeja ja toiminnan malleja. Perheen ja kodin merkitys on keskeinen. Kaikki muut socialisaatiotekijät ovat toisarvoisia perheeseen verrattuna. Myös uskonnollisuuden kohdalla koti, sen uskonnollinen tausta ja siellä tapahtuva uskontokasvatus ovat keskeisiä. Muut lapsen tai nuoren elämään vaikuttavat socialisaatiotekijät ovat sekundaarisia, eli toissijaisia. Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa on tutkimusten kautta tullut esiin, että kodin uskonnollinen tausta ja siellä saatu uskontokasvatus on voimakkaasti selittävä tekijä yksilön oman uskonnollisuuden kehittymisessä aikuisuudessa. Tutkimukset osoittavat, että vanhempien välinen yksimielisyys myös vahvistaa perheen vaikutusta lapsen uskonnollisuuteen. Uskonnollisen kasvatuksen vähenemisellä on vaikutuksia uskonnollisuuteen. Uskontoa ei peritä enää vanhemmilta. Yksilö rakentaa itse oman vakaumuksensa etsinnän ja valinnan kautta. Uskonnoissa on kysymys kokemuksesta ja sosiaalisista suhteista. (Ketola ym. 2011,40- 41.)

Uskontolukutaitoisen yhteiskunnan rakentaminen alkaa kodeista ja varhaiskasvatuksesta. Myönteistä näkökulmaa tarvitaan jo päiväkotien lapsiryhmien katsomukselliseen

moninaisuuteen. Katsomukset pitäisikin ottaa huomioon niihin uteliaasti tutustuen eikä ainakaan kieltää niiden olemassaoloa. Päiväkodin yksi tehtävä onkin toimia lapsen kokonaisvaltaisena tukena myös katsomuksellisissa asioissa. (Lamminmäki- Vartia 2010, 5).

Tutkimusten mukaan ympäristön moniuskontoisuus auttaa kehittämään nuorten omaa uskonnollista identiteettiä. Joidenkin käsitysten mukaan moniuskoisessa ympäristössä kasvanut ei löytäisi omaa uskonnollista minuuttaan. Päinvastaisesti tutkimuksissa on osoitettu, että nuorten identiteetti muodostuu parhaiten kommunikaatiossa toisten kanssa. Edellytyksenä oman uskonnollisen minuuden kasvuun moniuskontoisessa ympäristössä on riittävä oman uskonnon tuntemus. (Räsänen 2009, 164.)

Lontoon yliopiston professori Adam Dinham, jonka keskeinen kiinnostuksen kohde on uskontolukutaito, toteaa, että jokainen ihminen heijastaa omia käsityksiään ja arvojaan sosiaalisissa suhteissaan. Valittuna ajattelutapana myös neutraalius on positio. Uskontolukutaidossa on tarkoituksena päivittää sitä kieltä, millä uskonnoista puhutaan. Uskontoa ei voi kokonaan oppia koulussa, koska se vaatii myös omaa kokemusta, yksilöllisyyttä, eläväksi kokemista ja vuorovaikutuksellisuutta. Ei pitäisikään lisätä uskonnon opetusta, vaan sen laatua. (Dinham 2014.) Näin ollen lasten ja nuorten kanssa toimivien ammattilaisten tulisi mahdollistaa luonnollisissa toimintaympäristöissä kohtaamisia ja keskustelun mahdollisuuksia, joissa uskontolukutaito- osaamisen kautta voidaan vahvistaa lapsia ja nuoria löytämään oma, vahva, mahdollisesti uskonnollinenkin, identiteetinsä aikuisena. Uskontolukutaito on yksi työkalu myös ei-hengellisiksi itsensä kokeville ihmisille ymmärtääkseen paremmin uskonyhteisöihin kuuluvia ihmisiä. (Barnes & Smith 2015, 85).

Yksinkertaisin tapa hahmottaa eri uskontoja on yleistää ja luoda stereotyyppisiä ajattelumalleja. Yhtä haasteellinen ajattelumalli on asioiden tarkasteleminen omakulttuuri- ja omauskontokeskeisesti. Silloin maailmaa tarkastellaan yksipuolisesti omasta näkökulmasta. Käsityksen mukaan omaa elinympäristöä pidetään yleismaailmallisena ja kaikkia muita poikkeuksina. Etnosentrismi ja uskontosentrismi tapahtuvat useimmiten automaattisesti ja tiedostamattomasti. Ihmisellä on taipumus luokitella tunnetasolla lähes kaikki asiat jakoon uhkaavan ja viehättävän, turvallisen tai puoleensavetävän välillä. Tämä liittyy evolutiivisesti aivojen vanhimpien osien toimintaan. Ihmisen käyttäytymi-

sessä on aina evolutiivisesti sekä vanhoja että uusia toiminnallisia järjestelmiä. Vanhat järjestelmät liittyvät mustavalkoiseen hyvä- paha jakoon ja uudet järjestelmät liittyvät taas monimutkaisten asioiden tietoiseen ja yksityiskohtaiseen hahmottamiseen. Helposti ihmisten mielissä kasvaa ajatus oman lähipiirin edustavan hyvää ja muiden taas nähdään edustavan arveluttavaa toiseutta. (Lonka 2017, 134, 136.) Tampereen yliopiston lehtori ja kasvatustieteiden tohtori Vesa Korhonen sekä Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tohtori sekä dosentti Sauli Puukari (2013, 63) käsittelevät kirjassaan monikulttuurista ohjaus- ja neuvontatyötä, mikä koskee sekä sosiaali- että terveydenhuoltoalaa. He toteavat, että on tärkeää oppia tuntemaan toisia kulttuureja ja uskontoja, jolloin todennäköisemmin huomaa, että on muunkinlaisia ajattelutapoja. Opitaan joustamaan ja katsomaan asioita useammasta näkökulmasta. Omakulttuuri- ja omauskontokeskeisyyteen kuuluu itsestäänselvyyksiä ja erityispiirteitä, joiden avulla suhtaudutaan vierauteen, esimerkiksi negatiiviset ennakkoluulot ja stereotyyppiä. Ne ovat ihmisen sisällä valmiita viitekehyksiä uusien ilmiöiden hahmottamiseen. Kaikilla on ennakkoluuloja. Niiden tunnistaminen on ensiaskel niistä irtautumiseen. (Korhonen 2013, 63.)

Joka seitsemäs suomalainen ajattelee, ettei itse tarvitse uskontoa. Silti monien mielestä uskonnot sisältävät tärkeitä arvoja. Toisaalta taas monet ajattelevat, että uskonnolliset arvot pohjautuvat epätodennäköisiin uskomuksiin. Suomalaiset ajattelevat tietävänsä parhaiten, mitkä ovat tärkeitä inhimillisiä arvoja ja pisteyttävät uskonnot sen mukaan, miten ne tukevat heidän omaa näkemystään. Kaikki ihmiset tarkastelevat muita omista lähtökohdistaan ja käsitysmaailmoistaan käsin. Muita ja muiden katsomuksia voi ymmärtää vasta sitten, kun ensin ymmärtää itseään. Toisten ajatusten kokonaan pois sulkeminen, esimerkiksi uskontojen epätodellisuuden pitäminen ja ihmisille uskontojen vain haitallisena pitäminen ei mahdollista rakentavaa dialogia. Onkin tärkeää asettua dialogiin ja vuorovaikutukseen avoimesti ilman ennakoita määrättyä käsikirjoitusta. (Hiltunen 2009, 56-58.) Se on uskontolukutaidon ensiaskel.

Yksi selitys muslimien keskuudessa syntyvään radikalismiin on yhteiskunnallinen. Yleisesti keskustellaan siitä, että islam on uhka ja miten islamia voisi ennaltaehkäistä. Muslimit saattavat tuntea uskonsa ja itsensä uhatuksi, mikä voi johtaa ajattelemaan asioista radikaalisti ja yhteiskuntavastaisesti. Jos poliitikoilla ja lainsäätäjillä ei ole uskontolukutaitoa, voidaan yhteiskunnassa saada päinvastainen vaikutus aikaiseksi kuin oli alun perin tarkoitus. Mikään uskonto ei tee kenestäkään väkivaltaista, vaan usko siihen,

että väkivalta on oikeutettu reagoititapa tiettyihin asioihin. (Francis & van Eck Duymaer van Twist 2015, 129.)

Uskontolukutaitoon liittyy myös taitoja tunnistaa olemassa olevia mielikuvia lännen ja etenkin islamin uskon vastakkainasettelusta. Tällöin usein islamistinen terrorismi, jihadismi ja islamistisfasistinen ääritoiminta sekoitetaan valtavirran islamiin. On hyvä pohdita, missä yhteyksissä ja millä tavoin käytetään sellaisia sanoja kuin ääri, kiihko tai radikaali. Kielenkäytöllä ja sanoilla on merkitystä. Väkivaltaisen radikalisoitumisen yhteydessä taistellaan aina ihmisten mielistä ja sydäimestä. (Laitinen & Lumio 2009, 23.)

Mahdollisuus olla osallinen yhteiskunnassa vähentää yleensä väkivallan esiintymistä. Poliittisten ääriliikkeiden radikaalisuutta ja väkivaltaisuutta on kyetty hillitsemään ottamalla niitä mukaan yhteiskunnalliseen toimintaan. Uskonnolliset liikkeet ovat kuitenkin harvoin kiinnostuneita yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja osallistumisesta. Silloin yhteiskunnan asennoitumisella uskonnolliseen liikkeeseen on merkitystä. Jos uskonnollinen liike halutaan eristää, se lisää radikalisoitumisen mahdollisuuksia entisestään. (Linjakumpu 2015, 72.) Radikalismia voi yrittää ymmärtää, kun tietää sen olevan sisällöltään monimutkainen ajatuskuvio ja yksilöiden itsereflektiota enemmän kuin traditiota. Täytyy myös tiedostaa sen olevan pienen vähemmistön ajatustapa, mikä ei edusta yleistä uskomista tai koko uskontokuntaa. (Francis & van Eck Duymaer van Twist 2015, 130.)

Terrorismin vastaisesta toiminnasta on erilaisia näkemyksiä. Yhden näkemyksen mukaan valtion tulisi käyttää voimakkaita keinoja terroristien rankaisemiseen sekä iskujen torjumiseen. Toinen näkemys on, että valtion tulisi keskittyä terrorismin ydinsyihin ja parantaa niitä olosuhteita, joissa radikalismi saa alkunsa. Precht on luokitellut yhteiskunnallisia toimenpiteitä, joilla voidaan taistella radikalisoitumista vastaan. Kaikki nämä toimenpiteet korostavat paikallisen yhteisön ja dialogin merkitystä. Prechtin mukaan valtiossa pitää kohdella kaikkia tasaveroisina kansalaisina, erityisten oikeuksien antamista ei pitäisi sallia lainkaan. Erityisesti muslimien omien televisio- ja radiokanavien toteuttajia tulisi rohkaista antamaan tasapainoisempaa kuvaa länsimaista. Julkisen keskustelun tulisi varoa leimaamasta muutamien henkilöiden teoilla koko yhteiskuntaa. Koulujärjestelmällä on myös keskeinen rooli. Uskonnollista ymmärtämistä kouluissa tulisikin lisätä ja tuoda vastaideologiassa vahvasti esiin sananvapauden ja tasa-arvon

ajatuksia. Myös paikallisten yhteisöjen on todettu parhaiten toteuttavan terrorismin vastaisia toimia. Eri ammattilaisten tietoisuutta radikalismien synnyn mahdollisuuksista tulisi lisätä ja panostaa avoimeen yhteistyöhön lasten, nuorten ja perheiden kanssa. On tärkeää tuoda yhteen henkilöt, jotka saattavat kohdata työssään radikalisoitumista sekä saada heille koulutusta, joissa mukana on muslimijärjestöjä. (Laitinen & Lumio 2009, 68-73.)

Poliittinen näkökulma uskontoihin saattaa olla negatiivinen. Uskontojen ajatellaan usein aiheuttavan ongelmia. Hallitusten ja poliitikkojen tulisi kuitenkin erityisesti huomioida uskonnot ja niiden olemassaolo päätöksenteossaan. On tärkeää, että julkisissa palveluissa huomioidaan myös uskonnollisia seikkoja, jolloin yhdenvertaisuus voi toteutua paremmin. (Dinham 2014.) Suomessa uskonnollisilla yhteisöillä on mahdollisuus vaikuttaa poliittisiin prosesseihin esimerkiksi antamalla lausuntoja ministeriölle tai osallistamalla asiantuntijan roolissa eduskunnan valiokuntiin. Uskonnollisia perusteluita on käytetty esimerkiksi hedelmöityshoidoista ja samaa sukupuolta olevien parisuhteista. (Eriksson 2018, 85.) Uskontolukutaidon avulla voidaan ymmärtää laajemmin kansalaisten näkökulmia sekä vastata monipuolisemmin yhteiskunnallisiin palvelutarpeisiin.

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä on hyvä omata myös uskontolukutaitoa. Suhtautuminen esimerkiksi homoseksuaalisuuteen saattaa nousta kulttuurista eikä uskonnosta. Uskonto ja kulttuuri ovat usein kietoutuneet yhteen, jolloin niiden erottaminen toisistaan on hankalaa. Saman uskonnon sisällä on eri tavoilla ajattelevia ihmisiä. Jokainen heistä perustelee toimintaansa teologisesti, vaikka ajattelu ja toiminta saman asian suhteen olisi toisistaan poikkeavaa. Sama pulma tulee esiin myös oman kulttuurin sisällä. (Vuola 2015, 211.)

Uskontolukutaidon merkitys on havaittu myös uskontoihin liittyvien riskien ja mahdollisuuksien huomioimisessa esimerkiksi kansanvälisissä työtehtävissä. Taitoa käytetään enenevässä määrin uskonnollistaustaisessa rauhantyössä, mitä esimerkiksi Kirkon Ulkomaanapu tukee voimakkaasti. Rauhantyön onnistuminen edellyttää ymmärrystä uskonnollisen elämän monimuotoisuudesta ja siihen liittyvistä eri kontakteista yhteiskunnan sisällä. Uskonnollisilla tahoilla on usein myös poliittisia kontakteja, jotka ovat järkevää huomioida. (Merenlahti 2015, 56.)

2.2 Uskontolukutaito hyvinvointialoilla

Uskonto- ja kulttuurilukutaidon merkitys ihmisten kohtaamisessa on entistä merkityksellisempää. Korhosen ja Puukarin (2013, 12-13,19-20) mukaan ammattilaisten olisi hyvä laajentaa uskonto- ja kulttuurikuvaansa sekä oppia ymmärtämään ja hyväksymään itselle vieraita ilmiöitä. On tärkeää, että asiakkaat tulevat oikeasti kohdatuiksi ja autetuiksi. Ammattilaisten yksi suuri haaste on, kuinka hyvin tunnistetaan kulttuurin ja uskonnon vaikutukset ja merkitykset omassa elämässä niin, että tiedostamattomat vaikutukset eivät muodostu esteiksi ihmisten ja eri kulttuurien ja uskontojen kohtaamisessa.

Uskontolukutaitoa tarvitaan sekä suomalaistaustaisten että ulkomaalaistaustaisten ihmisten kohtaamisessa. Sosiaali- ja terveysalalla tehdään työtä omalla persoonalla ja yksilön mahdollinen uskonto tai elämänkatsomus liittyvät siihen erottamattomasti. Hyvään ammatillisuuteen kuuluu, että pystyy erottelemaan oman ja muiden elämänkatsomuksien eri ulottuvuudet. (Siirto 2018.) Uskontolukutaito auttaa ammattilaista näkemään ja analysoimaan paremmin uskontoa ja uskonnon merkitystä elämän eri kohdissa niin sosiaalisessa, kulttuurisessa kuin poliittisessäkin kontekstissa. Uskontolukutaitoinen työntekijä pystyy tarkastelemaan uskonnon merkitystä eri näkökulmista.

Uskontoja ja uskontojen vaikutuksia on tärkeää ymmärtää asiayhteydessään, ajassa ja paikassa, ihmisten henkilökohtaisissakin merkityksissä. Uskontolukutaidottomuuden vähentämisessä on tärkeää tarjota eri toimijoille resursseja uskonnollisten vaikutusten tunnistamiseen, ymmärtämiseen ja analysoimiseen. Uskontolukutaitoa tulisikin opetella ja opettaa. (Moore 2015, 28-31.) Uskontolukutaidon opettaminen ei tietenkään takaa sitä, että uskonnollinen fanaattisuus tai nationalismi kokonaan katoaisivat. Sen avulla voidaan kuitenkin estää tiedostamattomasti tapahtuvaa fanaattisuuden syntyä tai tiedostamattomasti tapahtuvaa nationalististen ajatusten leviämistä. (Moore 2005.)

Ammatillisessa roolissa on osattava erottaa, milloin käsitys hyvästä ja oikeanlaisesta elämästä nousee omasta uskonnosta. On osattava tarkastella puolueettomasti asiakkaan mahdollisesti toisenlaista elämänkatsomusta. Työntekijä on asiakasta varten. Jotta todel-

linen kohtaaminen voi onnistua, täytyy työntekijän kutsua aktiivisesti asiakasta dialogiin ja synnyttämään dialogia yhdessä. Dialogiin kuuluu, että kuunnellaan toista ihmistä ja vastataan juuri siihen, mistä toinen ihminen on puhunut. Ei aleta puhua jostain muusta itselle mieleen tulleesta ajatuksesta ja näin jätetä toista ihmistä yksin oman asiansa kanssa. Tästä saattaa seurata kokemus kohtaamattomuudesta. Ammatilaisen on hyvä tiedostaa omat uskomuksensa ja niiden vaikutus ammatilliseen toimintaan (Jokela 2010, 214). Ammatilaisen tulee ennen kaikkea kuunnella asiakasta ja olla sensitiivinen asiakasta kohtaan tämän kertoessa uskonnostaan, elämäntavakseen tai uskonnottomuudestaan.

Hyvinvointialan työtä voi tehdä monella tavalla ja monella tasolla. Työntekijöillä on erilaisia vahvuuksia ja eri asiakkaille sopii erilaiset lähestymistavat. Toiset asiakkaat ovat herkkiä ja mahdollisesti toivovat vahvempaa tukea ja keskustelua laajemmin elämän eri asioista ja toiset asiakkaat toivovat nopeita ja tehokkaita käytännön asioihin painottuvia kohtaamisia. Sopivan tilanteen tullen työntekijä voi myös haastaa ammatillisesti ja lempeästi näitä rajattuja toiveita. Asiakas voi huomata, että on tilaa ottaa asioita laajemminkin esille, eikä keskustelu katsomuksellisista tai uskonnollisista näemyksistä ole kiellettyä ja täysin vierasta. Mossin (2008) mukaan työntekijän spirituaalinen älykkyys, eli spirituaalinen kyky ymmärtää toista kasvaa, kun hän tiedostaa oman vajavuutensa auttajana. (Jokela 2010, 215). Työntekijän on tärkeää kohdata asiakas sillä tasolla, mikä asiakkaalle on sopivaa. Se, että asiakkaalla ei ole tarvetta katsomukselliselle tai uskonnolliselle pohdinnalle, on yhtä sallittua kuin tarve sille.

Asiakkaan uskonto saattaa vaikuttaa hyvin laajasti elämään ja valintoihin siinä. Se saattaa vaikuttaa parisuhteeseen, esimerkiksi kuinka suhtautuu avioliittoon, lasten kasvatukseen, vastoinkäymisiin, sairastamiseen, onneen elämässä, ihmissuhteisiin, työelämään tai tapahtumiin politiikassa. Jos uskonnosta ei saa puhua ammattilaisten kanssa tai missään muuallakaan, voi moni asia jäädä jäsentymättä mielessä ja jatkua vanhaan malliin vain sen takia, että aina on näin toimittu. Toisaalta, jos kohtaamisessa on tilaa käsitellä myös omaa uskontoa ja sen vaikutuksia arkiseen elämään, voi kohtaamisesta ja kuulluksi tulemisesta seurata paljon hyvää. Puhumalla asiat saattavat jäsentyä ja peilaamalla ammatilaisen kanssa tuntemuksiaan voi tulla uusia eheyttäviä ja voimaannuttavia nä-

kökulmia. Uskontolukutaito auttaa ammattilaista näkemään ja analysoimaan paremmin uskontoa ja uskonnon merkitystä asiakkaan elämän eri kohdissa.

Yhteiskunnassamme on entistä monimuotoisemmin uskontoja, uskonnollisuutta, hengellisyyttä ja henkisyyttä. Ammattilaisille se tuo omalta osaltaan haasteita, joista on hyvä olla tietoinen. On lukuisia kohtia, joissa työntekijä voi hyvää tarkoittaessaan ymmärtämättömyyttään saada asiakassuhdetta vaurioitettua. Pulmia syntyy, jos korostetaan liikaa kulttuurista tai uskonnollista erilaisuutta ja sen perusteella ylisuojellaan asiakasta. Asiakas saattaa olla kahden päällekkäisen kulttuurin, oman ja valtakulttuurin piirissä. Ei voida olettaa, että kaikki saman uskonnollisen yhteisön jäsenet ovat yhtä mieltä siitä, mikä on normaalia. Ammattilaisilta vaaditaan nykyisin uskonto- ja kulttuurisensitiivistä työtöitä. Ammattilaisten olisi tärkeää huolehtia siitä, että he ovat uskontolukutaitoisia. Työntekijänä täytyy olla avoin oppimaan ja tiedostamaan omaa toimintaansa. Olisi hyvä pohtia oman ajattelunsa ja asenteidensa merkitystä sekä niiden vaikutusta ihmisten kanssa työtä tehtäessä. Ilman itsereflektiota ja itsensä kehittämistä on vaarana, että työntekijä muodostaa itse merkittävän esteen asiakkaan eteenpäin menemiselle. (Korhonen & Puukari, 2013, 25-26.)

Peppi Sievers (2016), koulutuksiltaan psykiatri, psykoterapeutti ja pappi, selvitti väitöskirjaansa varten, miten psykoterapeutit suhtautuivat vastaanotoillaan uskonnollisiin ja hengellisiin kysymyksiin. Tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti psykoterapiasuhdetta ja psykoterapeutin käsityksiä sekä toimintatapoja uskonnollisten sekä hengellisten kysymysten äärellä. Tiedossa oli, että ilmeisesti on hyvinkin tavallista, että psykoterapiassa ei ole tilaa puhua uskonnollisista tai hengellisistä aiheista. Toiset potilaat olivat jopa tämän takia myöhemmin aloittaneet toisella psykoterapeutilla uuden hoidon. Jos psykoterapiaan koulutetut ihmiset eivät usein kykene antamaan tilaa ja omaa keinoja uskonnollisten ja hengellisten asioiden käsittelyyn, niin tuskin muut hyvinvointialojen ammattilaiset tai tavalliset kansalaiset siihen sen paremmin yleisesti pystyvät. Tässä tarvittaisiin uskontolukutaidon koulutusta hyvinvointialojen työntekijöiden keskuudessa.

Ihmiset, ihmisten ajattelu ja ymmärrys muuttuvat ajan kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa yhteiskunnallisten vaiheiden, kulttuurin ja uskonnon sisäisten pyrkimysten

mukana (Vuola 2015, 221). Uskontolukutaito vaatii elävää ja jatkuvaa muutoksen virtaa ymmärtävää suhtautumista katsomuksiin ja uskontoihin. Ammatillisuus antaa varmuutta ja valtuutuksen toimia tietynlaisessa toimintaympäristössä. Ammatillisuus voi antaa myös vääränlaista turvaa, sillä ammatillisuus ei sinällään auta ammatillisessa kohtaamisessa. Jos kohtaamisessa ei ole ihmisyyttä, kohtaaminen ei voi onnistua. Jos on vastaus valmiina, ei voi kuulla, mitä toinen oikeasti sanoo. Asettautuminen kuulemaan ja kuuntelemaan ovat uskontolukutaidon peruskulmakivi. (Mattila, 2007, 12.)

3 LÄHTÖKOHTIA KOHTAAMISEEN

Ihmisyys muodostuu erilaisista osa-alueista, joista uskonnollisuus on yksi merkittävä osa, jota ei ole syytä ohittaa. Uskontoa ei voida irrottaa ihmisen muusta elämästä. (Moore 2015, 29-30.) Lähtökohtana ihmisen uskonnollisuuden toteuttamisen mahdollisuuteen on uskonnonvapaus. Samalla kun valtio huolehtii uskonnonvapauden toteutumisesta, sen tehtävä on myös huomioida haittoja, joita uskonnolliset toimijat voivat aiheuttaa. Ihmisoikeuksiin ja uskonnonvapauteen sisältyy myös rajoituksia. (Linjakumpu 2015, 252-260.) Hyvinvointialoilla työskentelevien ammattilaisten on hyvä ymmärtää ihmisen kokonaisuutta monipuolisesti, jotta asiakkaan henkilökohtainen motivaatio kohti tavoitteiden mukaista muutostyöskentelyä olisi mahdollinen. Yhden osa-alueen huomiotta jättäminen saattaa muodostua esteeksi asiakkaan eteenpäin menemiseksi. Uskonnollisesta vakaumuksesta kysyminen on yhtä tärkeää kuin sosiaalisesta verkostosta tai konkreettisista elinolosuhteista kysyminen. Toteuttamamme dialogisen koulutuksen yksi tavoite oli haastaa ammattilaisia pohtimaan ihmisyyden monia ulottuvuuksia ja huomioidaan näitä osa-alueita lisää asiakastyössään. Tässä yhteydessä ei ollut tarkoitus syventyä ihmisen olemukseen, vaan haastaa huomioimaan ihmisen kokonaisuutta, johon kuuluu myös katsomuksellinen ulottuvuus.

4.1 Ihmisyyden ulottuvuuksia

Ihminen on monimuotoinen kokonaisuus, jonka voidaan sanoa muodostuvan erilaisista ihmisyyteen kuuluvista osa-alueista (Korhonen & Puukari 2013, 13-15). Ihmisen olemuksen osa-alueista uskonnollisuus on yksi tärkeä osa, joka saattaa jäädä muiden ihmisyyteen kuuluvien enemmän näkyvissä olevien osien vuoksi huomioimatta. Seuraavaksi on esiteltyä yksi tapa hahmottaa ihmisyyden kokonaisuutta, mukana ovat myös englanninkieliset vastineet osa-alueiden nimille.

Ihminen on kokeva ihminen, *feeling being*, *humanistic-existential*. Kokemuksellisuus on yksi keskeisiä ulottuvuuksia ihmisessä. Liian vahva rationaaliseen ajatteluun keskittyminen voi jättää alleen ihmisen kokemuksellisen maailman. On tärkeää huomioida tietoisesti kokemuksia ja tunteita, joita ihmisillä on. Etenkin länsimaisessa ajattelussa arvostetaan enemmän kognitiivisia toimintoja ja järkevää ajattelua, ajattelevaa ihmistä, *thinking being*, *cognitive*. Kulttuureista ja uskonnoista riippuen näillä osa-alueilla on erilaisia merkityksiä ja painoarvoja ihmisten elämässä. Toimiva ihminen, *behaving being*, *behavioral*, ja toiminnallisuus muodostavat merkittävän osan ihmisten arkielämän aktiivisuudessa. Valitsemallaan toiminnan, jota toteuttaa, ihminen kertoo samalla myös arvoistaan ja ajattelustaan. Esimerkiksi uskonto voi olla merkittävä motivaation lähde toimia tietyllä tavalla. Monet ihmiset myös oppivat parhaiten konkreettisen toiminnan kautta. Usein uskonto ja kulttuuri asettavat rajoja ja suuntaviivoja ihmisen toiminnalle. Sosiaalinen ihminen, *social being*, kuuluu erilaisiin yhteisöihin, kuten perheeseen, työryhmään tai harrasteryhmään. Ihmiset ovat sosiaalisia olentoja. Sosiaalisilla suhteilla on merkitys jokaisen ihmisen elämässä. Erityisesti perheen, suvun ja lähiympäristön merkitys on suuri. Kaikissa ihmisten ammatillisissa kohtaamisissa onkin hyvä pohtia, millaisia sosiaalisia verkostoja heillä on ja kuinka he voisivat hyötyä niistä elämässään. (Korhonen & Puukari, 2013, 13- 15.)

Kulttuurinen ihminen, *cultural being*, omaksuu tietyn kulttuurin ja uskonnon, ajattelu- ja toimintamallit huomaamattaan omilta vanhemmiltaan ja lähiyhteisönsä jäseniltä. Ihmisen uskonnollinen ja kulttuurinen kasvuympäristö vaikuttaa merkittävästi koko elämään. Ihmisten on itse vaikeaa tunnistaa kulttuurinsa vaikutusta itseensä. Toisin ajattelevien

kohtaaminen haastaa omia ajattelumalleja, mikä saattaa tuoda jännitteitä, mutta myös laajentaa omia käsityksiä ja mahdollistaa uuden oppimisen. (Korhonen & Puukari 2013, 13-15.) Uskontojen vaikutukset näkyvät voimakkaasti kulttuurillisissa ulottuvuuksissa. Uskonnon funktio ei ole muusta elämästä eristettävissä oleva osa. On mahdotonta ymmärtää kulttuuria huomioimatta myös uskonnollisia ulottuvuuksia. Rotu, etninen tausta, sukupuoli ja sosioekonominen asema ovat aina kulttuurisen tulkinnan ja ymmärtämisen lähtökohta, samoin myös uskonto. (Moore 2015, 29-30.) Kulttuureihin kuuluu yhtenä osana myös näkymätön syvätaaso, johon sisältyvät tunteet, arvot, uskomukset, maailmankuva ja uskonto. Syvätaaso vaikuttaa arkisen elämän valintoihin sekä käsityksiin oikeasta ja väärästä. (Lamminmäki- Vartia 2010, 3.)

Biologisen ihmisen, biological being, biologiset tarpeet ovat hyvin samanlaiset. Sosiaaliset, kulttuuriset ja uskonnolliset merkitykset vaihtelevat. Uskonto säätelee suhdetta ruokaan, kuolemaan, seksuaalisuuteen. Kaikki ihmiset ovat biologisia olentoja, mutta suhde biologiseen ulottuvuuteen vaihtelee. Hengellinen ihminen, spiritual being, on usein ammattilaisille tuntemattomampi osa-alue. Länsimaissa maallistuminen on omalta osaltaan vaikuttanut siihen, ettei hengellisyyttä aina huomioida ammatillisissa kohtaamisissa. Ammattitaitoon kuuluu kuitenkin ymmärtää, että monelle asiakkaalle hengellisyydellä saattaa olla suuri merkitys. Poliittinen ihminen, political being, on aina osa yhteiskuntaa ja jossain määrin aina sen poliittinen toimija. Ihminen on yhteiskunnan jäsen, jolla on merkitys sen toimijana ja osana, vaikkakin rooli ja ihmisen oma aktiivisuus vaihtelevat paljonkin yksilöstä ja yhteiskunnasta toiseen. (Korhonen & Puukari, 2013, 13-15.) Uskonnon ja ihmisen suhde on muuttunut ajan kuluessa. Ihmisten uskonnolle henkilökohtainen, välinpitämätön suhtautuminen on seurausta sosiokulttuurista, jossa elinolosuhteet ovat pääsääntöisesti turvalliset. Uskonnollisuus on tutkitusti vahvinta yhteisöissä, joissa on köyhyyttä, lapsikuolleisuutta, taloudellista tasapainottomuutta tai muita elämiseen liittyviä haasteita. Kun elämä on turvallista ja ennalta arvattavaa, ovat ihmiset vähemmän motivoituneita hakemaan apua uskonnoista. Ihmiset ovat luonnostaan taipuvaisia omaksumaan käyttäytymismalleja, jotka ovat heidän kulttuuriympäristössään tavallisia, joita yhteisön arvovaltaiset jäsenet näyttävät noudattavan ja jotka hyödyttävät yksilön elämää yhteisön jäsenenä. (Sillfors 2017, 61.) Ihmisyyteen kuuluu monia sisäisiä ulottuvuuksia, mutta myös ympäristöllä on suuri merkitys siihen, millaiseksi ihmisen ajattelu ja persoona muotoutuvat. Yhtenä lähtökohtana ihmisten kohtaamiseen on uskonnonvapaus, mitä käsitellään seuraavaksi.

|Uskonnonvapaus

Yk:n ihmisoikeuksien uskonnonvapausartikla ilmaisee omantunnon ja uskonnonvapauden olemuksen. ”Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnonvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä uskonnon tai vakaumuksen julistamiseen yksin tai yhdessä, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamalla sekä harjoittamalla hartautta ja uskonnollisia menoja.” Jokaisella on oikeus uskoa omalla tavallaan ja vaalia uskonnollisia tapojaan, elleivät ne riko yhteiskunnan yleisiä lakeja. (Ahonen 2009, 169-170.)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin sanoo käsitteestä vakaumus (belief) seuraavaa: ”näkemykset, jotka ovat saavuttaneet tietyn vakuuttavuuden, vakavuuden, yhtenäisyyden ja merkittävyyden asteen” tai ”koherentti näkemys perimmäisistä kysymyksistä”. Perinteisiä, ei-perinteisiä ja uususkonnollisia näkemyksiä suojataan aivan samoin kuin ei-uskonnollisia näkemyksiä, kuten ateismia, agnostismia, humanismia ja pasifismia. Suojelun kohteena on myös oikeus olla omaksumatta mitään mielipidettä uskontoon tai vakaumukseen liittyvistä kysymyksistä sekä oikeus arvostella jotakin tai kaikkia uskonnollisia tai ei-uskonnollisia vakaumuksia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole antanut suojaa esimerkiksi vahvalle henkilökohtaiselle tahdolle saada omat tuhkinsa sirotelluksi kotiin tai usko toisen henkilön avustuksella toteutettavaan itsemurhaan. (Suomen Ekumeeninen Neuvosto 2012.)

Suomen perustuslaissa on säädetty, että jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdistykseen. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. (L 731/1999.) Uskonnonvapaus merkitsee myös vapautta pakottamisesta sekä syrjimisestä. Rangaistukset, väkivalta ja uhkailu eivät ole sallittuja uskonnon tai katsomuksen takia. Esimerkiksi työpaikoilla ketään ei saa syrjiä vakaumuksen takia, eikä vakaumus saa vaikuttaa tarjottaviin sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin. (Fokus ry. Uskonnon- ja vakaumuksen vapaus.)

Suomessa eläviä perinteisiä vähemmistöjä, joilla on suurimpaan osaan suomalaisia nähdessä eri kieli, kulttuuri tai uskonto, ovat esimerkiksi suomenruotsalaiset, saamelaiset, romanit, tataarit ja juutalaiset. Suomeen on lisäksi tullut maahanmuuttajia esimerkiksi Venäjältä, Virosta, Balkanin maista, Irakista ja Somaliasta. Vähintään 20 täysi-ikäistä henkilöä voi perustaa uskonnollisen yhdyskunnan, ryhmä voi toimia myös ilman rekisteröitymistä. (Infopankki. Kulttuurit ja uskonnot Suomessa.) Moniarvoinen yhteiskunta osoittaa aitoa moniarvoisuutta turvaamalla kansalaisten positiivisen uskonnonvapauden. Toisten vakaumusten kunnioittaminen antaa moniarvoisessa yhteiskunnassa tilaa erilaisuudelle poistaen ihmisten välisiä jännitteitä. Jos mikään ei ole pyhää, kaikesta voi tehdä pilaa sananvapauden nimissä. (Ahonen R.A 2009, 169-170.) Kuitenkin kaikilla on oikeus ilmaista omia näkemyksiään (Fokus ry. Uskonnon- ja vakaumuksen vapaus).

Uskonnolliset toimijat huomioivat yleensä yhteisön oikeudet. Valtio puolestaan kiinnittää huomion haittoihin, joita uskonnolliset toimijat voivat aiheuttaa. Ihmisoikeuksiin ja uskonnonvapautteen sisältyy samalla rajoituksia, joita määrittelevät erilaiset reunaehdot. Esimerkiksi Yhdysvalloissa mormonien moniarvoisuus kiellettiin lailla vuonna 1878, vaikka muutoin mormonit ovat saaneet harjoittaa omaa uskontoaan. Uskomisen on oikeus, mutta uskonnon ulkoisia muotoja voidaan rajoittaa. (Linjakumpu 2015, 252-260.)

Myös lasten oikeudet tulevat esiin uskonnonvapaudesta puhuttaessa. Kansainvälisessä lapsen oikeuksien yleissopimuksessa mainitaan sekä lasten että huoltajien oikeudet. Valtiolla on periaatteellinen mahdollisuus puuttua uskonnonharjoittamiseen, mikäli lapsen hyvinvointi ja oikeudet ovat uhattuna. (Linjakumpu 2015, 252-260.) Uskonnonvapautteen kuuluu, että vanhemmat saavat antaa oman uskontonsa tai vakaumuksensa mukaista kasvatusta lapsilleen, lapsen kehitystaso huomioiden (Fokus ry. Uskonnon- ja vakaumuksen vapaus). Esimerkiksi pienten poikien ympärileikkaukseen liittyen joutuvat ristiriitaan perustuslain takaama oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen ja uskonnonvapauslain sallima oikeus uskonnonvapauteen. Hyvin pienen lapsen ollessa kyseessä, koskee uskonnonvapaus lapsen huoltajia. Tästä ristiriidasta johtuen Suomen Lääkäriliitto suosittelee, että uskonnollisesta ympärileikkauksesta keskusteltaisiin vanhempien kanssa, jotta toimenpiteestä voitaisiin luopua tai siirtää se ajankohtaan, milloin lapsi on itse kykenevä tekemään päätöksen toimenpiteen toteuttamisesta. (Lääkäriliitto. Ympärileikkaus.)

Vanhemmat päättävät lapsen uskonnon, erimielisyyksien ilmetessä äiti saa päättää lapsen uskonnosta siihen saakka, kunnes lapsi täyttää vuoden. Lapsen kuuluu myös saada oman uskonnon opetusta koulussa. Lapsen täyttäessä 18 vuotta, voi hän itse päättää omasta uskonnostaan. (Infopankki. Kulttuurit ja uskonnot Suomessa.)

Uskonnon- ja vakaumuksen vapaus on perusoikeus, mikä on suojattu kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla, mikä takaa myös ei- uskonnollisten vakaumusten oikeudet. Suomella on tärkeä rooli olla puolustamassa kansainvälisesti kaikkia ihmisoikeuksia. (Fokus ry. Uskonnon- ja vakaumuksen vapaus.) Samalla edistetään muitakin Suomen ulkopoliittikan tavoitteita, kuten yhteiskunnallisten konfliktien rauhanomaista ratkaisemista sekä demokratian lisääntymistä (Suomen Ekumeeninen Neuvosto 2012).

Kristillisdemokraattien Ahvenjärvi (2014) pitää arvokkaana sitä, että Suomi mahdollistaa turvapaikan ja pakolaisaseman niille, joita vainotaan uskonsa vuoksi (Rissanen 2014). Uskonnonvapauteen sisältyy myös oikeus kieltäytyä aseellisesta palveluksesta vakaumukseen vedoten. Useissa maissa tästä syystä joutuu edelleen vankilaan. (Fokus ry. Uskonnon- ja vakaumuksen vapaus.) Kansainvälisesti uskonnonvapauteen katsotaan kuuluvan vapaus laittaa näkyville uskonnollisia symboleja, mihin sisältyy myös uskonnolliseen vaatetukseen pukeutuminen (Suomen Ekumeeninen Neuvosto 2012).

Uskontoa ja vakaumusta koskevat normaalia tiukemmat määräykset. Ilman merkittävää syytä uskontokunnan tallentaminen asiakasrekisteriin voi olla rikos. Kuitenkin tämä tieto tallennetaan väestötietojärjestelmään ja virkamiehillä on vaitiolovelvollisuus näistä tiedoista. (Uskonnonvapaus. Henkilötietojen suoja ja vakaumus.)

Erityisesti sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla on tärkeää tietää, että muualla maailmassa uskonnon- ja vakaumuksen vapaus ei ole ollenkaan itsestäänselvyys. Yli 75 % maailman väestöstä elää maissa, missä uskonnon ja vakaumuksen vapautta rajoitetaan. Vapauden rajoittajina toimivat valtio ja erilaiset vastustavat ryhmät. Näissä maissa ihmisten kokoontumista yhteen rajoitetaan muissakin yhteyksissä, eikä ihmisten ole mahdollista toimia asioiden muuttamiseksi. Näissä maissa esiintyy usein muitakin ihmisoikeusrikkomuksia. Esimerkiksi katsomuksellisista syistä henkilöllisyystodistuksen saaminen on saatettu evätä. (Fokus ry. Uskonnon- ja vakaumuksen vapaus.) Tällaisissa olosuhteissa kasvaneilla ihmisillä saattaa olla pelkoja ja ennakkoluuloja puhua luottamukselli-

sesti omasta uskonnostaan tai katsomuksestaan ja voi vaatia aikaa, että luottamus syntyy sosiaali- tai terveystalouden työntekijän kanssa.

4 USKONNOT NYKY- YHTEISKUNNASSA

Uskontoihin suhtautumistapa on muuttunut. Ihmiset eivät enää koe välttämättä tarvitsevänsä uskontoa, toista ihmistä, yhteiskuntaa tai yhteisöä ollakseen olemassa. (Hiltunen 2009, 43-44.) Monet kokevat olevansa henkisiä, ei niinkään uskonnollisia. (Utriainen 2018, 120.) Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana Suomi on kielellisesti, etnisesti ja uskonnollisesti etnisempi kuin koskaan aikaisemmin. (Komulainen 2009, 14-15.) Kritiikki etenkin islamin uskoa kohtaan on lisääntynyt vuoden 2001 terrori-iskujen jälkeen. (Dinham 2015, 109-110.) Myös media tuo jatkuvasti esiin uskontoihin, uskomiseen ja uskonnollisuuteen liittyviä asioita maailmalta ja Suomesta. Uskonnot eivät ole kadonneet maailmasta.

|Uskonnot mediassa

Yksi osa-alue opinnäytetyöstämme oli seurata ajankohtaisesti, mitä mediassa tuodaan esiin uskonnoista, uskomisesta, henkisyydestä ja hengellisyydestä. Ajankohtaisella uutisten seuraamisella oli merkitystä opinnäytetyömme aihealueen, uskontolukutaidon merkityksellisyyden näkökulmasta sekä dialogisen koulutustilaisuuden järjestämiseksi. Yhtenä koulutuksen tarkoituksena oli osoittaa, että uskonnoista uutisoidaan ja kirjoitetaan niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa ja uskontoon liittyvät ilmiöt ovat jatkuvasti ympäri maailmaa osa ihmisten arkea ja elämää. Näin ollen uskontolukutaidolla etenkin ammattilaisten keskuudessa on merkitystä. Valitsimme päivittäin ilmestyvän sanomalehti Helsingin Sanomat päämedialähteeksemme, koska se on Pohjoismaiden suurilevikkisin sitoutumaton sanomalehti. Uutisten valitsemisperusteena oli se, että niissä käsiteltiin ajankohtaista asiaa tai ilmiötä, joka liittyi uskontoon, uskonnollisuuteen,

henkisyteen tai hengellisyteen. Emme ottaneet uutisten valinnassa huomioon mahdollisia itse aiheen myöhemmin saamia käännteitä tai seuranneet erikseen yksittäisten uutisten sisältöön liittyvää uutta uutisointia. Tarkoituksemme oli tuoda mediassa ajankohtaisesti olleiden uutisten kautta esiin uskontolukutaidon tärkeyttä ja merkityksellisyyttä myös tässä ajassa ja hetkessä. Toteuttamassamme dialogisessa koulutuksessa esille nostamamme mediassa ilmiöinä olleet aihealueet nousivat keskusteluun konkreettisina, oikeasti ammattilaisten kohtaamina asioina asiakastyössä.

Mediassa tuodaan jatkuvasti esiin uskontoihin, uskomiseen ja uskonnollisuuteen liittyviä asioita maailmalta ja Suomesta. Uskomiseen liittyvät asiat ovat esillä sanomalehdissä, radiossa, televisiossa ja sosiaalisessa mediassa. Sosiaaliseen mediaan luetaan kuuluvaksi esimerkiksi YouTube, Google Video, Facebook, MySpace, Irc-galleria ja Twitter. (Sumiala 2010, 76.) Media tuo esiin vakaumuksellisia asioita ja näkökulmia siihen, miten uskontoihin suhtaudutaan ja miten niitä huomioidaan nykymaailmassa. Mediassa on tuotu viime aikoina esiin uskonnoista ilmiöitä ja piirteitä, jotka herättävät myös keskustelua sosiaalisessa mediassa ja sähköisten lehtien kommentointipalstoilla.

Helsingin Sanomissa kerrottiin lokakuussa 2018 suomalaisten ihmisten luottamuksesta mediaan. Kolmannes suomalaisista uskoo perinteisten tiedotusvälineiden suojelevan uutisoinnissa joitakin ryhmiä. Kriminologian professori Janne Kivivuori kertoi kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tekemään tutkimukseen vastaajien uskovan, että media suojelee erityisesti eliittiä ja maahanmuuttajaryhmiä. Enemmistö kuitenkin luotti perinteisen median antamaan kuvaan, perinteisellä medialla tarkoitetaan Yleä, Helsingin Sanomia ja maakunta- sekä paikallislehtiä. Tutkimuksen mukaan vaihtoehtoisia tietolähteitä käyttävät suhtautuvat erityisen epäluuloisesti perinteiseen mediaan ja arvioivat, että MV-lehti, Honnaforum, Murha.info ja muut verkon tietolähteet antavat todellsemman kuvan väkivaltarikoksista Suomessa. (Helsingin Sanomat 5.10.2018, A11.)

On tärkeää ymmärtää, millaisia käsityksiä ajasta ja tilasta joukkoviestintään sisältyy. Media muuttaa jatkuvasti ihmisten käsityksiä ja kokemuksia ajasta ja tilasta. Uskonto ja media kytkeytyvät aina toisiinsa. Media on kansallisten ja globaalien tapahtumien tietolähde. Media on lähde uutisen aiheesta uutisen lukijalle ja uutisen aiheelle uutisen lukijasta. Media on paikka kansalaisuskonnollisuudelle ja tila, jossa tapahtumia voi muistella.

la ja pohtia. Yleisö ja media ovat samalla vuorovaikutuksessa keskenään. (Sumiala-Seppänen 2005, 179-180.)

Ristiriitaisuus uskontoon liitetyn moraalisen toiminnan ja itse toiminnan välillä aiheuttaa ihmetystä ja saa ihmiset ottamaan kantaa. Median tuomaan kuvaan kytkeytyy ihmisten mielissä lisäksi myös kuvitteellisuutta ja kuviteltua ajattelua. (Sumiala 2010, 82-84.) Piispa Teemu Laajasalon rahankäyttöön liittynyt uutisointi keväällä 2018 toi esiin ristiriitaisuutta uskonnollisuuteen liitetyn moraalien ja toiminnan välillä. Kirkkoherran työtehtävissään Laajasalo oli uutisen mukaan tehnyt kalliita ja kyseenalaisia ostoksia, joihin liittyi myös kuittiepäselvyyksiä. (Helpinen 2018.) Syyskuussa 2018 uutisoitiin buddhalaisen opettajan manipuloineen opiskelijoitaan seksuaalisiin tekoihin. Samoihin aikoihin tuli esiin uutinen katolisen kirkon pappien lapsiin kohdistamista hyväksikäytöistä Saksassa ja asian käsittelemisen ja ratkaisemisen vaikeudesta uskonnollisen yhteisön sisällä. (Helsingin Sanomat 9.9.2018, A20; Yle Uutiset 13.9.2018) Myös elokuussa Helsingin Sanomat nosti saman teeman esiin katolisten pappien lukuisista pedofiliatapauksista, joissa pappien toimia oli pyritty kirkon sisällä pitämään piilossa ja salassa. (Helsingin Sanomat 16.8.2018, A20-A22.) Uskonnollisuuteen liitetty moraalit näyttäytyi näiden uutisten valossa kyseenalaisena.

Mediassa kuvilla ja verbaalisesti visuaalisella kuvaamisella onkin tärkeä rooli. Kuvat, kuvittelu ja tunteet liittyvät toisiinsa. Media voi synnyttää myös kuviteltuja kohteita, yleistyksiä ja rakentaa syntyneiden kuvien ympärille keskustelua myös pitkän aikaa julkaisun jälkeen. Silloin se myös haastaa ihmisiä ottamaan kantaa asiaan yhä uudelleen ja uudelleen. (Sumiala 2010, 82-84.)

Joskus media antaa kasvot ilmiöille ja asioille, joille ne eivät oikeastaan kuulu. Arkkipiispa Kari Mäkinen toi Helsingin Sanomissa esiin ihmetystään siitä, että Ylen televisio-ohjelmassa kansanedustaja Päivi Räsänen oli homoseksuaaleihin liittyvistä kannanotoistaan johtuen saanut 40 000 ihmistä eroamaan evankelisluterilaisesta kirkosta seuraavan kahden viikon aikana puheohjelman esittämisen jälkeen. Päivi Räsänen ei edustanut ohjelmassa kirkkoa. Arkkipiispa taas edustaa kirkkoa ja kertoi myös lehtihaastattelussa kannattavansa homoparien vihkimistä. (Helsingin Sanomat 20.5.2018, A6-A7.) Ihmisten mieliin oli syntynyt kuvitteellinen kuva siitä, että Päivi Räsänen ajatukset ovat kir-

kon ajatuksia ja niitä voi vastustaa eroamalla kirkosta. Sumiala (2010) tuokin esiin ajatuksen siitä, että mediakuva, ihmisten kuvittelu ja tunteet liittyvät aina toisiinsa.

Suomessa keskusteltiin paljon opetushallituksen päiväkotien ja esikoulujen varhaiskasvatussuunnitelmaan poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton- linjauksesta, jonka ääritulkinnassa joulua ja muita juhlapyyhiä tulee viettää neutraalisti ja uskonottomasti. Kansanedustaja Sari Essayah nosti asian esiin Helsingin Sanomissa marraskuussa 2017. Essayahin näkemyksen mukaan uskonnollinen lukutaito ja vieraiden kulttuurien ymmärrys rakentuvat omien juurien tuntemisen kautta ja toisten eri tavoin ajattelevien ja eri tavoin uskovien ymmärtämisen kautta. Samassa yhteydessä teologian lisensiaatti Pertti Sistonen otti osaa keskusteluun saman lehden mielipidepalstalla tuoden esiin, että lapsellakin on oikeus hengelliseen ohjaukseen ja pyhään tilaan pääsemiseen. (Helsingin Sanomat 20.11.2017, B12.) Hieman vastakkaista näkemystä lasten hengelliseen kokemusmaailmaan toi Helsingin Sanomissa ollut mielipidekirjoitus elokuussa 2018. Nimimerkillä kirjoittanut henkilö toi esiin lapsuuden kokemuksensa lestadiolaisperheen lapsena, jolta oli kielletty lestadiolaisuuden vuoksi normaaliin lapsuuteen kuuluvat asiat, kuten tanssitunnit ja teatterikäynnit. Nimimerkillä kirjoittanut toi esiin näkökulmaa, jossa hänen oppimisoikeuttaan oli loukattu ja aikuisilla on liikaa valtaa kieltää lapseltaan kasvatuksen asiantuntijoiden hyväksi katsomia ja opetussuunnitelmaan kirjattuja asiasisältöjä. (Helsingin Sanomat 4.8.2018, C14.)

Perinteinen media, kuten sanomalehti, mahdollistaa mielipiteen kertomisen, vaikkakin mielipiteen julkaistuksi tuleminen ei ole niin varmaa, kuin jos sen tekee itse verkossa. Nykyisin kuka tahansa voi julkaista mitä tahansa materiaalia verkossa, jonka lisäksi se leviää nopeasti sosiaalisen median palvelujen kautta käyttäjältä toiselle. (Pönkä 2014, 10.)

Yhteiskunnan uskonnollisista haasteista kerrotaan usein mediassa ja uskonnollisiin haasteisiin etsitään myös median keinoin vastauksia. Tammikuussa 2018 Kirkko ja kaupunki- lehti kertoi kysyneensä pääkaupunkiseudun koulujen opettajilta, miten uskonnon ja elämäntiedon opetus olisi heidän mielestään hyvä järjestää. Uutisen taustalla oli oppilaiden entistä erilaisemmat uskonnolliset taustat. Helsingin yliopiston professori Arto Kallioniemi ehdotti, että kaikki oppilaat osallistuisivat elämäntiedon opitunneille uskontokunnasta riippumatta. Hänellä oli opettajakunnassa sekä kannattajia

että vastustajia. (Haikala 2018, B1- B4.) Lokakuussa 2018 Helsingin Sanomat toi esiin lastensuojelun problematiikkaa Suomessa asuvien vieraskielisten ja eri uskontokuntia edustavien auttamisen haasteista. Vieraskielisiä ja eri uskontokuntia edustavia perheitä ja lapsia on erityisen paljon lastensuojelun asiakkaana ja pulmaksi koetaan se, että palvelukonsepti ei osaa aina huomioida uskonnon merkitystä, esimerkiksi avioerokäytännöissä. (Helsingin Sanomat 5.10.2018, A6-A7.)

Media tiedottaa yhteiskunnan muutoksista myös lukujen ja faktatietojen kautta. Uskonnollinen monimuotoisuus on tullut esiin uutisoinnissa. Joulukuussa 2017 Helsingin Sanomat kertoi, että kasvava joukko pääkaupunkiseutulaisia on muuttanut muualta ja pääkaupunkiseudun väkimäärä on kasvanut viime vuoden aikana maahanmuuttajien ansiosta kymmenellä tuhannella henkilöllä. (Helsingin Sanomat 6.12.2018, A32-A33.) Helmikuussa 2018 Helsingin Sanomissa tuotiin esiin kansainvälisten avioliittojen yleistyminen Suomessa. Siinä kerrottiin ensi sijassa eri maissa syntyneiden avioliitoista, mutta sivuttiin myös asiaan liittyen Suomessa asuvien puolisoitten erilaista uskonnollista taustaa. (Helsingin Sanomat 10.2.2018, A6-A7.) Myös uskonnollinen muutos on tuotu mediassa esiin lukujen valossa. Suomessa evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmäärä on vähentynyt n. 50 000 henkilöllä edellisenä vuonna ja kirkosta eroaminen on entistä yleisempää. (Helsingin Sanomat 16.1.2018, A15.)

On helppoa saada paljon tietoa siitä, millainen maailma ympärillämme on. Sananvapaus ilmaisunvapaus ja sen myötä katsomuksellisten asioiden monimuotoisuus korostuvat mediassa. (Sumiala- Seppänen 2005, 22-24.) Helsingin Sanomat kirjoitti maaliskuussa suomalaisen meditaatioryhmän henkisydestä, joka antaa samanlaista henkistä vahvistusta heille, kuin uskonto toisille. (Helsingin Sanomat 5.3.2018, B10-B11.) Myös perinteistä uskonnollisuutta on tuotu esiin mediassa myönteisessä uutisoinnissa. Elokuussa kerrottiin, että Suomessa kasvaa maahanmuuttajataustaisten nuorten sukupolvi, joille islamin uskonnon pukeutumissäännöt eivät ole este osallistua yhteiskuntaan tavalla, jolla nuoret ovat siihen aina osallistuneet. Heidän mielestään uskonnon harjoittamisen ja nykyelämän välissä ei ole ristiriitaa. (Helsingin Sanomat 26.8.2018, B9-B11.) Uutinen kertoi myönteisessä mielessä maahanmuuttajataustaisten nuorten löytäneen tavan olla ja osallistua omalla tavallaan yhteiskuntaan omaa uskontoidentiteettiään unohtamatta.

Toisaalta taas mediassa on kerrottu suomalaisten negatiivisesta suhtautumisesta islaminuskoon. Toukokuussa Helsingin Sanomat toi esiin Pew Reseach Centerin tutkimuksen, jonka mukaan Suomessa on jyrkkä asenne islamin uskoa kohtaan. Samassa uutisessa kerrottiin, että Pew Recerch Centrinn tutkimuksen mukaan Euroopan suurin uskonto on kristityt, jotka eivät kuitenkaan usko Raamatun Jumalaan eivätkä käy kirkossa. (Helsingin Sanomat 30.5.2018, A20-A21.) Median esiin tuoma näkökulma laajeni vielä koskemaan Euroopassa ja Aasiassa tapahtuneita uskonnollisuuden muutoksia. Saman kuukauden aikana Helsingin Sanomat kirjoitti, että usko Jumalaan ja uskonnon harjoittaminen ovat romahtaneet Euroopassa. Esimerkkimaana oli Belgia, jossa kirkot ja moskeijat eivät enää vedä ihmisiä puoleensa, kuten ennen. (Helsingin Sanomat 21.5.2018, A20-A21.) Joulukuussa 2018 kerrottiin, että samaanien ja ennustajien määrä on Etelä-Koreassa lisääntynyt, vaikka virallisesti uskonnottomia on maassa melkein 60 prosenttia. (Helsingin Sanomat 9.12.2018, B1-B2.)

Uskonnoista on tuotu mediassa esiin myös ns. negatiivisia ja sen myötä tunteisiin vetoavia uutisia. Niiden kohdalla on hyvä pohtia, mihin kokonaisuukaan ne liittyvät. Ymmärtäminen ei ole sama asia kuin hyväksyminen. (Wakelin & Spencer 2015, 227.) Toukokuussa 2018 Helsingin Sanomat toi esiin uskontoon ja uskonnonharjoittamiseen kohdistuvan vainon Myanmarissa. Myanmarissa elää buddhalaismunkki, joka lietsoo vihaa maan muslimivähemmistöä kohtaan. (Helsingin Sanomat 21.5.2018, B1- B5.) Toukokuussa 2018 Helsingin Sanomat uutisoi, että Suomessa syntyneitä tyttöjä on viety ulkomaille ympärileikattavaksi eli sukuelinten silpomiseen, vaikka toiminta on Suomessa rikoslain vastaista ja täyttää pahoinpitelyn merkit. (Helsingin Sanomat 15.5.2018, A14-A15.) Vielä Helsingin Uutisissa oli toukokuussa uutinen siitä, voiko islamin uskon sharia- oikeus tulla voimaan Suomessa. Etenkin naisten ja lasten oikeuksien toteutumisen huoli tuli uutisessa esiin. (Helsingin Uutiset 30.5.2018, 5.) Tämänkaltaisten uutisten kohdalla on tärkeää pohtia, liittyvätkö asiat uskontoon, kulttuuriin vai politiikkaan. (Wakelin & Spencer 2015, 227.)

Kielteinen uutisointi kiinnostaa aina ihmisiä enemmän kuin myönteinen uutisointi. Medialla on kuitenkin tiedonvälityksellinen tehtävä, jonka vuoksi sen ei pitäisi kirjoittaa vain siitä, mistä saadaan draamaa aikaiseksi. Medialla on rooli kansalaiskeskustelun ylläpitäjänä. Monipuolisen kokonaiskuvan luominen on koko yhteiskunnan etu. (Tanner & Koivisto- Khazaal 2009, 127.)

Median avulla ihmiset saavat tietoa ympärillä tapahtuvista asioista. Samalla media mahdollistaa sopivan välimatkan päässä pysymisen vaikeiksi koetuista asioista. Ihmiset ovat valmiita hyväksymään informaation säännöstelyn tällä tavoin, koska se mahdollistaa median tuoman tiedon sivuun siirtämisen silloin, kun siltä tuntuu. Median tuomaan informaatioon voidaan osallistua vapaaehtoisesti kukin valitsemallaan tavalla ja rajoittaen. (Sumiala- Seppänen 2005, 198,199.) Medialukutaito antaa lisää valmiuksia käsitellä saatavilla olevaa tietoa. Mediavälineiden kehittyessä ja erilaisten julkaisutapojen monistuksessa raja median käyttäjän ja tuottajan välillä on hälventynyt. Medialukutaitoon kuuluu sekä tuottamiseen että tulkintaan liittyvät näkökulmat. Näiden lisäksi medialukutaitoon kuuluu median käyttötaidot, tiedonhakutaidot, kriittisyys, viestintä- ja vuorovaikutustaidot, osallisuuteen ja vaikuttamiseen sekä elämänhallintaan liittyvät taidot. Medialukutaitoon kuuluu mediataitojen lisäksi tietämys erilaisista median ilmiöistä ja sivistyksellinen ulottuvuus. (Mediataitokoulu 2015.) Sananvapaus ja ilmaisunvapaus korostuvat mediassa entisestään. Kuitenkin on otettava jatkuvasti huomioon myös lasten ja nuorten näkökulmia mediasisältöjä luotaessa. Liian voimakkaat kuvaukset väkivallasta tai aikuisten maailmaan kuuluvista asioista on sen vuoksi esimerkiksi Journalismin ammattietiikan periaatteet- asiakirjassa huomioitu. (Sumiala- Seppänen 2005, 22-24.)

Medialukutaito on osa uskontolukutaitoa. Uskontolukutaito taas on entistä tärkeämpi taito moniuskontoisessa yhteiskunnassa, jossa yksilökeskeisyys ja ei-uskonnolliset ajattelutavat haastavat keskusteluun moraalista ja arvoista. Uskontolukutaidon avulla voidaan varmistaa, että uskontoihin kohdistuvat kritiikkiä sisältävät mediauutiset perustuvat faktoihin, jotka ovat tarkistettavissa ja todistettavissa sekä myös lukijoiden ymmärrettävissä samalla tavoin kuin muihinkin asioihin liittyvät uutiset. (Wakelin & Spencer 2015, 232-235.) Vuoden ajan median aktiivinen seuraaminen on osoittanut, että uskontoon, uskonnollisuuteen, hengellisyyteen ja henkisyyteen liittyvät uutiset ovat osa normaalia, tavanomaista päivittäisuutisointia. Asiasisällöt olivat monipuolisia eikä niitä välttämättä yhdistänyt muu seikka, kuin se, että niissä oli käsitelty uskontoihin tai katsomuksiin liittyviä asioita Suomessa sekä muualla maailmassa. Uskontolukutaito on hyödyllinen taito myös median kautta tapahtuvassa uskontojen tarkastelussa.

Yhteiskunnallinen muutos

Evangelisluterilaisen kirkon jäsenten osuus väestöstä on laskenut tasaisesti, sitoutuminen kristilliseen oppiin on vähentynyt ja suomalaiset osallistuvat aiempaa vähemmän jumalanpalveluksiin tai muihin uskonnollisiin tilaisuuksiin. Samaan aikaan jumalaan uskomisen on pysynyt 1970-luvulta lähtien vakaana eikä rukoilemisaktiivisuudessa ole muutoksia. Kirkon arvostus on myös kohonnut 1990-luvulta lähtien. Kansanomainen ja yksityinen uskonnollisuus ovat vahvistuneet institutionaalisen auktoriteetin, eli valtakirkon, kriisin myötä. Suomalaisista kymmenesosa pitää itseään hyvin uskonnollisena, alle viidesosa pitää itseään hyvin ei-uskonnollisena. Kolmasosa ilmoitti olevansa jollain tavalla uskonnollinen ja saman verran olevansa samaan aikaan uskonnollinen ja ei-uskonnollinen. (Ketola ym. 2011,8, 23.)

Suomalaisessa julkisessa keskustelussa ei ole totuttu käyttämään uskonnollista terminologiaa. Asioita tarkastellaan usein maallisesta ja teoreettisesta näkökulmasta. Uskonnolliset aiheet kuitenkin kiinnostavat ihmisiä. Uskonnollisuutta on totuttu ajattelemaan yksilöiden henkilökohtaiseen alueeseen kuuluvana osana. Siitä puhuminen on yksityisasia, jonka esille ottamiseen saattaa liittyä jopa häpeää ja kiusallisia tunteita. (Komulainen 2009, 17; Lamminmäki- Vartia 2010, 4.)

Yhteiskunta on enenevässä määrin monimuotoisempi ja entistä vähemmän muodollinen. Ihmiset kertovat, etteivät käy kirkossa säännöllisesti tai osallistu uskonnolliseen toimintaan. Monet eivät usko mihinkään tai uskovat johonkin, mutta eivät oikein tiedä mihin, tai uskovat moniin eri asioihin. Monet kertovat olevansa henkisiä, mutta eivät uskonnollisia. Toisille tietyt arvot ovat merkityksellisiä, kuten humanistiset, ympäristöön liittyvät tai eriarvoisuuteen liittyvät arvot. *Believing without belonging*, uskomisen ilman mihinkään ryhmään kuulumista, kuvaa uskonnollista nykytilannetta. (Dinham & Francis 2015,13).

Suomessa edelleen uskotaan, mutta eri tavalla kuin ajatellaan kirkon opettavan. Suomalaisen uskon kuuluu epäilyä, aprikointia, klassista kristinuskkoa, meridiaaneja, ufoja, energioita, jälleensyntymisuskkoa ja kristinuskolle vieraita korostuksia. Suurin osa ihmi-

sistä kuuluu kirkkoon, mutta osa heistä pitää puhetta karman laista yhtä oikeana kuin kymmentä käskyä. Uskonnoille on kysyntää. Ihminen on homo religious, uskonnollinen ihminen. Enemmistö maailman ihmisistä hahmottaa olemistaan edelleen uskonnon kautta. Uskonnoksi on kirkon perinteisen tarjonnan lisäksi paljon uskomus- ja uskontovaihtoehtoja, myös ateismia. (Hiltunen 2009, 41.)

Muutos uskontoon suhtautumisessa on tullut näkyväksi osaksi yhteiskuntaa. Hyvinvoiva läntinen kuluttaja ei koe välttämättä tarvitsevansa toista ihmistä, yhteiskuntaa eikä yhteisöä ollakseen olemassa. Yksilöt luovat itse oman elämänsä ja määräävät sen kuluttaja. Institutionaalinen uskonnollisuus koetaan läntisessä maailmassa entistä enemmän vieraaksi. Yksilöllisyys on ihanne, jokaisella on oikeus luoda uskontonsa itse. On vapaus olla myös uskonnoton. Uskontoa ei mielletä enää osaksi itsen kehittämisen polkua. Ihmiset käyttäytyvät uskontoja kohtaan, kuten tiedostavat kuluttajat. Auktoriteetteja ei haluta eikä arvosteta dogmaattisia, järjestäytyneitä uskontolaitoksia. Ihmisillä on itsellään oikeus ja velvollisuus oman uskontomaailmansa luomiseen. Kukin uskoo omalla tavallaan eikä kuulu kirkkoon tai kuulu, mutta uskoo silti omalla tavallaan. Uushenkistyneitä ihmisiä on entistä enemmän. (Hiltunen 2009, 43-44; Lauhio 2016, 14.) Monet kokevatkin olevansa pikemminkin henkisiä kuin uskonnollisia. Henkisyydellä tarkoitetaan usein sitä, että omat pyhät kokemukset tai arvot eletään instituutioiden ulkopuolella ja niihin yhdistetään eri uskontojen elementtejä. Henkisyys koetaan usein myös aidomaksi ja sisällöllisemmäksi kokemukseksi kuin uskonto. (Ketola ym. 2018, 120.)

Yksilöllistymiskehitys liittyy uskonnon ja kulutusyhteiskunnan yhteyteen. Uskonnon harjoittajat käyttäytyvät ja ajattelevat entistä vahvemmin samalla tavalla kuin muidenkin tuotteiden ja palveluiden kuluttajat. He etsivät itselleen sopivan palvelun tarjonnan joukosta ja rakentavat uskonnollisuutensa oman näköiseksi. Erityisen menestyksekkäitä uskonnon markkinoinnissa ovat olleet etenkin Yhdysvalloissa uskonnolliset televisioasarnaajat ja heidän ympärilleen rakennetut kirkkokunnat. (Ketola ym. 2018, 30.)

Per Pettersson on kuvannut ruotsalaista yhteiskuntaa uskonnollisesta näkökulmasta katsottuna palvelusuuntautuneeksi. Ruotsin kirkolla ei ole enää vahvaa virallista roolia, mutta sen hengelliset, hoitavat ja eettiset palvelut ovat kysytyjä. Estonian uppoamisen jälkeen uskonnolliset rituaalit olivat kysytyjä ja kirkon keskeinen rooli näkyi myös tiedotusvälineissä. Ruotsin kirkko on tietyissä tilanteissa tärkeä myös niille ihmisille, joilla

ei ole henkilökohtaista uskoa. (Ketola ym. 2018, 84.) Englannissa taas uskonnolliset yhteisöt ovat ottaneet paljon vastuulleen tehtäviä, jotka valtio on niille myös mielellään luovuttanut. Uskonnolliset yhteisöt pitävät huolen kodittomista, päihderiippuvaisista ja seksityöläisistä. Uskoon perustuva hyvinvointi tulee esiin marginaalissa elävien ihmisten elämässä. Ilman uskoon perustuvia auttajia yhteiskunta romahtaisi. Kirkko on tullut muun muassa Englannissa jälleen näkyväksi osaksi yhteiskuntaa. (Dinham 2015, 109-110.)

Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana Suomi on kielellisesti, etnisesti ja uskonnollisesti etnisempi kuin koskaan aikaisemmin. Erilaiset alakulttuurit ja kulttuuripiirien vaikutteet ovat kasvussa. Luterilaisuus ole enää itsestään selvä osa suomalaista identiteettiä. Moniarvoistuminen näkyy siinä, että luterilainen kirkko on edelleen olemassa, mutta sen rinnalle on tullut monia muita aatteellisia ja uskonnollisia näkemyksiä. (Komulainen & Vähäkangas 2009,7; Komulainen 2009,13.) Uudenlainen kulttuuri ilmenee ennen kaikkea siinä, miten erilaiset hengelliset ja maagiset teemat herättävät laajaa kiinnostusta. Uskonto on muuttumassa hengellisyydestä enemmän henkisyudeksi. (Komulainen 2009,14-15.)

Kansainväliset avioliitot ovat myös yleistyneet Suomessa. Suomalaiset liikkuvat entistä enemmän maailmalla työn, opiskelun ja lomamatkojen vuoksi. Myös Suomeen saapuu ulkomaalaisia entistä enemmän. Maahanmuuttajat ovat pysyvä osa yhteiskuntaamme. Parisuhteisiin johtavat kohtaamiset ovat entistä mahdollisempia. (Lainiala & Säävälä, 2012, 17.) Miesten kansainväliset avioliitot ovat nelinkertaistuneet ja naisten kansainväliset avioliitot ovat kaksinkertaistuneet kolmenkymmenen vuoden aikana. Vuonna 2016 naisten puoliset edustivat 120 ja miesten puoliset yli 108 eri kansallisuutta. (Tilastokeskus 2018.)

On ennustettu, että vuonna 2050 muslimit ja kristityt ovat lähes yhtä suuria uskonnollisia yhteisöjä maailmassa. Uskonnot kasvavat ja niiden merkitys yhteiskunnallisesti ja poliittisesti lisääntyy. Maailmanlaajuinen vastuu kansojen ja uskontojen vuoropuhelusta on tulevaisuudessa entistä merkittävämpää. (Heikka 2018, 24,28.)

4.3 Ajattelutapojen moninaisuus

On monenlaisia ajattelumalleja, joilla moniuskoistumista yritetään ratkaista. Sekularismi tarkoittaa ideologista ajattelutapaa, joka pyrkii aktiivisesti edesauttamaan maallistumista ja uskontojen yhteiskunnallisen vaikutusvallan vähenemistä. Sekularismin ratkaisu perustuu uskontojen pois rajaamiseen julkisilta foorumeilta ja ajatukseen uskontovaapaasta yhteisestä tilasta, jossa uskonnollisia piirteitä ei saa tuoda esille. Pulmaksi muodostuu rajanveto siitä, mikä on uskonnollista ja mikä ei ole. Sekularismi myös rajoittaa uskontojen välistä vuoropuhelua. (Komulainen 2009, 21-22.) Vaikka maallistuminen on voimakas suuntaus länsimaisessa yhteiskunnassa, se ei ole yksisuuntainen. Sekularismi rajoittaa lopulta itseään. Maallistuminen johtaa väistämättä myös uuteen uskonnolliseen nousuun. (Taira ym. 2018, 23.)

Monet ennustivat, että uskonnot häviävät kokonaan, kun yksilöllistymiskulttuuri alkoi ottaa enemmän sijaa ihmisten ajattelussa. Sekularisaatioteoria ei osoittautunut sittenkään paikkaansa pitäväksi. Koulutus ja elintason nousu eivät hävittäneet uskontoa. Eriytyisen huonosti sekularisaatioteoria on toteutunut kehitysmaissa. Monet ovat postmodernina aikakautena alkaneetkin puhua uskonnon paluusta. (Merenlahti 2015, 58.)

Vastoin sekularismin ennustuksia, uskonto teki paluun. Ei kylläkään sellaisessa muodossa, joka hyödyttäisi valtakirkkoja. Uusi uskonnollisuus ei ole järjestäytynyt perinteisempien uskontojen lailla, vaan on rajoiltaan väljää ja vaikeasti määriteltävää. Etenkin nuorten aikuisten enemmistö kokee haastattelututkimusten mukaan itsensä henkiseksi, ei niinkään uskonnolliseksi. Uskonnollisuus on yksilön omien valintojen ja mieltymysten säätelemä asia. Yksilöllinen sanavapaus heijastuu myös uskonnollisuuden kenttään. Yhä useampi rakentaa oman maailmankatsomuksensa yhdistelemällä erilaisia elämään liittyviä asioita itselleen sopivaksi kokonaisuudeksi, joista uskonto on yksi tärkeä osa-alue. Monimutkaisesti jäsentyvistä uskonnollisesta kentästä kertovat esimerkiksi luterilaisen kirkon jäsenet, jotka jonottavat halaamaan äiti Ammaa tämän vieraillessa Suomessa. (Komulainen 2009,14-15.)

Uusliberalismi on yksi vaikutusvaltaisimpia aatteita. Sen perusideologia on talouselämän vapauttaminen ja rajoittamattomat globaalit markkinat. Uusliberalismin keinoin uskonnollisia ilmiöitä tuotteistetaan. Joogamatot, taolainen musiikki, enkelikortit ja si-

sustukseen tarkoitettut Buddhan patsaat ovat esimerkkejä tästä. New age- uskonnollisuus on ilmeisin uskonnollisuuden ja kaupallisuuden liitto. Se pyrkii tarjoamaan vaihtoehtoa materialismille, mutta ilmenee kaupallisina tuotteina ja palveluina. (Komulainen 2009, 22-23.)

Ateismi, uskonottomuus ja uskontokritiikki ovat myös ratkaisuja uskontokysymyseen. Ateismi on katsomus, josta puuttuu usko teistiseen jumalaan. Uskonnoton ihminen ei ole minkään uskonnollisen perinteen tai yhteisön seuraaja ja mieltää itsensä uskonottomaksi. Uskontokritiikki taas viittaa uskontoon kohdistuviin kielteisiin näkemyksiin. Uskontokritiikkiä esittävät useimmiten ateistit ja uskonottomat, mutta kaikki he eivät ole uskontokriitikoita. (Taira 2018, 126.)

Yhteiskunnassa on tapahtunut muutoksia, jotka aiheuttavat ihmisissä pelkoa. Kirkko on erkaantunut valtiosta. Uskonto ja usko on vähemmän muodollisia ja vähemmän tunnus- tuksellista kuin ennen. Terrori-iskut Yhdysvalloissa 9.11.2001 ja Lontoossa 7.7.2005 aiheuttivat suurta pelkoa. Kritiikki islamin uskoa kohtaan lisääntyi ja stereotyyppinen ajattelu uskontoja kohtaan lisääntyi. Uskonnoista ja uskosta stereotyyppisesti ajatte- leminen perustuu kuitenkin ääriajattelun ja väkivallan pelkoon. Stereotyyppinen ajattelu ei mahdollista laadukasta vuoropuhelua, josta uskontolukutaidossa on kysymys. (Din- ham 2015,109- 110.)

Uskonnot myös muuttuvat ja kehittyvät ajan kuluessa. Uskonnot eivät ole pysyviä tai irrallaan historian kulusta. Uskonnot ovat olemassa ajassa ja paikassa, uskovat muok- kaavat ja uudelleentulkitsevat uskontoaan jatkuvasti. (Moore 2015, 28.)

|Haasteet

Moniuskontoistuminen asettaa monenlaisia haasteita. Maahanmuuttajilla on lähtömaan uskonnollinen perintö, joka on siirtynyt uuteen ympäristöön maahanmuuttajien mukana. Maahanmuuttajien sopeutuminen uskonnollisesti välinpitämättömään suomalaiseen yhteiskuntaan on vaativa prosessi. Myös suomalaiset tarvitsevat uutta tietoa uudessa tilanteessa, jossa maahanmuuttajataustaisille ihmisille uskonto näyttäytyy vahvana ja näkyvänä elämän osa-alueena. (Komulainen 2009,18-19.) Kasvaneella maahanmuutolla

onkin ollut mittavia vaikutuksia suomalaiseen uskonnolliseen elämään. Uskontojen moninaistumisen myötä Suomessakin on jouduttu pohtimaan kysymyksiä esimerkiksi uskonnonopetukseen, terveydenhoitoon ja työelämään liittyen. (Martikainen & Sakaraho 2018, 261.)

Monet eivät tunne henkilökohtaisesti maahanmuuttajia tai edes kantaväestöön kuuluvia ihmisiä, joilla on vahva uskonnollinen vakaumus. Monilla on kuitenkin käsitys siitä, mitä uskonnot ovat ja mitä ne edustavat. Ennakkoluuloilla tarkoitetaan negatiivista asennetta, tunnetta tai käyttäytymistä, joka kohdistuu jonkun ihmisryhmän jäsenen pelkästään tämän ryhmäjäsennyden perusteella. Ennakkoluuloisuus ilmenee monin tavoin, esimerkiksi halventavina uskomuksina, kielteisinä tunteina, vihamielisinä tekoina. Niiden taustalta löytyy sosiaalisia luokituksia ja niihin liittyviä kokonaisia ihmisryhmiä koskevia käsityksiä. (Eriksson 2011, 81.)

Oman erityisryhmänsä muodostavat seka-avioliittojen kysymykset. Suomalaisen naisen ja muslimimaassa kasvaneen miehen arvomaailmat ovat varsin erilaiset. Vaatii molemminpuolista sopeutumista ja kunnioitusta elää yhdessä ja kasvattaa yhteisiä lapsia. Lasten kasvattamiseen liittyvät ristiriidat ovatkin seka-avioliitoissa yleisimpiä kipupisteitä. Kasvatetaanko Suomessa syntyneet lapset muslimiksi seuraamaan islamin perinteitä ja uskonnon harjoitusta? Tämä on usein muslimi-isän toive. Lasten kasvaessa Suomessa länsimaisen ja kristillisen perinteen kulttuurissa, suomalaistaustainen äiti useimmiten toivoo lasten omaksuvan suomalaisen elämäntavan ja arvot. (Hukari 2009, 128.)

Uskontoihin liittyvä voimakkaasti pyhän käsite. Pyhään liittyvät alkuperäiset merkitykset ja pyhästä johdetut arvot ovat nyky-yhteiskunnassa vähentyneet. Yksilöt valitsevat itse arvonsa ja hyvän elämänsä ihanteet. Maallistuneen yhteiskunnan suuri haaste onkin ymmärtää pyhään sitoutuneiden ihmisten näkökulmia ja uskomusta. Pyhään uskomisen ja pyhän kokemisen ovat uskonnollisille ihmisille usein elämän tulkinnan kehys, elämän merkityksellisyyden lähde ja koko uskonnollisuuden perusta. Siksi sitä ei ole syytä ohittaa. (Parkkinen 2013, 112- 113.)

Ei ole todisteita, että uskonnollisissa yhteisöissä tapahtuisi enemmän lasten laiminlyöntiä, kuin muualla. Kansainvälinen lehdistö on kuitenkin tuonut useain otteeseen esiin esimerkiksi katolisen kirkon pappien lapsiin kohdistamat seksuaaliset hyväksikäytöt. On

herännyt huoli siitä, että uskonnolliset yhteisöt eivät tunnista omissa yhteisöissään tapahtuneita laiminlyöntejä eivätkä osaa puuttua niihin. Uskonnoissa on monia puolia. Uskonto myös tukee laiminlyöntiä kohdannutta lasta ja uskonnon harjoittaminen auttaa esimerkiksi toipumisprosessissa. (Furnes & Gilligan, 2010, 84, 86,89.)

Hengellistä väkivaltaa ovat kaikki väkivallan muodot, joissa on mukana henkinen ulottuvuus. Väkivalta voi olla henkistä, fyysistä tai taloudellista. Hengellinen väkivalta on subjektiivinen kokemus. Kun se ilmenee ilman fyysistä väkivaltaa, sitä on vaikeaa todentaa tai mitata. Vahvasti auktoriteettinen valtaa käyttävä yhteisö saattaa jopa määritellä, mitä tunteita yhteisön jäsenet saavat tietyissä tilanteissa tuntea ja mitä eivät saa. Henkinen väkivalta mahdollistuu helpommin, jos yhteisöllä on käytössä indoktrinoiva opetus, joka tarkoittaa opetustilanteita, joissa henkilöä estetään pohtimasta asioita omatoimisesti ja kriittisesti. Indoktrinaatio eroaa kuitenkin aivopesusta siinä, että indoktrinaation kohde mieltää opettajat ystävikseen, luotetuikseen ja osallistuu opetukseen vapaaehtoisesti. (Ruoho 2013, 18, 19.)

Hengellisen väkivallan mahdollistajia ovat useat eri tekijät. Tärkeässä roolissa ovat uskonyhteisöjen auktoriteettiasetelmat, joihin liittyy vallankäyttö ja hallinnan logiikka. Ne määrittelevät ehdot, joiden kautta väkivalta mahdollistuu. Yhteisöllinen eksklusiivisuus, eli poissulkevuus on merkittävä hengellisen väkivallan mahdollistava tekijä. Oma yhteisö nähdään valittuna ryhmänä, ainoana, joka pelastuu, jonka perusteella se ei ole myöskään velvollinen kertomaan toimistaan yhteiskunnalle. Auktoriteettiasetelmien ja eksklusiivisuuden taustalla on uskonnollisen yhteisön normit ja niihin liittyvä tottelevaisuus. Kuriyhteisöllisyys mahdollistaa osaltaan hengellisen väkivallan. Se perustuu täsmällisiin ja helposti seurattaviin ja arvioitaviin normeihin. Ne määräävät ja kieltävät joitain asioita. Lisäksi kuriyhteisöllisyyteen sisältyy opillista epämääräisyyttä, mikä aiheuttaa pelkoa ja epävarmuutta. (Linjakumpu 2015, 74- 88.)

Jo 1970-luvulla uusien uskonnollisten liikkeiden rinnalle nousi uskonnolliseen ideologiaan pohjautuvia poliittisesti konservatiivisia liikkeitä, joista käytettiin nimitystä fundamentalismi. Fundamentalismin tunnuspiirre on käsitys siitä, että oma usko ja elämäntapa ovat radikaalisti uhattuna modernissa yhteiskunnassa. (Taira ym. 2018, 23.)

Radikalismi tarkoittaa oppia, jonka sisältönä on luoda perusteellisiin muutoksiin tähtäviä käytänteitä, toimia ja politiikkaa yhteiskunnassa. Radikalisaatio viittaa prosessiin, jossa yksilö tai ryhmä on radikalisoitunut, pyrkii tukemaan muutoksia sekä taivuttamaan muut hyväksymään ne. Radikalisoitumisessa yksilöt omaksuvat äärimmäisiä näkemyksiä ja periaatteita. Radikalisoituneet ryhmät jakautuvat poliittisiin, uskonnollisiin, taloudellisiin ja idealistisen motiivin omaaviin ryhmiin. Yksilön radikalisoituminen ei välttämättä johda terrorismin ja väkivallan käyttöön, vaikka käsitteitä radikalisoituminen ja väkivaltainen radikalisoituminen käytetäänkin usein toistensa synonyymeinä. Uskonto-lähtöisen terrorismin taustaideologina on ääritulkinnat uskonnosta. Ääri-islamistinen terrorismi on yksi tunnetuimpia terrorismin muotoja. Kotikutoinen terrorismin muoto on noussut viime aikoina länsimaissa esiin voimakkaimmin. Yhä suurempi osa väkivaltaisista islamisteista on länsimaissa syntyneitä ja kasvaneita nuoria miehiä. Kotikutoisen terrorismin toteuttajat ovat omaksuneet asteittain länteen vihamielisesti suhtautuvan ääri-ideologian, joka hyväksyy väkivallan sosiaalisen muutoksen saavuttamisen keinona. (Laitinen & Lumio 2009, 23-25, 32.) Viisitoista Suomesta lähtenyt ihmistä on kuollut Syyriassa ja Irakissa terroristijärjestö Isisin taistelijoina. Sisäministeriön mukaan Suomesta lähti vuonna 2015 seitsemänkymmentä henkilöä terroristijärjestöihin. (Koivunen 2016, 8.)

Monet tieteenalat ovat yrittäneet selvittää terrorismin ja radikalisoitumisen syitä. Yleisimpiä selityksiä ovat yhteiskunnassa olevan demokratian puute, ihmisoikeuksien puute, lain ja järjestyksen epätasapaino, nopea valtion modernisoituminen sekä ääri-ideologiat. Lisäksi selityksiä terrorismin synnylle ovat historialliset tekijät, epätasa-arvoisuus ja kokemukset epäoikeudenmukaisuudesta. Uskonnon keskeinen rooli korostuu terrorismin syitä pohdittaessa. Uskonnollinen terrorismi-käsitteeseen liittyy kuitenkin määrittelyyn vaikeus, koska uskontoon liittyy usein poliittinen ja ideologinen ulottuvuus. Teon motiivin määrittely on silloin hankalaa. (Laitinen & Lumio 2009, 26-27.) Radikaali-islamismien ymmärtäminen vaatii globaalia perspektiiviä, joka on osa suurvaltapolitiikkaa. Yksilön ongelmat vaikuttavat osaltaan radikalisoitumisen syntyyn, mutta asiaa ei voi tiivistää vain niihin. (Koivunen 2016, 9.) Etenkin mediassa esillä olleita radikaaleja tekoja selitetään yksilöiden psykopatialla tai lapsuusajan taloudellisella köyhyydellä, lapsuusperheen muilla pulmilla tai vihalla ulkomaalaispolitiikkaa kohtaan. Monet ihmiset ovat eläneet samanlaisissa olosuhteissa. Suurin osa heistä ei ole alkanut käyttää

väkivaltaa tai alkanut ajatella radikaalisti. Radikalismien syntymistä on hyvin vaikeaa ennustaa. (Francis & van Eck Duymaer van Twist 2015, 128- 129.)

5 USKONNON JA KULTTUURIN SUHDE

Helsingin Sanomissa oli joulukuussa 2017 kirjoitus Etelä-Koreassa uudelleen esiin tulleesta ilmiöstä, jossa 15% kansalaisista ei usko ollenkaan tuonpuoleiseen ja uskonnottomia on melkein 60% väestöstä. Silti 51 miljoonan väestöstä 60% tapaa shamaania, joka on kosketuksissa henkiin ja edustaa henkisyttä ilman jumalakäsitystä. (Helsingin Sanomat 9.12.2017, B2, B3.) Uskonto on edelleen kulttuurin yksi keskeinen osa, maasta tai maanosasta riippumatta. Se ylläpitää kulttuurisia merkityksiä ja rakentaa ihmisten identiteettiä. Oma kulttuuri muodostuu monesti itsestäänselvyydeksi eikä sen uskonnollista taustaa välttämättä tunneta ja tiedosteta. (Kalliala 2015.)

Kallialan (2015) mukaan kulttuurin käsite on niin laaja, että se voi tarkoittaa lähes mitä vain. Kulttuuri sisältää yhteistä tietoa, yhteisiä arvostuksia, kokemuksia ja ajatusmalleja. Kulttuuriin kuuluu tämän lisäksi vuorovaikutuksessa oloa, yhteisen kielen jakamista sekä merkitysten ymmärtämistä. Ihminen ei ole vain passiivinen kulttuurin vastaanottaja, vaan myös aktiivinen kulttuurin luoja.

Kulttuuri on etnisyyttä, kansallisuutta, uskontoa ja äidinkieltä, ikä, sukupuoli, asuinpaikka, statusmuuttujia eli sosiaalista, taloudellista ja koulutuksellista taustaa ja monenlaisia virallisia ja epävirallisia yhteyksiä ja jäsenyyksiä, joihin kuuluu mm. opitut kokemukset, uskomukset ja arvot. Kulttuurit voidaan lajitella myös yksilöllisyys- yhteisöllisyys- ulottuvuudelle, missä länsimaiselle yhteiskunnalle on ominaista yksilöllisyyden korostus ja aasialaisille, afrikkalaisille ja eteläamerikkalaisille yhteiskunnille on ominaista yhteisöllisyyden korostaminen. (Korhonen & Puukari, 2013, 12-13.)

Yhteisöllisissä kulttuureissa on länsimaista kulttuuria yleisempää keskustella itselle tutujen ihmisten kanssa, kun taas länsimaissa tyypillisempää on keskustella herkemmin pulmista ammattiauttajien kanssa. Yhteisöllisten kulttuurien jäsenillä oma uravalinta ja koulutusvalinta on asia, johon vanhemmilla ja sukulaisilla on vaikutus. (Korhonen & Puukari, 2013,13.)

Monikulttuurisuus- termi on hyvin laaja- alainen merkitykseltään ja sitä käytetään sekä positiivisessa että negatiivisessa asiayhteydessä (Lamminmäki- Vartia 2010, 3). Silvon (2005, 14-16) mukaan monikulttuurisuus ei synny itsestään vain maahanmuuttajien määrän lisääntyessä, vaan se sisältää kulttuurien keskinäistä kunnioittamista ja tasa-arvoista rinnakkaiseloä, mikä taas edellyttää omien juurien ymmärtämistä ja arvostamista (Lamminmäki- Vartia 2010, 3).

Usein uskonto ja kulttuuri kietoutuvat toisiinsa erottamattomasti, mutta toisinaan uskonto asettuu vallitsevaa kulttuuria vastaan tai eristäytyy. Esimerkiksi USA:ssa elävät amishit eivät halua modernisoitua kulttuurin mukana. Jehovan todistajat ovat suureksi osaksi sopeutuneet länsimaisiin yhteiskuntiin, mutta joissakin kohdin erottuvat valtakulttuurista. He eivät esimerkiksi suorita armeijapalvelusta eivätkä juhli joulua. (Smart 2005, 391.) Monet konservatiiviset uskonnolliset yhteisöt jakavat samankaltaiset käsitykset ruumiillisuudesta, seksuaalisuudesta ja sukupuolieroista. Monet perinteet rajoittavat seksuaalisuuden harjoittamista ja tuomitsevat homo- ja biseksuaalisuuden. (Ketola 2018, 175.) Valtaosa ihmisistä ajattelee yksilöllisemmin kuin ennen. Ihmiset menivät ennen kirkkoon, koska se koettiin velvollisuutena. Nykyisin ihmiset menevät kirkkoon, jos he haluavat. (Dinham & Francis 2015, 1-2.)

Uskonto on Hujalan (2016) mukaan yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö. Kussakin yhteiskunnallisessa tilanteessa eri uskomusjärjestelmillä on ollut oma tilauksensa ja oma paikkansa toimia. Uskonnot vaikuttavat kulttuuriin monilla eri tasoilla kuten maailmankuvaan, arvoihin, tapakulttuuriin, arkkitehtuuriin ja kuvataiteeseen. Uskonnolla on vaikutusta pukeutumiseen, ruokailuun ja arkkitehtuuriin. Sillä on vaikutusta maailmankuvaan, moraaliin ja tapoihin. Kristinusko on vaikuttanut länsimaiseen elämänmuotoon, esimerkiksi vuotuisien juhlien rytmittäessä vuoden kiertoa. Myös lainsäädäntöömme ja

arvomaailmaamme kristinusko on vaikuttanut. Tiede ja uskonto voivat vuoropuhelulla päästä tilaan, missä molemmat voivat kukoistaa. (MCGrath 2015, 65.)

Uskontojen vaikutus taiteen eri lajeihin on suuri. Uskonnon harjoittamisessa käytetään eri taiteen muotoja apuna, esimerkiksi kuvia, runoutta, musiikkia ja tanssia. Eri taiteenalojen avulla myös ilmaistaan uskonnollisia kokemuksia. Teokset ovat luoneet esteettisen ympäristön uskonnon harjoittamiselle. Uskontojen vaikutus rakennustaiteeseen on kaikissa kulttuureissa suuri. Uskonnolliset rakennukset, kuten temppelit, pyhäköt, synagogat, kirkot ja moskeijat, ovat arkkitehtuuriltaan merkittäviä. Uskonnollinen taide on myös vaikuttanut erilaisten taiteen tekniikoiden syntyyn. Joskus taiteella kuvataan uskontoa kriittisesti ulkopuolisen silmin. (Hujala 2016: 16; Terjukova 2016: 13.)

Uskontojen suhde kuvataiteeseen on vaihdellut. Islamissa ja juutalaisuudessa ei jumalasta tehdä kuvia. Tämä ilmentää jumalan pyhyiden kunnioitusta. Jumalan kuvan esittämisen kielto on islamissa synnyttänyt tilalle ornamentitaidetta sekä kalligrafiaa. (Smart 2005, 304.) Luterilaiseen kristillisyyteen kuvallista perinnettä kuuluu jonkin verran, vaikka kirkkojen yleisilme on melko pelkistetty. Myös maallinen taide ammentaa uskonnollisista aiheista. Suomessa esimerkiksi Akseli Gallen-Kallelan, Albert Edelfeltin, Hugo Simbergin ja Tykö Sallisen maalauksissa on paljon uskonnollisia aiheita. (Reitala, Sarajas & Korte 2004, 80.) Taidetta on käytetty tehokkaana välineenä ideologioiden välittämiseen. Esimerkiksi Venäjällä taidetta käytettiin vuoden 1917 sosialistisen vallankumouksen jälkeen uskonnottoman valtion muodostamisen apuvälineenä. Tämä kertoo siitä, kuinka lujasti uskonto, valta ja taide voivat olla sidoksissa ja vaikuttaa toisiinsa. Taide toimii maailmankuvan luojana. Se voi liittää yhteen tai se voi levittää helposti myös ennakkoluuloja esimerkiksi toisen uskonnon edustajia kohtaan. (Hujala 2016, 16; Terjukova 2016, 15.)

Uskontojen pyhät tekstit ovat usein olleet kulttuurien tärkeintä kirjallisuutta. Näiden tekstien avulla on opetettu ihmisiä lukemaan, kirjojen tarinat ja arvot ovat välittyneet ihmisille ja vaikuttaneet heidän ajattelutapoihinsa. Uskonnollisten kirjojen kieli ja sanonnat ovat siirtyneet moniin kieliin. Uskonnot ovat vaikuttaneet myös kaunokirjallisuuteen, runoihin, näytelmiin ja romaaneihin. Lähes kaikkiin uskontoihin liittyy mu-

siikkia. Musiikki on ilmaissut ja vahvistanut uskonnollisia tunteita, koonnut ihmisiä yhteen laulamaan, soittamaan ja tanssimaan. Musiikin keinoin on myös julistettu sanaa muille ja soittaja toiminut kanavana Jumalan ja ihmisen välillä. Myös monien klassisen musiikin säveltäjien työhön uskonnolliset aiheet ovat vaikuttaneet. (Hill 2011, 92.)

Uskonnoilla ja vallalla on usein sidos, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että lainsäädännössä jokin tai jotkin uskonnot määritellään valtionuskonnoiksi. Sidos on nähtävissä myös uskonsodissa, joissa usein uskonnolliset ja maalliset syyt nivoutuvat tiukasti yhteen. Euroopassa uskonsodat lopulta erottivat kirkon ja maallisen vallan kauemmaksi toisistaan. (Hujala 2016: 21.) Uskonto ja kulttuuri nivoutuvat usein erottamattomasti yhteen, kuitenkin ollen toisistaan erillisiä asioita. Subjektiiivisesti kokemus samasta asiasta voi toiselle olla uskonnollinen ja toiselle taas osa kulttuuria, ilman henkilökohtaista uskonnollisuutta.

6 USKONTODIALOGI

Hyvin toimiva uskontodialogi on osa uskontolukutaitoa. Korhosen ja Puukarin (2013, 103.) näkemyksen mukaan hyvin toimiva dialogisuus taas merkitsee sitä, että kahden tai useamman eri näkemyksen omaavaa ihmistä voivat jakaa omasta ajattelutavastaan, avata näkemyksiään, oppia toisiltaan uusia tapoja tarkastella omia näkemyksiään ja oppia kommunikoidaan uusilla tavoilla. Tarkoituksena on poistaa minä- näkökulmaisuuksia ja tunnistaa erilaisia tulkintaperusteita, rakentaa uudenlaista moniäänisyyttä ja rakentaa uudenlaista kohtaamisen kulttuuria yhdessä.

Uskontodialogi on käsitteellistä, hengellistä ja käytännöllistä vuorovaikutusta. Siinä uskontojen edustajat kohtaavat toistensa opin, kultin ja käytännön elämän. Uskontodialogi edistää parhaimmillaan rauhanomaisia yhteistyön pyrkimyksiä. (Heikka 2018, 13.) Uskontodialogi ymmärretään yleisesti uskontojen edustajien välisenä vuoropuheluna ja yhteistyönä. Pyrkimyksenä on tutustua toisen uskonnon edustajaan tasaveroisessa kohtaamisessa. Samalla, kun perehdytään toisen uskoon ja uskontoon tavoitellaan usein

myös oman tradition rikastuttamista. UNESCO määrittelee uskontodialogin menetelmäksi, jonka tarkoituksena on muun muassa haastaa ihmisten tietämättömyys ja ennakkoluuloisuus toisista uskonnoista ja niiden edustajista. (Fokus ry 2018.)

Kaikki eivät tietenkään voi tietää kaikista uskonnoista kaikkea. Uskonnot eivät ole samanlaisia keskenään, eivät edes samaa uskontoa keskenään harjoittavien uskonnot. Onkin tärkeää osata kysyä oikeanlaisia ja soveliaita kysymyksiä kunnioittavalla tavalla toisen uskontoon ja uskonnollisuuteen liittyen. Uskonnoilla ja uskomuksilla on paljon mielenkiintoista sanottavaa elämästä ja maailmasta. Uskonnoista keskusteltaessa ihmisten ei tarvitse olla uskonnoista ja niihin liittyvistä ajattelutavoista samaa mieltä. Uskonnot ja uskomukset vaikuttavat päivittäin ihmisten elämään, ajattelutapaan, historiaan. Niihin mielenkiinnolla suhtautumalla ja uskontodialogilla voidaan rakentaa vuorovaikutuksellisuutta ja yhteistyötä. (Dinham & Francis 2015, 14- 15).

Dialogin onnistuessa ihmiset voivat vaihtaa mielipiteitään, pohtia oman mielipiteen paikkansapitävyyttä ja ottaa apua vastaan, kun eivät tiedä vastausta mielessä olevaan kysymykseen. Dialogitaitojen kehittyessä kehitetään samalla suhtautumista toiseen ihmiseen. (Grönvall, Heikkilä & Salminen 2014, 82.) Psykologian tohtori, psykoterapeutti Kauko Haarakangas (2008) on perehtynyt erityisesti dialogisuuteen ihmisten hoidossa ja hän toteaa, että ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa myös sanattomalla viestinnällä on tärkeä osansa. Sanatonta viestintää ovat esimerkiksi ilmeet, äänen sävyt, liikkeet ja pukeutuminen. Puhe on kuitenkin itseilmaisun ja kommunikoinnin keskeisin väline. Ihmiset ovat dialogissa keskenään, kun vähintään kaksi ihmistä puhuu vastavuoroisesti keskenään, toistensa toimintoihin sovittautuen. (Haarakangas 2008, 25.) Ihminen, joka pysyy tiukasti omissa mielipiteissään, eikä ole valmis oppimaan uutta vuorovaikutuksessa, estää dialogisen tilan syntymistä. Erilaiset negatiiviset tunnetilat voivat myös estää dialogin syntymistä. (Grönvall ym. 2014, 82.)

Jotta dialogissa olisi mahdollisimman avoin ja reilu ilmapiiri tarvitaan empaattista läsnäoloa. Ymmärtämiseen pyrkivää osallistumista tukee aito, läsnäoleva kuunteleminen. Hyvältä kuuntelijalta vaaditaan valmiutta hidastaa tahtia sekä taitoa luopua omista ennako-oletuksista ja asenteista, tuomion sanoista, kyllästymisen tunteista ja oikeassa olemisen vaatimuksesta. Uskontodialogissa olisi hyvä sopia dialogin tarkoituksesta ja tavoitteista, tuntea oma näkemys ja kuunnella, mitä muilla on kerrottavana omasta nä-

kemyksestään. Uskontodialogissa jokainen määrittelee itse itsensä, toisia kohdellaan tasa- arvoisesti ja kunnioittavasti. Yhdistäviä tekijöitä etsimällä saavutetaan luottamuksellinen ja avoin ilmapiiri. Pyrkimys totuudenmukaiseen tiedon jakamiseen on tärkeää, toisen asemaan asettuminen voi auttaa ymmärryksen lisääntymisessä. Välillä myös itse-kriittisyys voi olla rakentavaa. Toisen pyhän kunnioittaminen on edellytys uskontodialogin onnistumiselle. Epätäydellisyyden salliminen ja kärsivällisyys tuottavat myös tulosta yhteisymmärryksen löytymisessä. (Fokus Ry 2018; Rautionmaa 2017, 187-188.)

Uskontodialogia vaikeuttaa yleensä tiedon puute. Tavalliset uskovat sekä uskonoppineet eivät tiedä ja tunne toisen uskonnon perusasioita tarpeeksi, jonka lisäksi on paljon ennakkoluuloja. Yhtenä suurena globaalina dialogiongelmana voidaan nähdä Israelin valtion siirtokuntapolitiikka juutalaisten ja muslimien suhteessa. Vaikeuksia dialogiin tuovat etenkin fundamentalistiset suuntaukset. (Heikka 2018, 110-113.)

Parhaat lähtökohdat uskontodialogille voi saada jo lapsuuden kodin ja koulun kasvatuksesta lähtien. Koulun ja katsomusyhteisöjen tehtävänä on lasten ja nuorten oman kulttuurisen ja katsomuksellisen itseymmärryksen vahvistaminen. Sen ohella on hyvä tarjota välineitä eri perinteiden tulkintaan sekä lisätä tietoisuutta eri uskonnoista ja maailmankatsomuksista ja niiden sisäisestä moninaisuudesta. Kasvaakseen aidosti ymmärtämään uskontojen ja katsomusten kirjoa maailmassa sekä monikulttuurista yhteiskuntaa, erilaisten maailmankatsomusten tulee voida olla avoimesti esillä nuorten koulu- ja muussa ympäristössä. Nuorille tulee myös antaa valmiuksia pohtia, tiedostaa ja tulkita katsomuksellista, uskonnollista ja kulttuurista käyttäytymistä. (Fokus Ry 2018.)

Uskonnot ovat eläneet rinnakkain ja lomittain koko historiansa ajan. Kristinuskoko oli Rooman valtakunnassa vähemmistöuskonto aina Konstantinus Suuren aikaan asti 300-luvulle, ja se muotoutui keskustelussa kulttuuriympäristönsä muiden katsantojen kanssa. Kristinuskokin, samoin kuin kaikki uskonnot, on aina ollut kosketuksissa muihin uskontoihin, ja sen historiasta löytyy lukuisia esimerkkejä kanssakäymisen malleista toisin uskovien kanssa. Modernin uskontodialogiliikkeen aloittajana on nähty vuonna 1893 järjestetty Maailman uskontojen parlamentti. Toinen merkittävä virstanpylväs uskontodialogiliikkeen kannalta oli 1993 pidetty YK:n Uskontojen välisen ymmärryksen ja yhteistyön teemavuosi ja samana vuonna Chicagossa pidetty järjestyksessään toinen Maailman uskontojen parlamentti, jossa lanseerattiin Globaalin etiikan julistus. Globaali

etiikka voidaan nähdä tarvittavana minimimääränä yhteisiä arvoja ja perusasenteita, jotka uskonnot voivat yhdessä vahvistaa huolimatta niiden dogmaattisista eroista. Uskontodialogin kautta ihmisten on mahdollista saada tietoa siitä, mitä yhteisiä eettisiä arvoja heillä on jonkun toisen uskonnon kanssa. Yleisiä eri uskonnoille yhteisiä arvoja ovat muun muassa kultainen sääntö, ihmisarvo, elämän kunnioittaminen ja moraaliset pyrkimykset. (Rautionmaa 2010.)

Vuosituhanne alussa uskontojen ja katsomusten edustajat kokoontuivat joitakin kertoja YK:n erityiskokouksissa. YK:n pääsihteerin alaisuuteen perustettiin vuonna 2005 YK:n Sivilisaatioiden Allianssi, jonka tehtäväksi annettiin kulttuurien ja uskontojen välisen dialogin edistäminen, erityisesti ns. lännen ja islamilaisen maailman välisen jännitteen lieventämiseksi. YK:n yhteyksissä dialogi pitää sisällään myös uskonnollisten ja ei-uskonnollisten katsomusten välisen ja sisäisen dialogin. (Fokus Ry. 2018.)

Suomen tasavallan presidentti Tarja Halonen aloitti syksyllä 2001 kolmen monoteistisen uskonnon johtajien epäviralliset tapaamiset kutsumalla heidät neuvonpitoon presidentinlinnaan syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen. Sen jälkeen kristinuskon, islamin ja juutalaisuuden johtajat ovat tavanneet kahdesta kolmeen kertaa vuodessa. Uskontojen organisoitu yhteistyö alkoi pitkän ja monipolvisen valmistelun ja Hanasaressa 2007 pidetyn seminaarin suosituksesta tammikuussa 2011, jolloin perustettiin USKOT-foorumi. Foorumin viisi perustajajäsenyhteisöä ovat Suomen Juutalaisten Seurakuntien Keskusneuvosto ry, Suomen Evankelis-luterilainen kirkko, Suomen Ekumeeninen Neuvosto ry. (SEN), Suomen Islam-seurakunta (suomalainen tataariyhteisö) ja Suomen Islamilainen Neuvosto ry. (SINE). Foorumin tarkoituksena on vaalia yhteiskuntarauhaa maassamme uskonnonvapautta vahvistavassa hengessä edistämällä uskontojen välistä vuoropuhelua, yhdenvertaisuutta, keskinäistä kunnioitusta ja yhteistyötä Foorumin tärkeiksi katsomissa asioissa. (Fokus Ry. 2018.)

On hyvä myös muistaa, että Suomi oli pitkään maa, jossa oli vain yksi uskonto. 1870-luvulla Suomeen saapui kuitenkin tataareja ja muita muslimeja. Tataarien integroitumisesta Suomeen on pidetty menestystarinana. Suomi ei tavoitellut assimilaatiota, sulautumista, vaan kotoutumista. Tataarit osallistuivat aktiivisesti uskontojen väliseen yhteistyöhön ja dialogiin. Tällä hetkellä tataarit ovat mukana edelleen uskontojen yhteisissä esiintymisissä ja kannanotoissa, joissa on tuomittu islamin nimissä tehdyt väkivallante-

ot. Tataarit ovat omalta osaltaan korostaneet, että islam on perusarvoltaan rauhan uskonto. (Heikka 2018, 240, 241.)

Uskonnot ja katsomukset eivät ole yhdenmukaisia oppeja, jotka toistuisivat muuttumattomina rakenteina kulttuurista toiseen. Katsomuksia ei tulisi nähdä ainoastaan uskonnollisina tai filosofisina järjestelminä, vaan osana ihmisten käyttäytymistä, elämysmaailmaa ja itseymmärrystä. Uskonnollisen ja katsomuksellisen moniäänisyyden kohtaaminen voi auttaa purkamaan usein esimerkiksi mediassa luotua kuvaa uskontojen ja katsomusten yksinkertaistettua ja kapea-alaista kuvaa, jossa ei tunnusteta elämäntietämysten sisäistä moninaisuutta. Jokaisessa uskonnossa on erilaisia ryhmiä ja suuntauksia, jotka tulkitsevat omaa perinnettään erilaisista lähtökohdista käsin. Tämä merkitsee sitä, että eri uskontojen edustajien näkemykset yhteiskunnallisista ja eettisistä kysymyksistä voivat olla lähempänä toisiaan kuin jonkin uskonnon eri suuntauksien edustajilla. (Fokus Ry.2018.)

Tärkeää on siis paitsi uskontojen ja katsomusten välinen, myös niiden sisäinen dialogi, jonka kautta voidaan luoda keskusteluyhteyttä saman uskonnon tai katsomuksen piiriin kuuluvien erilaisten yksilöiden ja ryhmien välille. Vaikka katsomuksissa on tärkeää niiden yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen ulottuvuus, on kuitenkin syytä muistaa, että toisen uskonnon tai katsomuksen edustajan kohtaamisessa kohdataan yksilöllisen ihmisen ajatukset ja hänen eletty todellisuutensa, ei tiivistettyä opaskirjaa siitä, mitä kyseinen katsomus merkitsee yleisellä tasolla. Jokaisessa dialogissa toinen osapuoli on hyväksyttävä omilla ehdoillaan. Uskonto- ja katsomusdialogin yksi tärkeimmistä tavoitteista on inhimillisen moniäänisyyden tiedostaminen ja sen kautta omien ennakkoluulojen purkaminen. (Fokus Ry. 2018; Heikka 2018, 110.)

7 DIALOGINEN KOULUTUS

Dialogi- sanan koulutuksen piiriin toi venäläinen filosofi Michael Bakhtin, jonka mukaan dialogi on tapa ymmärtää merkityksiä ja merkitysten luomista. Lähtökohtana on toinen ihminen, jota ei voi koskaan täysin ymmärtää, koska todellisuutta jäsennetään eri

tavalla. (Grönvall ym. 2014, 80.) Dialogi on vastavuoroista kommentointia ja kysymysten asettamista. Sen ainoa edellytys on kyky kommunikoida ja kohdata. Kaikkea inhimillistä kommunikaatiota säätelee etiketti. Keskeisin edellytys on väkivallasta pidättäytyminen. Vuoropuhelussa voidaan olla eri mieltä eikä lopputuloksena tarvitse olla yksimielisyyttä. Kuunteleminen, omien kantojen sanominen ja kommunikaatiota tukeva ilmapiiri ovat ainoat edellytykset. (Komulainen 2009, 24,25.) Dialogin avulla pyritään opetettavan aiheen syvälliseen ymmärtämiseen. Opetettava asia on usein moniulotteinen ja tarkoituksena on tuoda esiin yhteistä osaamista (Grönvall ym. 2014, 79, 84). Dialogissa koulutuksessa käytetään dialogia opettamisen metodina.

Dialogisessa koulutuksessa tavoitteena on luoda kouluttajien ja koulutettavien välille vuorovaikutus, jossa voi tasaveroisesti vertailla ja kommentoida erilaisia käsityksiä, johtopäätöksiä ja argumentteja. Rakentavan palautteen kautta mahdollistuu oman työs-kentelyn tarkasteleminen myös toisten näkökulmasta ja parhaassa tapauksessa ymmärrys omasta ja muiden ajattelusta lisääntyy. Ongelmien ratkaisuun saattaa löytyä vaihtoehtoisia ratkaisuja. Tarpeen tullen kouluttajat auttavat osallistujia purkamaan ja rakentamaan tietoa uudelleen (Grönvall ym. 2014, 79, 82). Jokaista osallistujaa tulee arvostaa ja jokaisen tulee saada puhua vapaasti. Tämä kehittää jokaisen osallistujan omia vahvuuksia resurssien ja motivaation mukaan. Oppiminen tapahtuu kulttuurisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, eikä tapahdu ainoastaan yksilön mielen sisällä. Omista lähtökohdistaan ihminen ei voi saavuttaa aidosti uusia oivalluksia. Oppimisen strategiatkin opitaan usein muilta ihmisiltä vuorovaikutuksessa. (Grönvall ym. 2014, 80; Lonka 2017, 72, 77, 95.)

Dialogilla on erilaisia ilmenemismuotoja. Reflektiivisessä dialogissa kouluttajan tehtävänä on tukea ja myötäillä keskustelussa. Kriittinen dialogi lähentelee dialogista väitteilyä ja siinä on reflektiivistä dialogia kilpailullisempi ilmapiiri. Kriittisen dialogin tarkoituksena on luoda uutta tietoa ongelmasta ja kouluttajan kuuluu osallistua keskusteluun. (Grönvall ym. 2014, 81.)

Oppimista tapahtuu kaiken aikaa ja kaikkialla (Lonka 2017, 108). Tätä opittua jäsennetään ja jaetaan dialogisessa koulutuksessa. Kun ihminen osaa tunnistaa tunteensa, hänen oppimisestaan ja kehittymisestään tulee helpompaa. Oppimistilanteissa on tärkeää, että epäonnistumiset ovat sallittuja ja virheistä saa oppia. Empatiakyky on yksi keskeisim-

mistä tunnetaidoista. Hyvä tunneilmapiiri edistää muistin toimintaa ja oppimista. Dialogisessa koulutuksessa tämä on keskeistä. (Lonka 2017, 144.) Dialogi perustuu vastavuoroiseen ja joustavaan pedagogiseen suhteeseen kouluttajien ja koulutettavien välillä, missä myös kouluttaja voi oppia uutta (Grönvall ym. 2014, 80). Parhaimmillaan dialogisessa koulutuksessa osallistujat pääsevät virtauksen tilaan, missä yksilö ei tunne epävarmuutta, aika kuluu kuin siivillä ja hän keskittyy kokonaan dialogiin käsillä olevan koulutuksen aiheesta. (Lonka 2017,145, 165, 171.)

Dialogista opetusmetodia käytettäessä täytyy huomioida, että aihe on sellainen, että se sallii erilaisia näkökantoja. Lisäksi osallistujilla tulee olla tietoa koulutuksen aiheesta, muuten he eivät kykene juurikaan osallistumaan keskusteluun tietoa lisäävästi. Dialogin tulee myös olla mielekäs opetettavan aiheen suhteen ja innostaa osallistujia pohtimaan aikaisempia kokemuksiaan. (Grönvall ym. 2014, 82.)

7.1 Lastensuojelun perhetyöntekijät koulutettavina

Toteutimme dialogisen uskontolukutaidon koulutuksen lastensuojelun perhetyöntekijöille yksityisessä sosiaalialan yrityksessä. Lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi ja hänen perheensä voivat saada sosiaalityöntekijän päätöksellä sosiaalilainsäädännön mukaista perhetyötä tai lastensuojelulain mukaista tehostettua perhetyötä tai kotiin vietävää perhekuntoutusta. Perhetyö on asiakkaan ja hänen perheensä hyvinvoinnin tukemista. Tarkoituksena on perheen voimavarojen vahvistaminen ja vuorovaikutuksen parantaminen. Perhetyötä voidaan tehdä ehkäisevänä tai niin sanottuna korjaavana työnä. Yrityksessä, jossa koulutus toteutettiin, perhetyötä tehdään ostopalveluna silloin, kun lastensuojelun sosiaalityöntekijä on tehnyt päätöksen siitä, että asiakasperheelle tarjotaan perhetyötä ja sosiaalityöntekijä on päättänyt palvelun tilaamisesta yrityksen kautta.

Lastensuojelun perhetyössä asiakkaina on kaikenlaisia ja keskenään erilaisia perheitä. Perhetyö on kokonaisvaltaista perheiden auttamista tilanteissa, joissa tukea ja apua kaivataan. Työtä ohjaa lapsen etu. Monikulttuurisuus näkyy työssä entistä enemmän. Monikulttuurisia asiakasperheitä ovat esimerkiksi juuri oleskeluluvan saaneet perheet, pidempään maassa asuneet perheet, kahden kulttuurin perheet sekä uusperheet, joissa perheen sisällä saattaa olla useampia uskontoja ja kulttuureja. Lisäksi kantasuomalaisissa

asiakasperheissä on erilaisia uskonnollisia vakaumuksia, jotka olisi hyvä huomioida kokonaisvaltaisessa, asiakaslähtöisessä työtöteessa. Myös kantasuomalaisissa perheissä on kahden uskonnon perheitä sekä uskonottoman ja uskovan aikuisen muodostamia perheitä.

Kokonaisvaltaiseen perheiden auttamiseen kuuluu kokonaisvaltainen perheen yksilöllinen tukeminen tavoitteiden mukaisesti. Koska perhetyön tarkoitus on saada perheenjäsenet itsensä motivoitumaan kohti muutosta, on kaikkien perheenjäsenten kohdalla perhetyöntekijän tutustuttava heidän omiin vaikuttimiinsa ja henkilökohtaisella tasolla tärkeisiin arvoihin, ajatuksiin ja valmiuksiin. Sosiaalialan ammattilaiset saattava itse olla pitämättä uskonnoista ja niihin liittyvistä asioista. Heillä on siitä huolimatta velvollisuus kunnioittaa jokaisen uskontoa ja uskoa. On tärkeää, että ammattilaiset kehittyvät ja kehittävät itseään ottamaan puheeksi uskontoon liittyviä asioita. On tärkeää antaa asiakkaalle tilaa puhua uskostaan niin, että ammattilaiseen säilyy luottamuksellinen, kunnioittava suhde ja mahdollisuus puhua ja reflektoida. (Furnes & Gilligan, 2010, 54, 57.)

Uskontolukutaidon saavuttanut työntekijä pystyy rohkeammin ja luontevammin ottamaan uskontoon kuuluvia asioita esiin perheenjäsenten kanssa. Uskontolukutaitoinen työntekijä ylittää työssään omia mahdollisia ennakkoajatuksiaan osaten kohdata asiakkaat yksilöinä kunnioittavasti kysellen, stereotyyppioita välttäten ja häkeltytmättä. Uskontolukutaitoinen työntekijä ymmärtää ihmisen kokonaisvaltaisuuden ja uskonnon tai henkisyiden merkityksen tämän elämässä. Rohkeasti uskonnon puheeksi ottamalla ja kysymällä työntekijä antaa asiakkaalle luvan ja mahdollisuuden puhua omasta vakaumuksistaan.

Parhaimmillaan työntekijä voi tukea asiakasta käyttämään omaa uskontoaan avuksi vaikeissa tilanteissa. Toisaalta taas uskonnon puheeksi ottaminen voi olla helpotus asiakkaalle tilanteessa, jossa hän on jo pohtinut oman uskontonsa harjoittamisen jollain tavalla olevan ristiriidassa omien tai perheenjäsentensä perusoikeuksien kanssa. Hengellinen väkivalta tai uskonnon varjolla tapahtuva väkivalta saattaa tulla uskontolukutaitoisen työntekijän ansiosta perhedynamiikassa näkyväksi, jonka jälkeen tilanteeseen voidaan lähteä hakemaan ratkaisuja. Myös kahden uskonnon ja kulttuurin perheissä työntekijän uskontolukutaito mahdollistaa molempien puolisoiden näkökulmien tarkastelemisen tilanteissa, joissa joudutaan pohtimaan, kumpaa uskonnon traditiota perheessä noudate-

taan ja miten uskonnoista voisi saada perheenjäsenille parhaimman voimavaran. Uskontolukutaitoinen perhetyöntekijä voi parhaimmillaan luoda toimivia ja kunnioittavia keskustelutilanteita ilman perhedynamiikkaan usein kuuluvaa tunnelatausta, mikäli perheenjäsenet haluavat yhdessä pohtia perheensä uskonnollista ja kulttuurillista rakennetta ja toimintamalleja.

Myös työyhteisöt alkavat enenevässä määrin sosiaalialalla olla monikulttuurisia ja monuskontoisia. Uskontolukutaito on merkittävä lisäarvo työkavereiden kohtaamiseen. Uskonnosta ei ole ollut tapana keskustella työpaikalla. Kuitenkin uskonto kuuluu myös työntekijöiden kokonaisvaltaiseen olemiseen etenkin työssä, jossa työkaluista tärkein on oma persoona. On työkaveria ilahduttavaa huomioimista, jos työkaverille voi toivottaa hänelle tärkeän juhlan hyvää sujumista; Hyvää id-juhlaa, hyvää joulua, hyvää kiinalaista uutta vuotta. Parhaimmillaan uskontolukutaitoinen työyhteisö kohtaa työkaverinsa ja yhteistyökumppaninsa entistä kunnioittavamassa ja rakentavamassa hengessä huomioiden kunkin yksilölliset eroavaisuudet lämpimästi ja hyvässä hengessä.

7.2 Kyselylomake koulutuksen suunnittelussa

Teimme perhetyöntekijöille ennen koulutuspaketin suunnittelua ja laatimista kyselyn (LIITE 1), jossa kartoitimme perhetyöntekijöiden ajatuksia ja käsityksiä siitä, mitä he haluavat koulutuksella saavuttaa, mitä asioita olisi hyvä käsitellä, mitä tietoa olisi hyvä saada lisää ja millä tavoin uskonnollisista asioista olisi hyvä puhua juuri heidän työpaikallaan.

Toteuttamamme opinnäytetyö on toiminnallinen ja toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkimuksellinen selvitys, esimerkiksi kysely, liittyy idean tai tuotteen toteuttamiseen. Toiminnallisessa opinnäytetyössä lähtökohtana ei ole kysymyslomakkeissa kysytyjen asioiden vertailukelpoisuus vaan se, miten vastaukset suuntaavat tulevan tuotteen sisältöä. Toiminnallisen opinnäytetyön selvityksen avulla saadaan toteutettavan tuotteen sisältöön lisää suuntaa ja tietoa siitä, mitä tietoa pitää vielä kerätä lähdekirjallisuudesta lisää. (Vilka & Airaksinen 2003, 59-62.)

Kysely toteutettiin työryhmälle paperisena kyselylomakkeena, jossa oli ensin kyllä- ja ei- kysymyksiä siitä, millaisia uskonnollisiin ryhmiin kuuluvia henkilöitä he ovat tavanneet työssään sekä siitä, millaisiin ammatillisiin kohtaamisen tilanteisiin olisi hyvä saada lisää työkaluja. Lopuksi kyselyssä oli väitteitä, joihin vastattiin Likert- asteikolla 1-5, välillä samaa mieltä tai eri mieltä. Väitteiden avulla saatiin tietoa työntekijöiden ajatuksista liittyen uskonnollisuuteen ja sen näkymiseen ympäröivässä yhteiskunnassa. Koulutuksessa oli tarkoitus huomioida myös työntekijöiden omaa mahdollisuutta pohtia yhdessä ammattilaisten kesken omia asenteitaan ja ajatuksiaan uskonnollisuuden kohtaamiseen. Kyselyssä ei kysytty vastaajien omaa vakaumusta, sukupuolta tai etnistä taustaa, koska sillä ei nähty olevan dialogisen koulutuksen suunnittelun kannalta merkitystä. Kysely osoitettiin perhetyöntekijän tehtävässä toimiville ammattilaisille, joiden odotettiin osallistuvan tulevaan koulutustilaisuuteen. Asiat, joiden oli tarkoitus tulla esiin, olivat mahdollisia tulla esiin koulutustilaisuudessa ilman näitä esitietojakin.

Kyselyyn vastaajat valikoituvat työpaikkakohtaisesti, sillä toinen koulutettavista toimii työyhteisön esimiehenä. Työryhmään kuulumisen tuotti tiedon siitä, että uskontolukutaidon koulutukselle on tarvetta. Kysely suoritettiin kaikille samaa työtä tekeville perhetyöntekijöille, koska työntekijöiden lukumäärä on kohtuullinen. Työyhteisöön kuuluu kymmenen perhetyöntekijää. Siksi ei ollut tarpeen tehdä kyselyä vain pienelle osajoukolle. Suuremmasta perhetyöntekijäjoukosta olisi pitänyt valita pienempi otos, mikä edustaisi koko perhetyöntekijäryhmää (Pahkinen 2012, 11).

Kyselyn analysoinnissa ja havainnollistamisessa käytettiin Likert- asteikkojen kuvaamiseen pylväsdiagrammeja, missä y- akseli kuvaa vastausten lukumäärää ja x- akseli Likert- asteikolla valittuja arvoja väliltä 1-5. Kyllä- ja ei- vastauksia kuvattiin poikkipalkeilla, missä havainnollistamista helpotetaan, kun kyllä- vaihtoehtoa kuvataan vihreällä välillä ja ei- vaihtoehtoa punaisella värillä. Avoimien vastausten aiheet nostettiin esiin laadullisesti analysoiden. Vastauksia kuvattiin aiheittain piirakkakuviolla, mistä voi helposti hahmottaa mm. minkä tyyppisiä vastauksia tuli eniten.

Vastausten laadullisessa analysoinnissa käytimme teemoittelua. Teemoittelu on laadullisen aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä aihepiirien mukaan. Se on samankaltainen kuin luokittelu. Teemoittelussa korostuu lukumäärien sijasta teemojen sisällöt, mitä

kustakin teemasta on sanottu. Alustavan luokittelun jälkeen aineistosta etsittiin varsinaiset teemat. (Kajaanin ammattikorkeakoulu.)

Kyselyssä oli väittämiä, joilla haettiin tietoa perhetyöntekijöiden asenteista uskonnollisiin asioihin liittyen. Kyselylomakkeen vastaukset olivat monessa kohtaa hyvin samansuuntaisia keskenään. Kaikki mielipidettä ilmaisevat vastaukset olivat poikkeuksetta selkeästi erotettavissa ja yleistettävissä joko selkeästi samaa mieltä tai selkeästi eri mieltä oleviin vastauskenttiin. Vastausten perusteella uskonnot ja vakaumukset ovat suurimman osan mielestä kiinnostavia. Vakaumusta ilmaisevat symbolit, kuten risti kaulassa tai huivi päässä, koettiin hyväksyttävänä. Suurin osa myös näki uskonnon tuovan lohtua ja iloa ihmisten elämään. Kuitenkin yhteiskunnan uskontoneutraaliutta kysyttäessä vastaukset jäivät keskikohtaan, eli ei otettu kantaa siihen, tulisiko yhteiskunnan olla uskontoneutraali vai ei. Varsinaiseen perhetyön työtehtävään liittyen selkeästi suurin osa vastaajista kertoi kokevansa tärkeänä, että työntekijä pystyy keskustelemaan ja huomioimaan katsomuksellisia asioita työssään. Lisäksi vastauksista tuli esiin, että työkavereilla puhuminen auttaa työssä viihtymiseen myönteisesti sekä myös vakaumuksellisista asioista on lupa puhua työkavereille. Uusien ammatillisten näkökulmien esiintuominen ja niiden pohtiminen taas nähtiin itseä hyödyttävänä ja kehittävänä asiana.

Kukaan ei toivonut oman katsomuksen selkiyttämiseen tai omien asenteiden tarkastelemaan koulutusta. Kaikki kertoivat vastauksissaan tietävänsä mikä ja millainen oma vakaumus ja arvopohja ovat. Hajontaa oli siinä, kokeeko vastaaja, että uskonnollinen dialogi voisi muuttaa omaa käsitystä eri uskonnoista tai omista uskonnollisista käsityksistä. Kysymyksen kohdalla vastauksia oli täysin samaa mieltä- kohdassa kolmasosa, keskellä kolmasosa ja täysin eri mieltä- kohdassa kolmasosa.

Myös uskonnollisuuden kohtaamiseen liittyvästä lisätaidosta tai tiedosta kysyttäessä vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia. Kaikki toivoivat tietoa erityispiirteistä, jotka vaikuttavat arkeen, yhtä vaille kaikki psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen liittyvistä asioista. Puolet toivoi puheeksi ottamisen taitoja ja tietoa uskonnollisuuden ja henkisyyden merkityksestä eri ihmisille.

Lomakkeen perusteella jokainen perhetyöntekijä oli tavannut työssään eri uskontokuntiin kuuluvia asiakkaita tai työkavereita ja suurin osa vastasi kokevansa luonnolliseksi

ottaa puheeksi uskonnollisuuteen, hengellisyyteen ja henkisyyteen liittyviä asioita työssä. Miltei kaikki kertoivat kuitenkin kaivanneensa työkaluja näiden asioiden kohtaamiseen asiakastyössä.

Kyselylomakkeen vapaan vastaamisen kentässä tuli esiin joitain ajatuksia siitä, mitä dialogiselta koulutukselta toivottiin. Nämä pyrittiin myös huomioimaan koulutusrakenteessa. Vapaissa vastauksissa tuli esiin kysymys siitä, miten kulttuurin ja uskonnon voi erottaa toisistaan. Lisäksi oli kysytty, miten voidaan huomioida kaikkia eri kulttuureita ja uskontoja monikulttuurisissa yhteisöissä, loukkaako jonkun uskonnon tai kulttuurin korostaminen muita. Oli myös pohdittu, mikä on suomalaisen kantaväestön kulttuurin ja uskonnon asema, saako se näkyä ja missä määrin.

7.3 Koulutuksen suunnittelu

Opinnäytetyömme yhtenä osa-alueena oli uskontolukutaitoon liittyvä koulutuskokonaisuus, jonka suunnittelimme ja toteutimme yksityisessä yrityksessä lastensuojelun perhetyöntekijöille. Alun perin tarkoituksenamme oli toteuttaa dialoginen uskontolukutaidon koulutus sekä lastensuojelun että terveydenhuollon ammattilaisille, mutta terveydenhuollon puolelta emme saaneet lupaa toteuttaa koulutusta. Saamiemme vastausten perusteella koulutussuunnitelmat oli lyöty lukkoon seuraavalle vuodelle, jonka vuoksi päätimme toteuttaa tässä kohtaa koulutuksen vain lastensuojelun perhetyöntekijöille. Koulutus perustui dialogiseen oppimiseen.

Keräsimme koulutusta varten teoriatietoa uskontolukutaitoon liittyen kirjoista sekä internetistä. Tutkimuksia aiheeseen liittyen ei ole paljoa vielä saatavilla, koska uskontolukutaito käsitteenä on vielä melko uusi. Huomioimme kohderyhmäämme lastensuojelun perhetyöntekijöitä niin, että otimme mukaan koulutukseen elementtejä, joilla on yhteys heidän työhönsä ja joista he voivat lähteä yhdessä keskustelemaan koulutuksen aikana. Seurasimme myös ajankohtaista uutisointia mediassa koko opinnäytetyönprosessin ajan. Oli merkityksellistä saada henkilökohtainen kokemus siitä, että uskonnot ja uskominen eivät ole hävinneet maailmasta, ne kuuluvat edelleen ihmisten arkeen ja yhteiskuntaan niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa. Tämä kokemus ja tosiasia oli tärkeää välittää koulutuksessa myös koulutettavalle perhetyöntekijäryhmälle. Lisäksi uutisten aihe-

alueissa oli paljon lastensuojelun perhetyössäkin esiin tulevia ilmiöitä ja asioita, joista dialogissa voi keskustella asiakasnäkökulmasta nousseiden esimerkkien kautta. Siksi suunnittelimme ottavamme mukaan myös ajankohtaisia lehtileikkeitä uutisista, jotka koskevat uskontoa, uskomista, henkisyyttä tai hengellisyyttä.

Kyselylomakkeen vastausten perusteella nostettiin tärkeimmäksi koetut asiat koulutuksen pääteemoiksi. Kyselylomakkeesta koulutukseen otetut teemat on esitelty tarkemmin Kyselylomake koulutuksen suunnittelussa- kappaleessa. Varsinaista koulutustilaisuutta varten valmistimme Power point- diaesityksen, jota käytimme pohjana dialogisessa koulutuksessa. Uskontolukutaito- käsitteen avaaminen oli merkityksellistä koko koulutuksen kokonaisuuden näkökulmasta. Sen avaamista varten määrittelimme ensin muita peruskäsitteitä, kuten uskonto ja uskonnonvapaus. Sitten esittelimme Diakonia- ammatikorkeakoulun kansainvälistä toimintaa, jossa uskontolukutaito on yksi tärkeä osa-alue. Otimme dioihin myös faktatietoa eri uskonnoista ja niiden esiintymisestä Suomessa. Nostimme dioissa esiin erilaisia teemoja, joista oli tarkoitus keskustella yhdessä koulutettavan työryhmän kanssa. Päätimme kertoa sanallisesti omista työkokemuksistamme esimerkkien kautta, jotta innostaisimme myös työryhmää jakamaan omista kokemuksistaan muille. Etsimme internetissä olevista videomateriaaleista uskontolukutaitoa kuvaavan videon koulutusta varten. Videoksi valikoitui Harvardin yliopiston laatima video väärinkäsityksistä ja yleistyksistä, joita uskontoihin liittyy. Video kuuluu osana uskontolukutaito- ohjelmaa, jota Harvardissakin toteutetaan. Laadimme perhetyöntekijöille sopivan dialogisen harjoituksen, jonka avulla voidaan pohtia asiakastapausten kautta dialogista kohtaamista ja mahdollisesti myös oppia siitä. Lisäksi valmistimme varmuuden vuoksi eri uskonnoista pääpiirteet kertovat diat sen varalta, jos työryhmälle nousisi koulutuksen aikana tarve tutustua tarkemmin joihinkin uskontojen erityispiirteisiin tai saada jokin uskontoon liittyvä fakta tiedoksi. Valmistauduimme kertomaan ja keskustelemaan uskontolukutaitoon liittyvistä asioista, jotka olivat nousseet perhetyöntekijöille tekemässämme kyselyssä esiin nostettaviksi asioiksi ja aiheiksi.

Simpsonin (2016) mukaan dialogisella opettamisella on positiivinen vaikutus oppimiseen ja kokemukseen oppimisesta. Tarkoitus on, että käytettävät oppimismenetelmät rohkaisevat vuorovaikutukseen koulutettavien ja kouluttajien välillä. Sen vuoksi valitsimme useampia menetelmiä, Power point- dioja, videomateriaalia sekä dialogisia harjoituksia.

7.4 Koulutuksen toteutus

Toteuttamamme uskonto-lukutaitokoulutus oli dialoginen ja vuorovaikutuksellinen, joka vaati koulutettavan työyhteisön osallistamista ja osallistumista. Teoriatietoon perustuvilla konkreettiseen asiakastyöhön perustuvilla asiakasesimerkeillä oli suuri merkitys koulutuksen onnistumiseksi ja sen myötä työyhteisön dialoginen osallisuus oli merkittävää.

Koulutustilaisuus toteutettiin toukokuussa 2018 aamupäivällä klo 9-11.30 välisenä aikana perhetyöntekijöiden työpaikalla. Paikalla oli meidän kahden kouluttajan lisäksi 11 osallistujaa, joista 10 oli perhetyöntekijöitä ja yksi oli esimies. Esimies ei ollut enää esimiesasemassa kenellekään koulutukseen osallistuneelle. Hän osallistui koulutukseen, koska tekee esimiestyönsä lisäksi perhetyötä.

Asetuimme tilaan puoliympyrään ja edessä oli seinä, mille heijastimme power point-sivuja (LIITE 2). Dialoginen suhde perustuu myös ympäristöön ja osallistujien fyysisellä sijoittumisella on merkitystä (Grönvall ym. 2014, 81). Me kouluttajat seisoiimme suuren osan ajasta puoliympyrässä istuvien koulutettavien edessä.

Aloitimme tilaisuuden esittelemällä itsemme ja kertomalla, että olemme tekemässä ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyötä Helsingin Diakonia- ammattikorkeakouluun. Kerroimme, kuinka olimme tavanneet opinnäytetöiden aiheita valitessamme toisemme maahanmuuttajiin liittyvien aiheiden esittelypöydän luona. Kumpikin meistä on kiinnostunut pohtimaan uskontoja ja elämäkatsomuksia ja niin päädyimme tekemään yhteistyötä. Tämän kaiken kerrotuamme selitimme vielä, että kyseessä on dialoginen koulutus, missä on erityisen toivottavaa, että osallistajat kertovat kokemukstaan ja toisten kommenttien esiin nostamista ajatuksista. Tämän jälkeen herättelimme aiheeseen heijastamalla Power point- kuvia viimeaikaisista ajankohtaisista uutisista, pääasiassa Helsingin Sanomista. Kerroimme samalla lyhyesti, mitä artikkelit pitivät sisällään. Lehtileikkeet olivat myös mukana tilaisuudessa kiertämässä sitä varten, jos

joku haluaisi lukea koko artikkelin. Artikkelien aiheet liittyivät uskonnon opettamiseen, uskonnollisuuden ilmenemiseen maailmalla, uskonnon huomioimiseen varhaiskasvatuksessa, maahanmuuttoon ja sen tuomaan uskonnollisuuden kirjavuuden lisääntymiseen, henkisyys ilman uskontoa, kahden kulttuurin avioliittoihin ja luterilaisen kirkon jäsenmäärän muutoksiin. Huomasimme koulutusta suunnitellessamme, että medias- sa on jatkuvasti uskontolukutaitoon liittyvää uutisointia. Halusimme tuoda myös koulu- tettaville esiin uskontojen kuuluvan edelleen ihmisten elämään ja yhteiskuntaan niin Suomessa kuin muissakin maissa.

Artikkelien käsittelyn jälkeen näytimme suomen perustuslaista kohtaa, missä kerrotaan, että jokaisella on Suomessa uskonnon ja vakaumuksen vapaus. Kenenkään ei tarvitse osallistua uskonnon harjoittamiseen tahtonsa vastaisesti. Tämän koimme erityisen tärkeäksi tiedoksi perhetyöntekijöille, jotka työskentelevä jatkuvasti erilaisia elämäntat- somuksia omaavien ihmisten kanssa. Myös lasten oikeudet elämäntatsumuksen omak- sumisessa on tärkeää huomioida. Tämän jälkeen kerroimme, että opinnäytetyömme aihe liittyy Diakonia-ammattikorkeakoulun kansainväliseen tutkimustyöhön. Kävimme läpi Suomen kuusi suurinta uskontokuntaa tilastokeskuksen lähteen mukaan. Kaikista suurin on luterilaisuus, toinen on islam ja tämän jälkeen tulevat ortodoksit, jehovan todistajat, Suomen vapaakirkko ja katolinen kirkko. Määrittelimme uskontolukutaidon käsitettä ja kävimme läpi yleisimpiä ja muutamia harvinaisempia uskontoihin liittyviä symboleja. Katsoimme englanninkielisen Harvardin yliopistossa tehdyn videopätkän uskontojen kohtaamisesta ja niistä väärinkäsityksistä, joita uskonnoista on olemassa. Videosta saa- tiin myös keskustelua aikaiseksi sekä perhetyöntekijöiden esiin tuomia esimerkkitai- pauksia siitä, mitä ennakkoluuloja uskontoihin liittyen on työssä kohdannut. Koulutus eteni sujuvasti dialogissa kaikkien osallistujien kesken.

Ajattelimme, että koulutuksella olisi enemmän vaikutusta, kun välillä tekisimme erilai- sia harjoituksia. Teetimme koulutettavilla Helena Aarnion (2012) dialogiharjoituksen, missä ryhmä jaettiin 2-3 hengen ryhmiin. Ohjeeksi annettiin pohtia työtilanne, mihin vaikuttaa perheenjäsenen tai -jäsenten vakaumukselliset asiat. Tähän työtilanteeseen liittyen ryhmän tuli pohtia tilannetta, missä työntekijä asettuu asiakkaan yläpuolelle sekä tilannetta, missä asiakas asettuu altavastajaan asemaan työntekijään nähden. Teh- tävässä tuli kuvailla asiakkaan tunnetilaa, ilmaisua, nonverbaalia viestintää, hyötyjä ja haittoja. Tämän jälkeen ryhmien tuli pohtia tilannetta, missä vallitsee tasaveroinen dia-

logi. Ryhmien tuli pohtia mistä on nähtävissä, että kyseessä on tasaveroinen keskustelu. Myös tässä tehtävän viimeisessä kohdassa tuli kuvata dialogiin osallistuvien tunnetilaa, millaista nonverbaali viestintä on ja mitä hyötyä ja haittaa tästä tavasta kohdata asiakkaita on.

Dialogiharjoituksen jälkeen keskustelimme koko ryhmän paikalla ollessa tehtävän tuomista ajatuksista ja oivalluksista. Tämän jälkeen pidimme tauon. Tauon jälkeen jatkoimme uskontodialogin aiheella. Puhuimme dialogin tavoitteista, minkä voi tiivistää ajatukseen siitä, että edistetään ihmisoikeuksien toteutumista ja vähennetään ennakkoluuloja. Dialogia voi kehittää ja kävimme läpi erilaisia tapoja suhtautua toisten katso-
muksiin ja mahdollisuuksia kohti dialogisempaa otetta. Kävimme läpi kuinka uskontodialogilla voisi onnistua toimimaan radikalisoitumista vastaan.

Lopuksi näytimme vielä tiivistetysti uskontolukutaidon ABC:n, missä todetaan ymmärryksen lisääntyvän ottamalla selvää ja kysymällä. Liian hienotunteisuuden estäessä kysymisen, ennakkoluulot eivät murru. Konflikteja voidaan ehkäistä vain silloin, jos osataan esittää kysymyksiä myös silloin, kun jokin asia tuntuu vieraalta tai vaikealta. Power point-esityksessä oli vielä kuvattuna suurimpien uskontoja, mutta niitä emme enää ehtineet käydä läpi. Huomasimme, että koulutus vie yllättävän paljon aikaa varsinkin, kun käytössä on dialoginen menetelmä, missä kaikkien halukkaiden puheelle ja pohdinnalle annetaan erityisen paljon tilaa.

Dialoginen koulutustilaisuus sisälsi kokonaisuudessaan teoriaosuuden, videon katsomisen, dialogista keskustelua työryhmän kanssa, dialogisen ja toiminnallisen harjoituksen sekä palautekeskustelun. Lopuksi jaoin työryhmälle vielä palautelomakkeet, jotka he täyttivät koulutustilaisuuden lopuksi. Seuraavaksi palautelomaketta analysoidaan tarkemmin.

8 KOULUTUKSEN KEHITTÄMISIDEOITA

Koulutustilaisuuden päätyttyä keräsimme ennalta suunnitellusti kirjallista palautetta koulutustilaisuuteen osallistuneilta (LIITE 3). Ensimmäisessä kysymyksessä kysyttiin, olisivatko perhetyöntekijät toivoneet jotain koulutukseen lisää. Aihe oli monista kiinnostava. Kaikki ajattelivat lyhyen aamupäivän koulutuksen olevan liian lyhyt aiheen tarkempaan ja syvällisempään pohtimiseen. Power point- esitys koettiin selkeäksi ja hyväksi. Saimme paljon ideoita siihen, mitä asioita lastensuojelun perhetyöntekijät haluaisivat mahdollisesti jatkossa pohtia lisää uskontolukutaitoon liittyen. Esille tulleiden aihekokonaisuuksien näkökulmasta voisi olla hyvä järjestää samalle työyhteisölle useampia koulutustilaisuuksia uskontolukutaitoon liittyen niin, että jokaisella kerralla syvennyttäisiin johonkin erilliseen teemaan. Ensimmäisen kerran koulutuskokonaisuus olisi kuitenkin hyvä pitää samankaltaisena aiheeseen tutustumiskertana sekä peruskäsitteisiin tutustumiskertana, kuin järjestämämme koulutustilaisuus. Aamupäivän pituinen tutustumiskerta aiheeseen nosti mielenkiinnon asiaa kohtaan hyvin esiin.

Palautteesta nousi paljon hyviä ideoita siihen, mitä aihealueita olisi hyvä käsitellä seuraavissa uskontolukutaitokoulutuksissa, mikäli sellaisia järjestettäisiin. Kahdessa palautteen vastauksessa toivottiin syvempää tutustumista eri uskontoihin. Koulutuksessa katsottiin lyhyesti laatimistamme Power point- dioista pääpiirteitä eri uskonnoista, mutta mihinkään niistä ei pysähdytty tarkemmin. Yhdessä vastauksessa toivottiin, että kouluttajat esittelisivät konkreettisia arjen työkaluja ja puheeksi ottamisen keinoja. Tässä koulutuksessa perhetyöntekijät itse toivat käytännön puheeksi ottamisen keinoja esiin koulutuksen aikana, mikä oli myös koulutuksen tarkoitus. Jotta kouluttajat voisivat toimia konkreettisten arjen työkalujen antajina, olisi heidän tunnettava koulutettaviensa työalue hyvin tai hyödynnettävä dialogisuutta syvemmin nimenomaan työryhmän tuodessa esiin sekä esimerkit että keinovalikoiman.

Palautevastauksissa toivottiin vielä lisää esimerkkejä uskontolukutaidon hyödynnettävyydestä lastensuojelun perhetyössä. Dialogisen koulutuksen aikana nämä teemat nousivat esiin ja niistä keskusteltiin yhdessä. Ajan rajallisuuden vuoksi aikaa ei voitu käyttää enempää tähänkään teemaan, mutta aihe olisi varmasti lastensuojelun perhetyöntekijöitä tukeva aihe yhdelle omalle koulutuskerralle. Kaksi vastaajaa toivoi syvemmin tie-

toa uskonnon ja kulttuurin yhteneväisyyksistä ja eroavaisuuksista. Koulutuksen yksi osa-alue oli kulttuurin ja uskonnon erittelyn vaikeus ja niiden tiivis suhde toisiinsa. Asiaa voisi syventää, jos järjestettäisiin oma koulutuskerta keskittyen tähän. Uskonnon ja kulttuurin suhde on tärkeä osa uskontolukutaidossa ja sen ymmärtäminen on merkityksellistä. Kaksi vastaajaa toivoi konkreettisten uskontokohtaisten haasteiden esimerkkiluetteloa sekä ratkaisukeinoja niihin. Yhdessä vastauksessa toivottiin tietoa eri uskontojen sisällä olevista siveyssäännöistä, lasten kasvatuksesta, lasten hoidosta, suomalaisen kulttuurin olettamuksista esimerkiksi lasten nukkumaanmenoaikojen suhteen, parisuhdekäsityksistä ja koulutuksen merkityksestä. Tässä oli nähtävissä vahvasti ammatilliseen työn sisältöön liittyvä konkreettinen toive ymmärtää asiakasperheitä paremmin. Konkreettisia asiakasesimerkkejä tuli esiin koulutuksen aikana perhetyöntekijöiltä itseltään. Myös joitain perhetyön menetelmin toteutuneita ratkaisuesimerkkejä tuli esiin, vaikkakaan niistä samanlaiset ratkaisut eivät toimi ratkaisuna kaikkien ihmisten kohdalla. Myös eettiset ristiriidat ja uskontoystävällisyys olivat palautevastauksissa toivottuja aiheita. Yksi vastaaja toivoi, että perhetyön merkitykseen uskonnollisissa asioissa olisi syvennytty tarkemmin.

Ajallisesti yhden aamupäivän aikana toteutettu koulutus tuntui lyhyeltä. Uskontolukutaito oli lastensuojelun perhetyöntekijöille uusi aihe, vaikkakin heillä kaikilla oli koulutuksessa sanottavaa uskonnoista ja niiden kohtaamisesta, dialogisuudesta ja uskontolukutaitoon kuuluvasta kunnioittavasta kohtaamisesta. Aamupäivän koulutus innosti perhetyöntekijät keskusteluun aiheesta. He toivoivat aihealueen syventämistä lisää juuri heidän työalaansa liittyvissä asioissa.

Toisessa palautekysymyksessä kysyttiin, mikä koulutuksessa oli onnistunutta. Melkein kaikissa vastauksissa tuotiin esiin, että koulutuspäivä olisi edellä mainittujen toiveiden toteutuessa vaatinut pidemmän ajan kuin vain yhden aamupäivän koulutusajan. Monessa vastauksessa sanottiin, että koulutus herätti keskustelua, sai pohtimaan omaa roolia työntekijänä tietyissä tilanteissa. Hyvää oli monien vastaajien mielestä se, että koulutuksen aikana syntyi aktiivista keskustelua työntekijöiden välillä. Yhdessä vastauksessa sanottiin, että ilmapiiri oli keskustelevalta, mikä oli hyvä asia. Useissa vastauksissa tuotiin esiin, että kouluttajat saivat hyvin aktivoitua työntekijät mukaan dialogiin. Muutama perhetyöntekijä kertoi, että uskonnot eivät ole koskaan olleet omassa mielessä kiinnostava asia, jonka vuoksi oli hyvä herättää ajatuksia niistä, niiden tärkeydestä joillekin

ihmisille ja uskontolukutaidosta. Monet toivat esiin, että saivat koulutuksessa uskontolukutaidosta tietoa riittävästi.

Myös kouluttajat saimme uutta tietoa koulutusta toteuttaessamme. Huomasimme myös, miten jotkin tärkeät aihealueet jäivät käsittelemättä. Perhetyöntekijät toivat koulutuksessa esiin uskonnollisia ryhmiä, joista emme tienneet mitään. Yksi tällainen oli perhetyöntekijän esille nostama pastafari- niminen uskonnollinen ryhmä. Vaikea teema hengellisestä väkivallasta nousi myös esiin koulutuksessa. Perhetyöntekijät olivat kohdanneet työssään uskonnollista kaltoinkohtelua, johon puuttuminen nähtiin merkityksellisenä, mutta myös hankalana. Meillä ei ollut tästä asiasta materiaalia mukana, joten tempauduimme vain keskusteluun ja pohdintaan mukaan. Tämän kokemuksen myötä lisäsimme opinnäytetyöhömmme teoretietoa myös hengellisen väkivallan teemasta, mikä on varmasti yksi hyvä teema mahdollisiin jatkokoulutusosioihin. Dialoginen koulutus oli kahdensuuntainen. Sekä koulutettavat että kouluttajat toimimme tilanteeseen osaamistamme, ajatuksiamme ja odotuksiamme. Yhdessä muodostimme dialogisen tilaisuuden.

Kyselylomakkeen perusteella kukaan perhetyöntekijöistä ei kokenut tarvetta pohtia omaa vakaumustaan tai saada tukea katsomuksensa selkiyttämiseen. Koska tiesimme koulutustilaisuutta järjestäessämme tämän, emme varautuneet asiaan. Mikäli jatkossa järjestäisimme dialogisen koulutustilaisuuden uskontolukutaidosta, olisi hyvä valmistautua myös siihen, että jollakin on tarvetta tutkia omaa vakaumustaan. Koska oman uskonnollisen vakaumuksen ja arvomaailman tuntemisella on merkitys uskontolukutaidon syntymiseen, olisimme voineet joka tapauksessa tarjota koulutuksessa koulutettaville keinoja oman vakaumuksen ja arvomaailman pohtimiseen. Välttämättä moni ei koe juuri työyhteisön olevan turvallinen ja hyvä paikka oman katsomuksen pohtimista varten. Monilla voi kuitenkin olla jo valmiiksi tai tulla uskontolukutaitokoulutuksen myötä halua tutkia omaa katsomustaan. Oman vakaumuksen pohtimiseksi olisimme voineet esittää kirjallista, josta voi valita itselleen sopivaa luettavaa asiaan liittyen. Olisimme voineet ottaa selvää erilaisista ryhmätoiminnoista ja esittää erilaisia mietiskelyharjoituksia esimerkiksi luonnon keskellä. Lisäksi olisimme voineet tarjota internetissä täytettäväksi YLE:n testiä Mitä uskot ja mitä arvostat? Jos koulutustilaisuuksia olisi useampia peräkkäin, olisi osallistujille mahdollista antaa oman katsomuksen selkiyttämiseen liittyviä kysymyksiä ja haluttaessa työstää niitä seuraavilla tapaamisilla.

Uskontolukutaito on taito, josta on hyötyä kaikenlaisessa ihmisten kohtaamisessa. Pohdimme, voisiko dialoginen uskontolukutaitokoulutus olla toteutettavissa myös muille työaloille tai perhetyöntekijöille, jotka työskentelevät eri yrityksissä tai kaupungin palveluksessa. Koulutuksista nousseiden teemojen vertaileminen voisi myös olla mielenkiintoista. Aluksi tehdyllä kyselyllä on myös merkitys jokaisen uskontolukutaitokoulutuksen suunnittelussa.

9 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Aihe dialogiseen uskontolukutaidon koulutukseen syntyi henkilökohtaisen mielenkiinnon ja omakohtaisten kokemusten kautta, kuten yleensä aiheen valinta muodostuu. (Rauhala & Virokannas 2011, 246.) Aiheen eettiseen pohdintaan kuuluu myös pohtia, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan, miksi toimeen ryhdytään. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 129.) Ajatuksena oli lisätä uskontojen, uskonnollisuuden, hengellisyyden ja henkisyyden kohtaamiseen liittyvää tietoa ja ymmärrystä työntekijöiden keskuudessa, koska heidän asiakkaina on erilaisia perheitä lapsineen. Näin myös asiakasperheet voivat hyötyä koulutuksesta välillisesti.

Omaa sitoutumista on myös hyvä pohtia luotettavuuden näkökulmasta. Miksi tämä aihe on tärkeä ja merkityksellinen ja ovatko ajatukset muuttuneet prosessin aikana. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 140.) Uskontolukutaito oli käsitteenä meille vieras, kun aloimme tehdä opinnäytetyötämme. Kuitenkin ajatus itse termistä ja asian merkityksellisyydestä hyvinvointialojen työntekijöiden keskuudessa vahvistui prosessin aikana. Etenkin koulutuksen suunnittelu ja toteutus lastensuojelun perhetyöntekijöille syvensi uskontolukutaidon merkitystä myös itsellemme konkreettiselle ja näkyvälle tasolle.

Kyselylomake oli tehokas tapa saada tarvittava tieto nopeasti koulutuksen toteutusta varten. Kun lomake oli huolellisesti suunniteltu, aineisto voitiin nopeasti käsitellä tallennettuun muotoon ja analysoida. Toisaalta taas ei voida olla varmoja, miten vakavasti vastaajat suhtautuivat kyselyyn, olivatko he huolellisia ja rehellisiä. Ei myöskään voida

olla varmoja, olivatko annetut vastausvaihtoehdot vastaajan näkökulmasta onnistuneita. Vastauksissa voi olla väärinymmärryksiä. Kun aihe on uusi tai vieras, voi lomakkeen kysymykset tulla ymmärretyiksi eri tavoin, kuin oli tarkoitettu. Myös ns. faktoista voi tulla tulkintaerimielisyyksiä. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2001, 182, 212.) Uskontolukutaito on monelle uusi käsite, minkä vuoksi käsitettä ei sellaisenaan käytetty kyselylomakkeessa. Kyselylomakkeen kysymykset olivat kuitenkin sellaisia, joiden avulla saatiin tarvittavaa tietoa koulutusta varten, esimerkiksi uskonnon ja uskonnollisuuden kohtaamisen, puheeksi ottamisen ja ymmärtämisen kokemukseen liittyen.

Koulutuksen suunnittelua varten pyydettiin kaikkia valitun työryhmän jäseniä vastaamaan kyselylomakkeeseen. Koska työryhmän esimies oli määritellyt, että kaikki työntekijät osallistuvat koulutustilaisuuteen, voidaan pohtia sekä kyselyyn että koulutukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Vaikka kaikki työyhteisön jäsenet toivat esiin halunsa osallistua, voi osallistuminen näyttäytyä palkitsevammalta työyhteisössä kuin siitä kieltäytyminen ja johtaa osallistumaan, vaikka ei haluaisi. (Rauhala & Virokannas 2011, 240.)

Sekä kysymysten asettelussa että koulutustilaisuudessa työryhmään kuulumisesta oli hyötyä. Toinen kouluttajista kuuluu työryhmään, jota koulutettiin. Yhteinen ammatillinen kokemusmaailma lisäsi dialogisen koulutuksen antia, kaikenpuolista ymmärrystä ilmiöistä ja asioista sekä puhuttiin samoilla käsitteillä. (Juvonen, Hyvärinen, Nikander, Ruusuvoori & Granfelt 2017, 401, 402.) Toisaalta työyhteisön ulkopuolinen henkilö saattaa tuoda uutta näkökulmaa ja erilaisia kokemuksia dialogiseen keskusteluun jaettavaiksi.

Tutkimusetiikkaan kuuluu, että tutkittavien tiedot pysyvät salassa ja tunnistettavuus ei ole mahdollista. Lupasimme pitää kyselyn tiedot salassa niin, että työntekijät eivät saa tietää toistensa vastauksia. Osallistujien nimiä ei myöskään mainita kyselylomakkeessa eikä raportoinnissa luottamuksellisuuden vuoksi. Lisäksi koulutustilaisuudessa esiin tulleet asiakastapaukset jäävät vain koulutustilaisuuden anniksi. Niistä ei raportoida eikä kirjoiteta mihinkään, sillä asiakkaat eivät saa olla tunnistettavissa. Myöskään työntekijöiden esiin tuomia pulmakohтия asiakastyöstä ei sellaisenaan kirjata tunnistettavuuden vuoksi. Ihmisoikeudet muodostavat ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan. Osallistujilla on oikeus odottaa vastuuntuntoa niin, että tutkija noudattaa lupaamiaan

sopimuksia eikä vaaranna tutkimuksen rehellisyyttä. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 131.) Kerroimme mahdollisimman tarkoin, mistä on kysymys ja mihin kyselyllä sekä koulutustilaisuudella pyritään. Työntekijöillä oli myös mahdollisuus kysyä asiaan tai koulutukseen liittyvistä asioista ennen koulutusta, koulutuksen aikana ja sen jälkeen. Koulutustilaisuus oli dialoginen eikä kukaan osallistuja jäänyt syrjään. Jokainen koulutettava sanoi jotain koulutuksen aikana. Osallistujat olivat aktiivisia ja heidän olemisensa taso ohjasi koulutuksen suuntaa, kuten oli tarkoitus. Aamupäivän kestävä tilaisuus oli jälkikäteen ajateltuna ehkä liian lyhyt ja tiivis paketti. Koulutuksesta saisi irti lisää, jos sille järjestettäisi jatko-osioita, joissa uskontolukutaidon osaamista ja käyttämistä voisi vielä syventää. Vaikutti siltä, että koulutus innosti koulutettavat uskontolukutaitoa kohti, mutta koulutuksen aikana liikuttiin paljolti pintatasolla, jota koulutettavat olisivat mielellään syventäneet lisää.

On tärkeää, että aineiston tulokset esitetään sellaisessa muodossa, että lukijalla on mahdollisuus ymmärtää yksityiskohtaisesti, miten työ on koottu ja analysoitu. Raportilla on suuri merkitys luotettavuutta arvioitaessa. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 141.) Olemme liittäneet opinnäytetyömme loppuun käyttämämme kyselylomakkeen sekä avanneet tekstiosuudessa sekä koulutuksen suunnittelun että sen toteutuksen. Olemme myös pohtineet koulutuksen merkitystä. Lisäksi olemme kirjoittaneet auki saamamme kehittämisideat mahdollisia jatkokoulutuksia varten. Opinnäytetyömme julkaistaan marraskuussa 2018 työpaikalla, jonka työntekijät osallistuivat koulutukseen. Julkistamistilaisuuteen kutsutaan yrityksen perhetyöntekijöiden lisäksi esimiehiä ja johtajia. Opinnäytetyöstä on tarkoitus kirjoittaa artikkeli sosiaalialan ammattilehden sekä yrityksen omaan ammattilehteen.

10 POHDINTA

Uskontolukutaito on merkityksellinen taito moniuskontoisessa ja jatkuvasti muuttuvassa yhteiskunnassa. Käsitteen ollessa uusi ja tuntematon, näimme merkitykselliseksi lähteä viemään käsitettä ja sen merkitystä tutuksi myös hyvinvointialojen työntekijöille, jotka

kohtaavat jatkuvasti työssään asiakkaita ja potilaita, joiden huomioiminen kokonaisvaltaisella tasolla kuuluu työhön. Uskonnollisen tason huomiotta jättäminen on usein ammatillisessa kohtaamisessa helpompaa, kuin sen huomioiminen. Työelämälähtöisyys toteutui hyvin työmme toteutuksessa. Kouluttajista toinen on koulutettavana olleen työryhmän esimies ja näin ollen hyvin tietoinen haasteista, joita lastensuojelun perhetyössä on. Uskontojen ja uskonnollisuuden kohtaaminen ja ennen kaikkea näille asioille tilan antaminen vaativassa asiakastyössä ei ole itsestään selvää ja helppoa. Kouluttamamme perhetyöntekijät lähtivät myönteisellä asenteella dialogiin mukaan ja toivat lukusia lisäkoulutusaiheita esiin aiheeseen liittyen. Palautteen perusteella he ovat koulutuksen jälkeen tietoisempia ihmisten kohtaamisen kokonaisvaltaisuudesta, johon kuuluu myös uskonnollinen ja katsomuksellinen ulottuvuus. Jatkokouluttamisen tarve tuli myös esiin.

Dialogisen koulutuksen toteutus oli onnistunut ja sopiva. Oli hienoa huomata, kuinka vapaasti ja syvällisesti osallistujat kertoivat omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan työn arjesta. Mediasta esiin nostamamme uskontoon, uskontoihin, henkisyyteen ja hengellisyyteen liittyvät ajankohtaiset uutiset toivat lisää kosketuspintaa näiden asioiden vaikutuksista ihmisten arkeen ja sitä kautta ammattilaisten asiakaskohtaamisiin, joista syntyi hyvää dialogista keskustelua koulutuksen aikana. Saattoi heti huomata, että koulutettavat ovat ammattilaisia, jotka ovat tottuneet keskustelemaan työstään ja asiakkaistaan sekä pohtimaan asioita monesta eri näkökulmasta. Koulutettavat vetivät rajan omien ajatusten ja kokemusten välille suhteessa asiakkaiden ajatuksiin ja kokemuksiin. Koko koulutuksen läpileikkaava ajatus oli, että asioita ei voi tietää ennalta. Jokainen asiakas ja tilanne on yksilöllinen. Koulutettavat olivat myös valmiiksi tietoisia siitä, että uskonnon merkitys vaihtelee yksilöstä toiseen. Perhetyöntekijät kohtaavat työssään päivittäin monenlaisia asiakkaita, joten heillä oli valmiiksi perustietoa ihmisen olemuksen moniulotteisuudesta eri osa-alueineen. Välttämättä sama tietoisuus ei olisi ollut valmiiksi olemassa työntekijöillä, jotka eivät tee päivittäin työtä hyvinvointialalla ihmisten kanssa.

Dialoginen koulutus oli kaksisuuntainen prosessi. Tarjosimme materiaalia uskontolukutaidon toteuttamiseen lastensuojelun perhetyöntekijän työssä. Saimme runsaasti esimerkkejä siitä, miten uskontolukutaitoa on toteutettu vaativassa työkentässä ilman, että koko käsite on ollut vielä tuttu. Koulutuksen aikana esiin nousi myös asioita, joita emme ottaneet huomioon koulutusta suunnitellessamme. Esimerkiksi hengellisen väkival-

lan teema suhteessa lainsäädäntöön nousi esiin koulutuksen aikana, eikä meillä ollut materiaalia aiheeseen liittyen. Dialogisen koulutuksen anti olikin siinä, että kaikki koulutustilaisuuteen osallistuvat ovat osa dialogia, jokainen on oman näkökulmansa ja kokemuksensa asiantuntija ja täysivaltainen tuomaan näkemystään ja kokemustaan esiin. Kuulimme myös uskonnollisista ryhmistä, joista itsellämme ei ollut tietoa aikaisemmin. Saatoimme keskustella laajemminkin koulutuksen aikana erilaisia uskonnollisia ryhmiä yhdistävistä tekijöistä sekä siitä, miten perhetyöntekijät olivat kokeneet työssään uskonnollisiin ryhmiin kuuluvien asiakkaiden auttamistyön. Dialoginen koulutus mahdollisti joustavan keskustelun niistä aihealueista, joista koulutettavat halusivat keskustella laajemmin. Uskontolukutaito muodostui kiinnostavaksi taidoksi, jota perhetyöntekijät saattoivat jo koulutuksen aikana huomata itsessään olevan jonkin verran jo ennen koulutusta.

Toteuttamassamme koulutustilaisuudessa oli huomioitava myös se, että perhetyöntekijät nostivat esiin kokemuksiaan asiakastyöstä, mikä on lain mukaan salassa pidettävää tietoa. Vaikka asiakastapauksista keskusteltiin ilman tunnistetietoja, emme voineet täysin kuvata kirjallisesti opinnäytetyöhömme asiakastyöstä nousseita esimerkkejä. Myös perhetyöntekijöiden esiin tuomat henkilökohtaiset pulmakohdat on jätetty tarkemmin kuvaamatta, jotta kenenkään yksittäisen perhetyöntekijän mielipide ja kokemus ei ole tunnistettavissa. Silti aihealueet ja pulmakohdat on nostettu esiin suurempina kokonaisuuksina.

Parityönä toteutettu opinnäytetyömme syveni välillemme mahdollistuneen dialogin ansiosta. Pohdimme jo teorian tietoon tutustuessamme omia kokemuksiamme suhteessa uskontoihin ja uskontolukutaitoon. Suoritimme myös koulutukseemme kuuluvat viiden opintoviikon laajuiset vapaavalintaiset opinnot uskontolukutaidosta yhteistyönä. Koska työskentelemme keskenään erilaisissa työtehtävissä hyvinvointialoilla, saatoimme vertailla hyvinkin erilaisia kokemuksiamme uskontojen ja uskonnollisuuden kohtaamisesta niin asiakastyössä kuin työyhteisössäkkin työkavereiden kesken. Kokemus dialogisuudesta jo teoriatietoon tutustumisvaiheessa auttoi itseämme orientoitumaan paremmin dialogisen kouluttajan roolia kohti.

Opinnäytetyön tekeminen ja uskontolukutaidon pohtiminen parityönä on ollut antoisa ja omaa ajattelutapaa monipuolistava kokemus. Näyttää siltä, että erikseen kirjoittamamme tekstiosiot alkaisivat yhteen liitettynä elää ja käydä dialogia keskenään. Lopputuloksena on enemmän, kuin jos molemmat olisivat tehneet yksinään työnsä.

Alkuperäinen suunnitelmamme oli, että toteutamme uskontolukutaidon koulutuksen sekä terveydenhoitoalalla että sosiaaalialalla. Terveystieteiden koulutuksen ajankohta ei ollut sopiva. Jäimme pohtimaan, vaikuttiko mahdollisesti uskonto- sana koulutuksen nimessä siihen, että sitä ei koettu merkityksellisenä kiireisessä työssä. Avasimme uskontolukutaidon käsitettä sekä sen mahdollisia myönteisiä vaikutuksia potilastyössä koulutusmahdollisuudesta tiedustellessamme. Samalla tavoin toimimme myös yksityisen yrityksen perhetyöntekijöille suunnatun koulutusajatuksen esittelyvaiheessa.

Uskontolukutaidon koulutus saattaisi hyvin sopia muillekin aloille, kuin hyvinvointialoille. Toisen uskonnollisuuden tietoinen kohtaaminen ei ole välttämättä luontaista, koska sitä saatetaan pitää yksityisyyteen kuuluvana asiana, josta ei ole sopivaa puhua. Kuitenkin uskontoon liittyvät asiat tulevat vastaan ihmisten arjen osana, mitä olisi hyvä osata huomioida kaikenlaisessa kanssakäymisessä ihmisten kanssa. Myyjät, vartijat, apteekkarit, bussin kuljettajat ja muutkin ihmisten arkeen liittyvät ammattilaiset voisivat hyötyä uskontolukutaidosta. Välttämättä uskontolukutaitoa ei tarvitsisi syventää koulutuksen avulla niin paljoa kuin hyvinvointialoilla, koska kohtaamiset palveluammateissa ovat yleensä rakenteeltaan kevyempiä. Olisi myös mielenkiintoista vertailla erilaisia koulutuksen toteutuksia keskenään. Esimerkiksi dialoginen uskontolukutaitokoulutus lastensuojelun perhetyöntekijöille saattaisi poiketa lähtökohtaisesti jo lastensuojelun sosiaalityöntekijöille laadittavasta koulutuksesta erilaisen työnkuvan vuoksi. Lastensuojelun perhetyöntekijöille toteutettu dialoginen uskontolukutaitokoulutus toi esiin tarvetta useammalle peräkkäiselle koulutustilaisuudelle, joista jokaiseen koulutusosioon valittaisi pienempiä ja erityisesti toivottuja aihealuekokonaisuuksia, joita voitaisiin koulutusten aikana syventää. Olisi myös mielenkiintoista toteuttaa koulutus toiselle samaa lastensuojelun perhetyötä tekevälle työryhmälle esimerkiksi kaupungin omalle tai jonkun toisen yrityksen perhetyöntekijöille. Olisi mielenkiintoista tietää, nousisiko koulutuksessa esiin samoja teemoja kuin toteuttamassamme koulutuksessa.

Dialoginen uskontolukutaidon koulutus lastensuojelun perhetyöntekijöille oli osa kokonaisuutta, jossa etsimme tietoa eri lähteistä uskontolukutaitoon liittyen sekä tutustuimme aktiivisesti uskontojen, uskonnollisuuden, henkisyyden ja hengellisyyden tilaan Suomessa ja muualla maailmassa. Seurasimme aktiivisesti päivittäistä uutisointia aiheeseen liittyen sekä osallistuimme molemmat tahoillamme keskusteluihin, joissa oli mahdollisuus reflektoida ja pohtia asiaa erilaisista näkökulmista. Opinnäytetyön tekeminen lisäsi osaamista ja asiantuntijuutta monella tavalla. Tutustuimme prosessissa entistä paremmin esimerkiksi kirjallisuuskatsauksen toteuttamiseen, kirjallisten töiden toteuttamiseen yleensäkin, parityöskentelyyn, erilaisiin tutkimusmenetelmiin ja koulutuksen suunniteluun sekä toteuttamiseen. Uskontolukutaidon käsite oli uusi. Nyt voisi sanoa, että siitä on tullut osa omaa ajattelurakennetta. Ymmärrys on lisääntynyt siitä, että kaikkea ei voi osata tai hallita, eikä kaikkia uskontoja ole mahdollista tuntea ja tietää kaikkinen eri vivahteineen. Hyvinvointialojen työntekijöiden tulisikin jatkuvasti kantaa myötätuntoa ja armollisuutta myös itseään kohtaan, koska vaikka kuinka tekisi parhaansa, aina dialogi ei voi onnistua ja tuottaa molempiin suuntiin myönteistä ymmärrystä ja kohtaamista. Joskus taas hyvät vaikutukset voivat tulla esiin pitkänkin ajan kuluttua. Ratkaisevin tekijä ihmisten kohtaamisessa on oma asenne, jota on myös mahdollista muokata, kun asettuu dialogiin toista kunnioittaen.

LÄHTEET

Aarnio, H. (2012). Diale. Saatavilla 23.4.2018:

<http://www3.hamk.fi/dialogi/diale/menetelmat/>

Ahonen, R.A. (2009). Yksi vai monta totuutta? Teoksessa J. Komulainen & M. Vähäkangas (toim.), *Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot*. (s.169-170)

Barnes, S.J & Smith J.D. (2015). Religious literacy as lokahi: social harmony through diversity. Teoksessa A.Dinham & M.Francis (toim.), *Religious literacy in policy and practice* (s. 85).

Crisp, B.R. (2015) Religious literacy and social work: the view from Australia.

Teoksessa A.Dinham & M.Francis (toim.), *Religious literacy in policy and practice* (s.218- 219).

Diakonia-ammattikorkeakoulu, saatavilla 28.1.2018: <http://www.uskontolukutaito.fi>

Dinham, A. (2015). Religious literacy and welfare. Teoksessa A. Dinham & M. Francis (toim.), *Religious literacy in policy and practice* (s. 109-110).

Dinham, A. & Francis, M. (2015). Religious literacy in policy and practice. Policy Press. UK.

Dinham, A. & Francis, M. (2015). Religious literacy: contesting an idea and practice. Teoksessa A. Dinham & M. Francis (toim.), *Religious literacy in policy and practice* (s. 3-6).

Dinham, A. (01.10.2014). 3 reasons why everybody needs religion, but hardly anyone knows it. [Luentotalenne]. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Eriksson, L. (2018) Uskonto postsekulaarissa yhteiskunnassa. Teoksessa K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.) *Uskontososiologia* (s.78-81.)

Fokus Ry (2018) Saatavilla 30.9.2018:

<http://yhteisymarrysviikko.fi/uskontodialogista/uskontojen-ja-katsomusten-moninaisuudesta/>

Fokus Ry. (2018) Saatavilla 23.11.2018

<http://yhteisymarrysviikko.fi/kasvatusmateriaaleja/aamunavaukset/uskonon-ja-katsomuksen-vapaus/>

- Francis M. & van Eck Duymaer van Twist (2015). Religious literacy, radicalisation and extremism. Teoksessa A.Dinham & M.Francis (toim.), *Religious literacy in policy and practice* (s. 128-129).
- Furnes, S. & Gilligan P. (2010). Religion, belief and social work. Making a difference. The Policy press. Portland. USA.
- Grönvall, A. Heikkilä, K. & Salminen, L. (2014). Dialogi opetusmenetelmänä. Teoksessa L. Kauhanen, K. Heikkilä, J. Koskenniemi & L. Salminen (toim.), *Näyttöön perustuva opettaminen ja ohjaaminen vol.2* (s. 79-84). Turku: Turun yliopisto.
- Haarakangas, K. (2008). Parantava puhe. Helsinki: Magentum.
- Harvard. (18.11.2018) Misunderstandings about religion [video] Saatavilla: <https://www.youtube.com/watch?v=U-YQXRrNo70>
- Haikala, T. (18.1.2018). Paras mahdollinen uskonnonopetus. *Kirkko ja Kaupunki*, s.B1-B4.
- Heikka, M. (2018). Uskonnot kohtaavat. Mahdollisuus parempaan maailmaan. Gaudemus Oy. Tallinna.
- Helpinen, V. (2018). Helsingin piispan Teemu Laajasalon yrityksessä epäillään rikosta – Laajasalo myöntää kirjanpitorikkomuksen. Yle- Uutiset. Saatavilla <https://yle.fi/uutiset/3-10451384>
- Hill, J. (2011). Perspective from musicology, sociology and ethnomusicology. Teoksessa D. Hargreaves, D, Miell & R, McDonald (toim.) *Musical imaginations. Multidisciplinary perspectives on creativity, performance and perception*. Oxford University Press.
- Helsingin Sanomat 20.11.2017, B12.
- Helsingin Sanomat 6.12.2017, A32-A33
- Helsingin Sanomat 9.12.2017, B1, B2, B3
- Helsingin Sanomat 16.1.2018, A15
- Helsingin Sanomat 5.3.2018, B10-B11
- Helsingin Sanomat 15.5.2018, A14-A15
- Helsingin Sanomat 20.5.2018, A6-A7
- Helsingin Sanomat 21.5.2018, A20-A21
- Helsingin Sanomat 21.5.2018, B1- B5.
- Helsingin Sanomat 30.5.2018, A20-A21
- Helsingin Sanomat 8.7.2018, A4

- Helsingin Sanomat 4.8.2018, C14
- Helsingin Sanomat 16.8.2018, A20- A23
- Helsingin Sanomat 26.8.2018, B9-B11
- Helsingin Sanomat 9.9.2018, A20
- Helsingin Sanomat 5.10.2018, A6-A7
- Helsingin Sanomat 5.10.2018, A11
- Helsingin Uutiset 30.5.2018, 5
- Helsingin yliopisto. Yleinen teologia. Uskontotiede. Uskonnon määrittelykysymys. Saatavilla 17.9.2018
http://www.helsinki.fi/teol/kurssit/usk/01b_perimmaisen.shtml
- Helsingin Uutiset 30.5.2018, 8. Saatavilla:
<https://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/665033-tuleeko-sharia-oikeus-suomeen-tutkija-huolissaan-tanskassa-jo-koetusta>
- Helsingin yliopisto. Yleinen teologia. Uskontotiede. Uskontososiologia. Saatavilla 17.9.2018
http://www.helsinki.fi/teol/kurssit/usk/03b_geertz.shtml
- Hiltunen, P. (2009). Kirkkokansa ja kansanusko. Teoksessa J. Komulainen & M. Vähäkangas (toim.), *Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot*. (s.41-44, 56-58)
- Hirsjärvi, Remes, Sajavaara (2001). Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. 2001. Vantaa.
- Historianet. Saatavilla 17.9.2018 <https://historianet.fi/kulttuuri/kulttuurihenkilot/kukoli-karl-marx>
- Hjelm, T. (2018). Sosiologian klassikot ja uskonto. Teoksessa K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.) *Uskontososiologia* (s.40-41)
- Holopainen, A., Korhonen, A. & Siltanen, H. (2017). Näyttöön perustuvan toimintamallin kuvaus on käyttöönoton edellytys. *Tutkiva Hoitotyö* 15(4), 38-40.
- Hujala, S. (2016). Yksikään taideteos ei synny tyhjiöön. Teoksessa P. Oksanen, A. Perälä, N. Pulli, J. Seppä & J. Terjukova *Taide uskonto valta. Teoksia Pietarin Valtiollisesta uskontojen historian museosta* (s. 13). Turku. Turun museokeskuksen julkaisuja.
- Hukari A. (2009). Muslimit Suomessa. Teoksessa J. Komulainen & M. Vähäkangas (toim.), *Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot*. (s.128)

- Infopankki. Kulttuurit ja uskonnot Suomessa. Saatavilla 23.11.2018
<https://www.infopankki.fi/fi/tietoa-suomesta/perustietoa-suomesta/kulttuurit-ja-uskonnot-suomessa>
- Jokela, Ulla 2010. Spirituaalinen sensitiivisyys – muutosvoima sosiaalialan työssä. Teoksessa Laine T., Hyväri S. & Vuokila-Oikonen P. (toim.) 2010. *Syrjäytymistä vastaan sosiaali -ja terveysalalla*. Helsinki: Sanoma- Pro Oy.
- Juvonen, T, Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvuori, J. & Granfelt, R. (2017) Sisäpiirihaastattelu, *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino. Tampere.
- Kajaanin ammattikorkeakoulu. Teemoittelu. Saatavilla 2.11.2018
<https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta/Teemoittelu>
- Kalliala, M. (2015). Uskonto, kulttuuri ja lapsuus. Teoksessa M. Urbani, S. Poulter & A. Kallioniemi (toim.), *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (s.15-32). Helsinki: Lasten Keskus.
- Kirkko ja Kaupunki 18.1.2018, 2-4B
- Ketola K., Niemelä K., Palmu H. & Salomäki S., (2011). Uskonto suomalaisessa elämässä. Uskonnollinen kasvatus, moraalit, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisu- ja 9/ 2011.Tampere.
- Ketola, K., Martikainen, T. & Taira T. (toim.) 2018. Uskontososiologia. Painosalama Oy. Turku.
- Kirkko ja Kaupunki 18.1.2018, 2-4B
- Koivunen, K. (2016). Suomen nuoret jihadistit ja miten radikalisoituminen torjutaan. Into Kustannus Oy. Riika.
- Komulainen, J. (2009). Monien uskontojen Suomi. Kirkko keskellä kylää? Teoksessa J. Komulainen & M. Vähäkangas (toim.) *Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot* (s.14-25)
- Komulainen, J. & Vähäkangas, M. (toim.) 2009. Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot. Porvoo.
- Korhonen, V. (2013). Haasteena monikulttuuriset ohjaustilanteet. Sosiokulttuurisen oppimisen ja kulttuurien välisen viestinnän näkökulmia. Teoksessa: V. Korhonen & S. Puukari toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. (s.63)

- Korhonen, V. & Puukari S. (toim.) 2013. Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Ps-kustannus. Jyväskylä.
- Korhonen, V. & Puukari S. (2013). Ohjaussuhteen rakentuminen ja kulttuurienvälinen dialogi. Teoksessa: V. Korhonen & S. Puukari (toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. (s.103-104)
- Kähkönen, E. (2015). Uskontolukutaito kansalaistaidoksi. Suomen kuvalehti, 37, 59. Saatavilla: <http://www.uskontolukutaito.fi/wp-content/uploads/2015/06/ULT-kansalaistaidoksi.pdf>
- Kähkönen, E. (2015). Uskontolukutaito. Saatavilla: www.uskontolukutaito.fi
- L 731/1999. Perusoikeudet. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P11>
- Lainiala, L. & Säävälä, M. (2012). Rakkautta, rikkautta ja ristiriitoja. Suomalaisten solmimat avioliitot. Perhebarometri 2012. Väestöntutkimuslaitos. Kat-sauksia E 46/2012. Väestöliitto Ry.
- Laitinen, K. & Lumio M. (2009). Terroristin synty ja terrorismin torjunta. Näkökulmia väkivaltaiseen radikalisoitumiseen. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 78/2009. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere.
- Lamminmäki-Vartia, S. (2010). "Ai, noi muslimithan ei kai saa tehdä enkeleitä": Uskonto ja uskontokasvatus monikulttuurisen päiväkodin arjessa ja kasvattajien puheessa. Saatavilla 15.10.2018 <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/21670>
- Lauhio, W. (2016). Mihin minä uskon. Helsinki: WSOY.
- Linjakumpu, A. (2015) Uskonnon varjot. Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Lonka, K. (2017). Oivaltava oppiminen. Helsinki: Otava.
- Lääkäriliitto. Ympärileikkaus. Saatavilla 23.11.2018 <https://www.laakariliitto.fi/laakarinetiikka/lapset-ja-nuoret/ymparileikkaus/>
- Martikainen, T. & Sakaranaho, T. (2018) Kansainväliset muuttoliikkeet, uskonto ja maahanmuuttajat. Teoksessa K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.) *Uskontososiologia* (s.261)
- Mattila, K. (2007). Arvostava kohtaaminen. Arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. WS Bookwell. Juva.
- McGrath, A. (2015). Tieteen ja uskonnon dialogi. Helsinki: Kirjapaja.

Mediataitokoulu (2015), saatavilla:

https://www.mediataitokoulu.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=324&Itemid=415&lang=fi

Merenlahti, P. (2015). "Miten se usko tähän liittyy?": Uskonnollistaustaisten avustusjärjestöjen luonteesta ja lisäarvosta. Teoksessa E. Vuola (toim.) *Uskonto ja kehitys. Näkökulmia suomalaiseen kehitysyhteistyöhön- ja tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Moore, D.L. (2015). Diminishing religious literacy- methodological assumption and analytical frameworks for promoting the public understanding of religion. Teoksessa A.Dinham & M.Francis (toim.), *Religious literacy in policy and practice* (s. 27-37).

Moore, D.L (2006). Final Report, Islamic Cultural Studies Project: Phase One 2003-2006. Saatavilla:

<http://worldhistoryconnected.press.uillinois.edu/4.1/moore.html>

Pahkinen, E. (2012). Kyselytutkimusten otantamenetelmät ja aineistoanalyysi. Jyväskylällä: Jyväskylän yliopisto.

Parkkinen, J. (2013). Uskonnon pyhän kohtaamisen etiikka monikulttuurisessa ohjauksessa. Teoksessa: V. Korhonen & S. Puukari toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. (s.112-113)

Pönkä, H. (2014). Sosiaalisen median käsikirja. Docendo. Jyväskylä.

Rauhala P-L. & Virokannas, E. (2011). Teoksessa: Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. (toim.), *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. PS-kustannus. Jyväskylä

Rautionmaa, H. (2017). Uskontodialogi ruohonjuuritasolla: Kokemukselliset tarinat ja yhdessä toimiminen. Teoksessa P. Iivonen & V. Paulanto (toim.) *Uudistuva uskonnon opetus* (s.187-188). Helsinki: Kirjapaja.

Reitala, A. & Sarajas- Korte, S. (2004). Albert Edelfelt. Teoksessa: L. Steffa (toim.) *Suomalaisia taiteilijoita* (s. 73-95). Helsinki: Otava.

Rissanen, S. (2014). Uskonnonvapaus pitää tulkita myönteisesti. KD-lehti. Saatavilla 23.11.2018 <https://www.kdlehti.fi/2014/11/20/ahvenjarvi/>

Ruoho, A. (2013). Päästä meidät pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä. Hansaprint Oy. Vantaa.

Räsänen A. (2009). Uskontokasvatus muuttuvassa maailmassa. Teoksessa J. Komulainen & M. Vähäkangas (toim.), *Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot*. (s.164)

- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.
- Sievers, P. (2016). *Uskonnollisten ja hengellisten kysymysten käsittely suomalaisissa psykoterapioissa*. (Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto, teologinen tiedekunta). Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2204-5>
- Siirto, U. (23.2.18). Uskontolukutaito sosiaali- ja terveysaloilla [Luentotalenne]. Helsinki: Diakonia- ammattikorkeakoulu.
- Sillfors, M. (2017). *Jumalattomuus ja hyvä elämä. Ateistinen henkisyys vaihtoehtona monoteistiselle uskonnolle 2000-luvun länsimaissa*. (Väitöskirja, Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta).
- Simpson A. (2016). Designing pedagogic strategies for dialogic learning in higher education, technology, pedagogy and education, 25 (2), 135-151, To link to this article: <https://doi.org/10.1080/1475939X.2015.1038580>
- Smart, N. (2005). Uskontojen maailma. Helsinki: Otava.
- Sumiala, J. (2010). Median rituaalit. Johdatus media-antropologiaan. Osuuskunta Vastapaino, Tallinna.
- Sumiala- Seppänen, J. (2005). Pyhä media. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.
- Suomen Ekumeeninen Neuvosto (2012). Pieni opas uskonnonvapautteen- mitä uskonnonvapaus on ja voiko sitä rajoittaa. Saatavilla 23.11.2018 www.ceceurope.org/wpcontent/.../07/A_brief_guide_to_freedom_of_religion.pdf
- Taira T. (2018) Ateismi, uskonottomuus ja uskontokritiikki. Teoksessa K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.) *Uskontososiologia* (s.126.)
- Taira, T, Martikainen T. & Ketola K. (2018) Johdanto: Uskonnon sosiologinen tutkimus. Teoksessa K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.) *Uskontososiologia* (s.23-26.)
- Tanner, A. & Koivisto- Khazaal, L. (2009). Maahanmuutto ja ulkomaalaisviranomaiset mediassa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia. Raja- ja merivartiokoulun julkaisusarja 1. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere.
- Terjukova, J. (2016). Valtiollinen uskontojen historian museo ennen ja nyt. Teoksessa P. Oksanen, A. Perälä, N. Pulli, J. Seppä & J. Terjukova Taide uskontovalta. Teoksia Pietarin Valtiollisesta uskontojen historian museosta (s. 13). Turku. Turun museokeskuksen julkaisuja.
- Tilastokeskus, Saatavilla: <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/perheet.html>

Tilastokeskus, Maahanmuuttovirasto. Yle. 2010.

Turun Sanomat 25.1.2018. Saatavilla

<https://www.ts.fi/maailma/3815241/Ranska+kieltaa+uskonnolliset+symbolit+parlamentissa>

Uskonnonvapaus. Henkilötietojen suoja ja vakaumus. Saatavilla 23.11.2018

<https://uskonnonvapaus.fi/artikkelit/htieto.html>

Uskonnot Suomessa. Saatavilla 1.5.2018: <http://www.uskonnot.fi/uskonnot/>

Utriainen, T. (2018). Epävirallinen eletty uskonto. Teoksessa K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.) *Uskontososiologia* (s.120.)

Wakelin M. & Spencer N. (2015). Religious literacy and the media: the case of the BBC. Teoksessa A. Dinham & M. Francis (toim.), *Religious literacy in policy and practice* (s.227, 232-235)

Vuola, E. (2015). Uskonto ja kehitys. Näkökulmia suomalaiseen kehitysyhteistyöhön ja tutkimukseen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Vilka, H. & Airaksinen, T. (2004). Toiminnallisen opinnäytetyön ohjaajan käsikirja.

Tammi. Aarnio H. 2012. Diale. Saatavilla 23.4.2018:

<http://www3.hamk.fi/dialogi/diale/menetelmat/>

Yle Uutiset 13.9.2018

Yle Uutiset, Saksan katolisessa kirkossa on paljastunut tuhansien lasten seksuaalinen hyväksikäyttö, 13.9.2018 saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10401525>

LIITE 1. Kyselylomake

KYSELYLOMAKE KOULUTUKSEN SUUNNITTELUA VARTEN

Toiveiden kartoituslomake oppimistilaisuutta (5/2018) varten

Teemme parityönä opinnäytetyön liittyen erilaisten elämäkatsomusten kohtaamiseen. Järjestämme aiheesta dialogisen koulutuksen tämän kyselyn tulosten perusteella.

1.) Oletko kohdannut tai kohtaatko työssäsi uskonnollisuutta, uskontoja, hengellisyyttä tai henkisyttä?

KYLLÄ EI

2.) Oletko kohdannut seuraavia henkisyttä tai uskontoa tunnustavia asiakkaita työssäsi?

luterilaiset	KYLLÄ	EI
katoliset	KYLLÄ	EI
ortodoksit	KYLLÄ	EI
lestadiolaiset	KYLLÄ	EI
helluntailaiset	KYLLÄ	EI
anglikaanit	KYLLÄ	EI
jehovantodistajat	KYLLÄ	EI
erilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat (esim. Koivumäki)	KYLLÄ	EI
henkiin ja/tai luonnon uskontoihin uskovat	KYLLÄ	EI
buddhalaiset	KYLLÄ	EI
hindut	KYLLÄ	EI
Kiinan uskontoihin kuuluvat, kuten taolaiset, kungfutselaisuus	KYLLÄ	EI
muslimit	KYLLÄ	EI
ateistit, uskonottomat	KYLLÄ	EI
henkiset (esim. mindfulness, meditaatio, jooga, mietiskely)	KYLLÄ	EI
muut, mitkä _____		

3.) Koetko, että sinulle on luontaista ottaa uskontoon, uskonnollisuuteen, hengellisyyteen tai henkisyteen liittyviä asioita puheeksi asiakastyössä? KYLLÄ EI

4.) Oletko kaivannut työkaluja uskonnollisuuden, uskonnon, hengellisyyden tai henkisyden kohtaamiseen asiakastyössäsi? KYLLÄ EI

5.) Mitä tietoa tai taitoja koet tarvitsevasi työssäsi uskonnollisuuden, uskonnon, hengellisyyden tai henkisyden kohtaamiseen? (x)

puheeksi ottamisen taidot, kohtaamisen taidot _____

tietoa Suomen laista (ympärileikkaus, oppivelvollisuus jne.) _____

tietoa erityispiirteistä, jotka vaikuttavat jokapäiväiseen arkeen, tabut jne. _____

fyysiseen terveyteen liittyviä tabuja, normeja, käytäntöjä _____

psykkiseen terveyteen liittyviä tapoja, normeja, käytäntöjä _____

uskonnon tai henkisyden merkitys eri ihmisille _____

oman katsomuksen selkiyttäminen _____

omien mahdollisten asenteiden tarkastelu _____

jotain muuta, mitä _____

6.) Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?

(1= täysin eri mieltä, 5= täysin samaa mieltä)

- a.) Uskonnoista on pääasiassa harmia yhteiskunnassa. 1 2 3 4 5
- b.) On kiinnostavaa kuulla ihmisten vakaumuksista. 1 2 3 4 5
- c.) Uskonto tuo lohtua ja iloa ihmisten elämään. 1 2 3 4 5
- d.) Yhteiskunnan tulisi olla mahdollisimman uskontoneutraali. 1 2 3 4 5
- e.) Työtehtävissä toimiessa uskonnollisten symbolien käyttö, kuten päähuivi tai kaulassa roikkuva risti, pitäisi kieltää. 1 2 3 4 5

- f.) Ammatissani toimimiseen kuuluu yhtenä osa-alueena
kyky keskustella ja huomioida katsomuksiin liittyvät asioita. 1 2 3 4 5
- g.) Uskontoon liittyvistä asioista keskusteleminen ei ole hyväksyttävää
työyhteisössä. 1 2 3 4 5
- h.) On parempi, että jokainen työntekijä pitää oman vakaumuksensa
täysin omana tietonaan. 1 2 3 4 5
- i.) Työkavereille henkilökohtaisista asioista puhuminen jossain
määrin auttaa työssä viihtymiseen ja jaksamiseen myönteisesti. 1 2 3 4 5
- j.) Ammatilliseen kompetenssiin kuuluu myös katsomuksellinen
dialogi. 1 2 3 4 5
- k.) Tiedän, mikä ja millainen oma vakaumukseni ja arvopohjani on. 1 2 3 4 5
- l.) Olen varma siitä, että uskonnollinen dialogi ei muuta millään tavalla
omia käsityksiäni tai ajatuksiani muista uskonnoista. 1 2 3 4 5
- m.) Uusien ammatillisten näkökulmien esiintuominen ja niiden
pohtiminen voivat kehittää minua ihmisenä laajemminkin. 1 2 3 4 5

7.) Muita ajatuksia ja toiveita tulevaan koulutustilaisuuteen liittyen

Kiitos vastauksestasi.

LIITE 2. Power point- koulutusdiat

USKONTOLUKUTAITO
(religious literacy)

SOSIAALI- JA TERVEYSALALLA

Dialoginen koulutus 22.5.2018
Sanna Masuda ja Maarit Tuovinen
Diakonia-Ammattikorkeakoulu YAMK

PÄIVÄN KULKU

8.30- 9.30 USKONTOLUKUTAIDOSTA
9.30-10.00 DIALOGISUUS- POHDINTAA

10.00- 10.45 DIALOGISUUS
10.45- 11.20 PALAUTEKESKUSTELU

11.30 - 12.30 LOUNAS

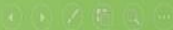
AJANKOHTAISTA USKONNOISTA

Helsingin Sanomat

- 9.12 Käynti shamaanin ja ennustajan luona on taas suosittua
- 10.12 Suomi on yhä kirjavampi
- 10.2 Lapsen pitää saada tuntea kulttuuriset juurensa
- 10.2 Kansainväliset avioliitot yleistyvät vauhdilla
- 16.1 Luterilaisen kirkon jäsenmäärä väheni
- 5.3 Henkisyys vetoaa myös uskonnottomaan
- 20.5 Arkkipiistä Mäkinen uskoo: "Kirkko muuttuu kyllä"
- 20.5 Vihan luostari, buddhalaismunkki lietsoo muslimivähemmistön kansanmurhaa

Kirkko ja Kaupunki

- 18.1 Paras mahdollinen uskonnon opetus

Suomen perustuslaki §11

Uskonnon ja vakaumuksen vapaus on turvattu Suomen perustuslaissa:

Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus.

Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

RELIGIOUS LITERACY = USKONTOLUKUTAITO

Kansainvälistä
tutkimus- ja
kehittämistoimintaa

Lontoon Yliopisto
(Adam Dinham)

Belgian korkeakoulut

Tsekin sosiaali- ja
diakonialan
koulutuslaitokset

Harvardin Yliopisto

Suomessa
toteutettua

Suomen Diakonia-
ammattikorkeakoulu

Ulla Siirto ja Esko Kähkönen
mukana kehittämistyössä

Elokuussa 2018
aloitusseminaari Suomessa

=

OSA EU:N

SYRJIMÄTTÖMYYS-

OHJELMAA

LÄHTÖKOHTA

Jokaisella ihmisellä on katsomus,
uskonnollinen tai ei-uskonnollinen
tapa ymmärtää maailmaa. Se voi olla
tiedostettu tai tiedostamaton,
jäsentynyt tai jäsentymätön.

SUOMEN USKONNOT

Suurimmat uskontokunnat Suomessa

1. Ev.lut. kirkko	4 000 000
2. Muslimit*	70-75 000
3. Ortodoksit	61 000
4. Jehovan todistajat	18 000
5. Suomen Vapaakirkko	15 000
6. Katolinen Kirkko	13 000

*YLEISIMMISTÄ TULIJAMAISTA AFGANISTAN, IRAK, IRAN, SOMALIA, TURKKI

LÄHDE: TILASTOKESKUS, MAAHANMUUTTOVIRASTO, YLE

USKONTOLUKUTAITO

- Riittävä määrä yleistietoa uskonnoista ja katsomuksista sekä kykyä oppia uutta
- Kansalaistaito, ei teologiaa
- Tietoa, taitoa ja kykyä tunnistaa uskonto osaksi julkisuutta, arkea ja yhteiskuntaa
- Väärän yleistämisen torjumista, kunnioittamista ja hyvien suhteiden rakentamista erilaisuudessa

USKONTOLUKUTAITO

- Jokainen on jollakin tavalla jonkin uskonnon tai katsomuksen vaikutuspiirissä. Uskonto ei ole hävinnyt.
- Hyväksyntää moninaiselle yhteiskunnalle, jossa on tilaa uskonnollisille ja uskonnottomille.
- ”Uskontoneutraalius” voi lisätä jännitteitä ja ennakkoluuloja, suvaitsevaisuus ja yhdenvertaisuus tunnustaa moninaisuuden

USKONTOLUKUTAITO

- Uskonnon ”valintamyymälä” - Suomessa tarjolla yli tuhat uskonnollistaustaista ryhmää, monet yhdistävät piirteitä eri uskonnoista

USKONNON JA KULTTURIN MÄÄRITELMÄT

KULTTUURI

- Yhteisön tai koko ihmiskunnan henkisten ja aineellisten saavutusten kokonaisuus (suomisanakirja.fi)
- *Kulttuuriksi nimitetään kokonaisuutta, joka käsittää tiedon, uskomukset, taiteen, moraalikäsitykset, lain, perinteen sekä kaikki muut sellaiset kyvyt ja tavat, jotka ihminen on yhteiskunnan jäsenenä omaksunut.* (sosiaalipsykologi Antti Eskola)

USKONTO

- Uskoa yliluonnollisiin olentoihin ja todellisuuksiin

HARVARDIN YLIOPISTON VIDEO USKONTOLUKUTAIDOSTA

<https://www.youtube.com/watch?v=U-YQXRrNo70>

DIALOGIHARJOITUS

Jakaudutaan ryhmiin (2-3 henkilöä/ ryhmä)

Pohtikaa työhön liittyvä aito tai keksitty tilanne, jossa on jokin vaikea asia käsiteltävänä ja johon osana kuuluu perheenjäsenten/perheenjäsenen vakaumukselliset asiat.

POHTIKAA TILANNETTA, JOSSA

asiakas on altavastaava

Arvioikaa, mistä voi nähdä, että asiakas on altavastaavassa tilanteessa.

Kuvaile asiakkaan tunnetilaa, ilmaisua, millainen tämän nonverbaali viestintä on, mitä hyötyä tai haittaa toiminnassa on.

POHTIKAA TILANNETTA, JOSSA KYSEESSÄ ON

tasa-arvoinen dialogi

Arvioi, mistä voi nähdä, että kyseessä on tasaveroinen prosessi ja keskustelu, pohdi työntekijä-asiakas- rooleista käsin.

Kuvaile osallistujien tunnetilaa, millainen nonverbaali viestintä on, mitä hyötyä tai haittaa toiminnassa on.

DIALOGIA VOI KEHITTÄÄ

- Kieltäminen: Toisten katsomukset eivät liity elämään -> kiinnostuksen herääminen
- Torjunta: Toisten katsomukset ovat uhka -> toisen kuunteleminen, ihmisyden huomaaminen
- Erojen vähättely: Katsomukset ovat oikeastaan samanlaisia -> herkkyys katsomusten väliselle ja sisäiselle moninaisuudelle
- Hyväksyntä: Ymmärrän ja hyväksyn katsomusten erilaisuuden -> näkyvyyden ja tasa-arvon arviointi
- Mukautuminen: Voin toimia toisten katsomusten näkyvyyden hyväksi -> vaikeista asioista puhuminen, puheeksi ottaminen
- Rakentava kriittisyys: Pystymme käsittelemään myös ongelmia leimaamatta yksilöä, yhteisöä tai katsomusta

USKONTODIALOGILLA RADIKALISMIA VASTAAN

- Islamilaisten nuorten kohtaama uskontoon ja etniseen taustaan liittyvä syrjintä monessa maassa lisää vieraantuneisuuden tunnetta, joka toimii otollisena maaperänä radikaalien järjestöjen propagandalle.
- Vieraantuneisuus johtaa radikalisoitumiseen todennäköisimmin silloin, kun se yhdistyy puutteelliseen uskontokasvatukseen. Oman ja muiden uskontojen tuntemus voi edesauttaa terveen identiteetin rakentamista

USKONTOLUKUTAITO ABC

- Ymmärrys lisääntyy kysymällä ja ottamalla selvää
- Jos liika hienotunteisuus estää kysymisen, ennakkoluulot eivät muru
- Liika yhtäläisyyksien korostaminen vie mahdollisuuksia ymmärryksen lisäämiseltä
- Konflikteja voidaan ehkäistä vain, jos osataan esittää kysymyksiä myös silloin, kun jokin asia tuntuu vieraalta tai vaikealta

LOPUKSI

Aikuinen on lapsille malli siitä, miten asioihin suhtaudutaan ja miten niistä puhutaan. Kasvattajat, joilla on ristiriitainen, välinpitämätön tai kielteinen suhde tiettyyn uskontoon tai uskontoihin yleensä, voivat huomaamattaan siirtää lapsille negatiivisia asenteitaan tai ennakkoluulojaan. Myös se, että aikuinen ei ota kantaa tai välttelee uskonnosta puhumista on kannanotto.

Nils G. Holm

LIITE 3:Palautedia

PALAUTE AAMUPÄIVÄSTÄ

- 1.) Olisitko toivonut Uskontolukutaito- koulutukseen jotain lisää?
Jos, niin mitä?
- 2.) Mikä mielestäsi oli koulutuksessa onnistunutta?
- 3.) Muita kommentteja aamupäivästä

KIITOS!